

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

David Příhoda

**Postavení proprezidentské strany v politickém a stranickém systému
Ruské federace**

Rigorózní práce

Praha 2011

Autor práce: **Mgr. David Příhoda**

Vedoucí práce: **PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2011**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PŘÍHODA, David. *Postavení proprezidentské strany v politickém a stranickém systému Ruské federace*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2010. 113 s. Vedoucí rigorózní práce PhDr. Josef Mlejnek, PhD.

Anotace

Rigorózní práce se zabývá pozicí proprezidentských stran v ruském politickém a stranickém systému. Práce vychází z předpokladu, že exekutiva, především pak prezident, je nejvýznamnější součástí politického systému. Proprezidentské strany jsou zakládány exekutivou a jejich úkolem je získat ve volbách takový výsledek, který by zajistil proprezidentskou většinu ve Státní dumě. Jde tedy o strany zakládané shora. Práce je rozdělena do tří částí. První část je věnována exekutivě. Je zde popsáno postavení prezidenta a vlády a vztahy mezi jednotlivými exekutivními orgány. Druhá část je věnována politickým stranám a stranickému systému. Nejprve představuje příčiny slabého postavení politických stran, poté se věnuje periodizaci vývoje stranického systému. Druhá část je zakončena představením základních stranických rodin. Třetí část je věnována konkrétním příkladům proprezidentských stran. Nejdříve je zde definován koncept proprezidentské strany. Poté následují proprezidentské strany budované za prezidenta Jelcina. Tato část je zakončena představením stran, které vznikaly za prezidenta Putina. V postoji k proprezidentským stranám se Jelcinovo i Putinovo prezidentství odlišovalo.

Annotation

This work deals with parties of power in the Russian government and party system. There is supposed that the executive branch, namely president, is most significant part of the Russian government. Parties of power are established by executive with aim to reach places enough in State Duma to possess majority of seats. They are set down from above. The work is divided into three parts. The first one is focused on executive branch. Here are described power of president and government and

relationships among other executive bodies. The second part deals with political parties and party system. First, there are introduced the reasons why political parties are so weak. Periodization of party system and performance of party families follow. The third part is focused on parties of power. First of all, we try to define this concept. The attention is then turned to the parties established during Yeltsin era. Parties established during Putin era follow. Putin and Yeltsin differ in their attitude to the party of power.

Klíčová slova

Ruská federace, prezident, politické strany, Putin, prezidentská administrativa, centrismus

Keywords

Russian Federation, president, political parties, Putin, president administration, centrism

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracoval pod vedením PhDr. Josefa Mlejnka samostatně, a že jsem uvedl veškeré použité prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 10. února 2011

Mgr. David Příhoda

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Josefovi Mlejnkovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc při zpracování této diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat Prof. Valeriji Ačkasovovi z Petrohradské státní univerzity za poskytnutí cenných rad a materiálů k mé rigorózní práci.

Obsah

Úvod	9
1. Exekutiva	12
1.1. Ústava	12
1.2. Prezident	16
1.3. Vláda	22
1.4. Prezidentská administrativa a ostatní orgány exekutivy	25
1.5. Diskuse nad zařazením Ruska do typologie režimů.....	29
2. Politické strany a stranický systém Ruské federace	33
2.1. Problémy ruských politických stran	33
2.1.1. Institucionální faktory	33
2.1.1.1. Vláda a parlament.....	34
2.1.1.2. Volební systém	35
2.1.2. Sociálně-historické faktory.....	37
2.1.3. Legislativní úpravy	39
2.2. Periodizace vývoje stranického systému	44
2.2.1. Rozklad monolitu	44
2.2.2. Formování základů stranického spektra	45
2.2.3. Krystalizace stranického spektra	46
2.2.4. Plovoucí stranický systém	47
2.2.5. Fáze dominantní strany	48
2.3. Stranické rodiny	49
2.3.1. Levice (Komunisté).....	49
2.3.2. Liberálové.....	51
2.3.3. Národní patrioti	54
3. Proprezidentské strany	57
3.1. Definice	57
3.2. Proprezidentské strany za prezidenta Jelcina	60
3.2.1. Strany vzniklé pro volby do Státní dumy v roce 1993	61
3.2.1.1. Volba Rusko	61
3.2.1.2. Strana ruské jednoty a shody.....	65
3.2.2. Strany vzniklé pro volby do Státní dumy v roce 1995	67
3.2.2.1. Náš dům Rusko (NDR)	67
3.2.2.2. Blok Ivana Rybkina.....	71
3.3. Proprezidentské strany za Vladimira Putina	72
3.3.1. Jednotné Rusko.....	73
3.3.1.1. Jednota a Vlast - celé Rusko.....	73
3.3.1.2. Jednotné Rusko a jeho pozice ve státních institucích.....	75
3.3.1.3. Členská základna a orgány strany	76
3.3.1.4. Působení v regionech.....	78
3.3.1.5. Program	82
3.3.1.6. Voličská struktura a mobilizace veřejného mínění	86
3.3.1.7. Perspektivy	89
Závěr	92
Resumé	95
Literatura	96
Použité zkratky	106

Přílohy	107
Příloha č. 1: Prezidentské volby (1991-2008)	107
Příloha č. 2: Volby do Státní Dumy 1993 - 2007 – obecný přehled	107
Příloha č. 3: Parlamentní volby 1993 - Státní дума.....	108
Příloha č. 4: Parlamentní volby 1995 - Státní дума.....	109
Příloha č. 5: Parlamentní volby 1999 - Státní дума.....	110
Příloha č. 6: Parlamentní volby 2003 - Státní дума.....	110
Příloha č. 7: Parlamentní volby 2007 - Státní дума.....	111
Příloha č. 8: Volby do Státní dumy v letech 2003 a 2007 – výsledky Jednotného Ruska v regionech.....	111
Projekt diplomové práce.....	114

Úvod

Nejvlivnější složkou politického systému Ruské federace je exekutiva, v jejím rámci má dominantní postavení prezident, jemuž Ústava Ruské federace dává značné pravomoci, může například vydávat dekrety, za určitých podmínek rozpustit Státní dumu, dolní komoru ruského parlamentu, nebo jmenovat soudce a státní úředníky. Prezidentova dominantní pozice odráží výsostné postavení ruských carů a generálních tajemníků Komunistické strany Sovětského svazu (KPSS).

Pro analýzu prezidentských pravomocí, stejně jako celého ruského politického systému, je nezbytné zkoumat vedle ústavy také různé neformální mechanismy, které ovlivňují každodenní podobu politického uspořádání. V případě prezidenta jde především o jeho administrativu a proprezidentskou stranu. Tyto instituce výrazně přispívají k posílení jeho postavení oproti ústavě. Dominance exekutivy, podporovaná navíc různými neformálními mechanismy, oslabuje pozici dalších institucí, zejména parlamentu a ostatních politických stran.

Cílem této práce je popsat a analyzovat postavení proprezidentské strany ve stranickém a politickém systému Ruské federace. Primárním cílem takové strany je účastnit se parlamentních voleb, dosažený výsledek následně slouží pro prezidenta a jeho okolí jako zpráva o jeho podpoře. Na základě těchto informací je následně rozhodnuto o volbě strategie pro prezidentské volby. Důležitým znakem odlišujícím proprezidentskou stranu od ostatních subjektů je neomezený přístup ke státním zdrojům.

K analýze ruského politického systému je využíváno několika přístupů. Někteří politologové řadí Rusko mezi hybridní režimy (Shevtsova 1999; Holzer 2001). Tímto pojmem je rozuměn takový režim, který se nachází někde mezi demokracií a autoritarismem. Jak píše Richard Sakwa, považovat Rusko za hybridní režim se stalo v poslední době obecnou pravdou (Sakwa 2010, 187). Problémem tohoto přístupu je, že nenabízí jasnou představu o svém obsahu. Hybridní režimy zahrnují celou řadu pojmů, které označují jednotlivé specifické situace. Collier a Levitsky (1997) v této souvislosti píšou o demokraciích s přívlastky. Takový přístup ale brání utváření kritérií, na jejichž základě by bylo možné politické jevy porovnávat. Na tento problém můžeme narazit v rámci samotného Ruska, protože Jelcinův a Putinův režim byly odlišné.

Druhým přístupem je předpoklad, že dané instituce jsou demokratické a analyzovat je, zda takto opravdu fungují. Ostrow (2000) ve své práci porovnává fungování Nejvyššího soudu, ruské Státní dumy a estonského parlamentu. Remington, Smith a Haspel (Remington et al. 2006) zkoumají, jakým způsobem prezidenti používají svoji pravomoc vydávat dekrety. Gel'man (2006; 2008) se zabývá vývojem stranického systému a srovnává Jelcinovo a Putinovo období.

V této práci se budeme řídit druhým přístupem. Máme za to, že je nezbytným předpokladem nejdříve popsat případné defekty a následně se pokoušet daný stav pojmenovat. Případ proprezidentské strany se do tohoto schématu hodí. Již samotné označení napovídá, že by se mělo jednat o politickou stranu. Chová se ale jako klasická strana? Jakou má roli ve stranickém systému? V jaké je pozici ve vztahu k prezidentovi? To jsou některé otázky, které před námi vyvstávají.

V práci sledujeme proměnu fenoménu proprezidentské strany v čase a s tím související proměny stranického a politického systému. Proprezidentská strana je specifickým prvkem, který je na ruské politické scéně přítomen od roku 1993, kdy se konaly první volby do Státní dumy a byla přijata ústava vymezující základní, dosud platné parametry politického systému. Zkoumání proprezidentské strany je vhodným analytickým nástrojem pro zkoumání proměn ruského politického systému.

Rusko mělo dosud dva prezidenty, kteří odsloužili aspoň jedno funkční období. V letech 1991 – 1999 vedl zemi Boris Jelcin, v letech 2000 – 2008 jej nahradil Vladimir Putin. V roce 2008 byl zvolen prezidentem Dmitrij Medveděv, v úřadu je ale krátce na to, aby jeho činnost mohla být detailně analyzována. Každý z prezidentů měl odlišný vztah k proprezidentské straně. Za Jelcina šlo o malé strany, které nedokázaly vytvořit proprezidentskou parlamentní většinu a jak rychle vznikly, tak také rychle zanikly. Putin pro svoje úsilí vybudovat soudržnou a stálou parlamentní většinu potřeboval pevnou a silnou proprezidentskou stranu.

V této práci se opíráme o práce světově uznávaných odborníků na ruskou politiku, jakými jsou Richard Sakwa, Thomas Remington, Michael McFaul, Henry E. Hale nebo Kenneth Wilson. Důležitým zdrojem informace byly také práce ruských politologů, z nichž jsou nejznámější Vladimir Gel'man a Grigorij Golosov, kteří publikovali řadu článků v zahraničních prestižních odborných periodikách. Z méně známých, převážně rusky píšících, odborníků zmiňme Borise Makarenka a Jurije Korguňuka. V České republice se ruskou politikou zabývá především brněnský politolog Jan Holzer, který je autorem pojmu proprezidentská strana. Z jeho mnoha

prací je pro nás nevýznamnější ta věnovaná vývoji ruských politických stran (Holzer 2004).

Dalším důležitým zdrojem informací jsou ruské zpravodajské servery (především lenta.ru) a online verze hlavních ruských deníků (Kommersant, Něžavisimaja gazeta). Tyto zdroje jsou užitečné zejména pro zachycení aktuálního politického dění. V případě Jednotného Ruska jsou cenným zdrojem informací oficiální stránky strany, kde je možné najít programy, projevy hlavních představitelů a mnoho dalších informací. V práci také uvádíme výsledky průzkumů veřejného mínění, jsou zde citovány zejména průzkumy provedené agenturami FOM a Levada centrem. Tato data nejsou použita pro statistické zpracování, slouží pouze jako doplňkový zdroj informací.

Tato rigorózní práce vznikla aktualizací diplomové práce, která byla obhájena na Institutu politologických studií FSV UK v červnu 2010 a byla oceněna „pochvalou děkana za výbornou diplomovou práci“. Tato diplomová práce se stala základem článku, který byl publikován v odborném recenzovaném časopise Acta Politologica (Příhoda 2010) a jehož poznatky jsou také zahrnuty v této práci. Rigorózní práce oproti diplomové práci popisuje dosavadní kroky vládnoucího tandemu Medveděv-Putin. Detailní analýza jejich činnosti zatím není možná, protože, prezident Medveděv nedokončil své první funkční období. V této práci je zachována struktura diplomové práce, její projekt je proto připojen k této práci.

První kapitola bude věnována ruské exekutivě. Budeme sledovat postavení prezidenta, vlády a zmapujeme také jednotlivé zájmové skupiny. Exekutiva stojí za vznikem proprezidentských stran, je proto nezbytné věnovat jí prostor. V druhé kapitole věnujeme pozornost ruským stranám a stranickému systému. Nejdříve budeme věnovat pozornost příčinám slabé pozice stran, poté přejdeme k periodizaci stranického systému a kapitolu zakončíme přehledem vývoje jednotlivých stranických rodin. Třetí část je již plně věnována proprezidentským stranám. Po definování tohoto pojmu přejdeme k proprezidentským stranám Jelcinovy éry. Pozornost bude věnována Volbě Rusko, Straně ruské jednoty a shody, Našemu domu Rusko a Bloku Ivana Rybkina. Po té se již zaměříme na subjekty Putinova prezidentství. Zmíníme zde hlavně Jednotné Rusko a jeho předchůdce Jednotu. V této části budeme sledovat také vývoj Jednotného Ruska za Medveděvova prezidentství.

1. Exekutiva

V této kapitole je našim cílem představit základní pravidla, podle nichž politický systém Ruské federace funguje. Vzhledem k cílům této práce je pochopitelně kladen důraz na exekutivu. Nejprve se ale zaměříme na Ústavu Ruské federace, půjde nám o to ukázat, jakým procesem vznikala. Okolnosti těchto událostí totiž měly vliv na podobu politického systému. V dalších částech této kapitoly se již budeme věnovat prezidentovi, vládě a dalším exekutivním orgánům.

1.1. Ústava

V době vyhlášení ruské samostatnosti platila na území státu Ústava Ruské sovětské federativní socialistické republiky, přijatá v roce 1978, která byla výrazně novelizována. Nová ruská ústava byla přijata referendem, které se uskutečnilo 12. 12. 1993. V platnost vstoupila 25. 12. 1993, tedy dva roky po vyhlášení ruské nezávislosti a rozpadu Sovětského svazu. Přijetí ústavy předcházelo dvouletý konflikt mezi parlamentem a prezidentem, který byl zakončen střelbou tanků do budovy parlamentu¹. Prezidentem byl Boris Jelcin, předsedou parlamentu Ruslan Chazbulatov. Hlavní příčinou tohoto konfliktu byl napřed odlišný náhled na probíhající ekonomickou reformu, posléze také odlišné představy o budoucím institucionálním uspořádání (Colton, Skach 2005, 115).

Základním problémem byly rozšířené prezidentské pravomoci, které Jelcinovi na konci roku 1991 dočasně přiznal Nejvyšší sovět. Nejdůležitější z nich bylo právo prezidenta vydávat dekrety. Hlava státu získala také výraznější pravomoci při sestavování a řízení vlády. Vláda byla totiž odpovědná výhradně parlamentu, prezident mohl vybrat premiéra, ale nemohl ho podle své vůle odvolat. Navíc obsazení všech ministerstev musel konzultovat s premiérem (Schleiter 2003, 5-6; Ostrow 2000, 87). Situace ohledně sestavování vlády se tak stala nepřehlednou, nebyla totiž jasně vymezena odpovědnost prezidenta a parlamentu.

¹ Parlamentem byl Sjezd lidových poslanců s 1068 zástupci. Ten vybíral ze svých řad 248 členů Nejvyššího sovětu, který byl jeho stálým orgánem. Sjezd lidových poslanců mohl rozhodovat o změnách ústavy a o základní linii domácí a zahraniční politiky. Nejvyšší sovět přijímal běžnou legislativu, Sjezd lidových poslanců však mohl jeho rozhodnutí zrušit (Schleiter 2003, 5-6; Sakwa 2008a, 45).

Zásadním problémem v této době byla existence slabých nástrojů pro řešení konfliktů. Prezident neměl právo rozpustit parlament, což komplikovalo jeho postavení, protože nedisponoval pevnou parlamentní většinou. Po přiznání pravomocí vydávat dekrety se stala konfliktní i otázka přijímání legislativy, Jelcin se touto cestou snažil parlament obcházet. Přestože neměl povoleno dát hlasovat o návrzích v referendu, učinil tak (Schleiter 2003, 6-7; Ostrow 2000, 87). Poprvé na jaře roku 1993, kdy si otestoval, komu občané více věří, jemu, nebo Chazbulatovovi. Druhým případem bylo lidové hlasování o nové ústavě na konci roku 1993, jemuž předcházelo vydání dekretu č. 1400 o rozpuštění parlamentu. Z obou těchto hlasování Jelcin vyšel vítězně a posílil tak svoji pozici.

Rozšíření prezidentských pravomocí je důležité ještě z jiného důvodu, zvýšilo totiž podíl prezidenta Jelcina na určování agendy. Za klíčové rozhodnutí lze považovat upřednostnění ekonomické reformy před budováním nových institucí (Shevtsova 1999, 21-22). Rusko se s týmem pod vedením Jegora Gajdara vydalo cestou šokové terapie. Jeho tým činil nepopulární kroky, které se setkaly s odsouzením občanů i politiků. Právě ekonomická reforma ukazuje, že ačkoli prezident měl hlavní slovo při určování agendy, byl nucen ke kompromisům. Nakonec se rozhodl parlamentu vyjít vstříc a premiéra Gajdara v roce 1992 odvolal. Tím také skončila snaha prosadit radikální verzi ekonomické reformy (Schleiter 2003, 15). Tuto tendenci potvrdily volby do nově vytvořené Státní dumy (dolní komory ruského parlamentu) v roce 1993, po nichž proreformní síly byly v menšině.

K budování nových demokratických institucí je obvykle zapotřebí společenské dohody. Víme, že ústava v roce 1993 byla protlačena silou. Bylo ale prostředí v roce 1991 konsensu nakloněno více? Jelcin měl své představy a parlament se nehodlal definitivně vzdát svých pravomocí (Colton, Skach 2005, 115). Mezi prezidentem Jelcinem a parlamentem byl rozdíl v legitimitě. Ačkoli prezident i parlament byli voleni občany, pouze prezident Jelcin byl zvolen ve svobodných volbách. Parlament vzešel z polosvobodných voleb v roce 1990. Jelcin tuto svoji výhodu využil již proti Gorbačovovi během svého úsilí získat ruskou nezávislost. Zatímco Jelcin byl zvolen v přímých volbách, Gorbačov se stal prezidentem SSSR po nepřímé volbě parlamentem. Důkazem Jelcinova důrazu na legitimitu svých rozhodnutí jsou ona již zmíněná referenda.

Jak odlišné byly postoje prezidenta a parlamentu ukazuje fakt, že vznikly dvě komise, jejichž úkolem bylo vytvoření nové ústavy. Návrh parlamentní komise

předpokládal vytvoření parlamentní republiky, kde by prezident například nebyl hlavou exekutivy nebo vrchním velitelem ozbrojených sil. Postavení hlavy státu by tak bylo velmi slabé. Komise vytvořená Jelcinem počítala naopak se silným postavením prezidenta, který měl být rozhodující institucí politického systému. Vznikly tak dva naprosto odlišné návrhy, které byly neslučitelné, prostor pro kompromis tak byl velmi malý (Gadzhiev 2001, 275-276). Návrh parlamentní komise byl doporučen Nejvyššímu sovětu k další diskusi a následnému schválení.

Jelcin reagoval svoláním ústavodárného shromáždění, v němž byly zastoupeny regiony a různé společenské organizace. Ačkoli došlo k několika kompromisům mezi oběma návrhy, rozpory mezi Jelcinem a parlamentem ohledně úlohy hlavy státu překonány nebyly. Jelcina tlačil čas, protože v říjnu a listopadu se měl sejít Sjezd lidových poslanců, jehož jediným bodem mělo být projednání nové ústavy (Gadzhiev 2001, 276). Ústavodárné shromáždění bylo poslední snahou vyřešit situaci vzájemnou dohodou.

Prezident se nakonec rozhodl řešit danou situaci silou, 21. 9. 1993 vydal dekret číslo 1400, jímž rozpustil Sjezd lidových poslanců a Nejvyšší sovět. Místo nich mělo vzniknout Federální shromáždění, nový parlament, jehož dolní komorou měla být přímo volená Státní дума, horní komorou se měla stát Federální rada. Volby se měly uskutečnit 12. 12. 1993, tedy ve stejný den jako referendum o nové ústavě. Její návrh byl dokončen v říjnu, vycházel především z prezidentského návrhu. Remington (2000, 504) nicméně dodává, že v mnoha věcech je výsledná verze kompromisní oproti prezidentskému návrhu. Sjezd lidových poslanců prohlásil dekret za nelegální a uznal viceprezidenta Rutskojeho za prezidenta. Budova parlamentu byla nakonec 4. 10. 1993 obsazena armádou a v celé Moskvě byl vyhlášen výjimečný stav (McFaul 1999, 119). Střelba z tanků tak ukončila dvouletý spor o podobu nové ústavy, z něhož vzešel jako vítěz Jelcin.

Zatímco parlamentní volby se konaly v prosinci 1993, prezident měl být volen až v roce 1996, Jelcinovo funkční období nebylo zkráceno. Celý konflikt byl vyřešen způsobem vítěz bere vše, kdy máme absolutního vítěze Jelcina a poražený parlament. Parlamentu se ale povedlo přimět prezidenta k ústupu od radikální ekonomické reformy, když Jelcin odvolal předsedu vlády Gajdara.

Ruská ústava splňuje standardy liberálního dokumentu po vzoru USA a západoevropských států. Na rozdíl od sovětských dob nestanovuje žádnou oficiální ideologii, hlásí se k lidským právům a svobodám. Deklaruje také oddělení moci,

suverenitu lidu a právní stát. Vedle těchto pozitivních prvků ale obsahuje také značné množství problematických prvků. Vztahy mezi exekutivou a legislativou jsou definovány vágně, zejména povinnosti vlády a proces jejího sestavování jsou formulovány nejednoznačně, uplatnění principu oddělení moci v praxi je tak obtížné (Sakwa 2008a, 65). Jak ukážeme v dalších částech této kapitoly, můžeme hovořit o dominanci exekutivy, což je možné považovat za přímý důsledek konfliktu, z něhož vznikla. Nejednoznačně jsou také formulovány vztahy mezi centrem a jednotlivými částmi federace.

Ústava také obsahuje ve své druhé části velice rozsáhlý výčet sociálních práv, například právo na bydlení či bezplatnou zdravotní péči. Problémem je, do jaké míry mohou být tato práva naplněna, což je také limitující kvůli přípravě zákonů. Ačkoli výčet politických a sociálních práv je rozsáhlý, dokument nevěnuje velikou pozornost ochraně individuálních práv (Sakwa 2008a, 66).

V souvislosti s těmito problémy se objevují hlasy volající po ústavní reformě. Ke schválení ústavní změny je zapotřebí kvalifikované většiny, jejíž výše se u jednotlivých článků liší. Ke změně některých opatření je například zapotřebí získat zároveň dvoutřetinovou většinu ve Státní dumě, tříčtvrtinovou většinu ve Federální radě. Návrh musí být následně schválen také parlamenty dvou třetin federálních subjektů. V praxi je tak jednodušší přijmout ústavu novou než měnit tu stávající (Sakwa 2008a, 69).

Parlament se po celá devadesátá léta pokoušel o oslabení prezidentských pravomocí a dostat pod svoji kontrolu formování vlády. Nejblíže dosažení svého cíle byl v roce 1998, kdy na stole byla dohoda o posílení pravomocí parlamentu, ztroskotala ale na nedisciplinované Dumě (Gadzhiev 2001, 288). Ačkoli Putin disponoval ústavní většinou v parlamentu, ke změně konstituce se neodhodlal. Přestože se Putin bránil úpravám ústavy, došlo k zásadním změnám v politickém systému, které byly na hranici ústavnosti (Oversloot 2007). Nejdůležitějšími z těchto opatření jsou nová pravidla definující vztahy mezi centrem a subjekty federace. K úpravám ústavy došlo až v roce 2008 za prezidenta Medveděva². Na základě těchto změn se prodlužuje od následujících voleb funkční období prezidenta ze čtyř na

² Změny ústavy vstoupily v platnost 30. 12. 2008, kdy je podepsal prezident Medveděv. Medveděv utvrdil popravky k konstitucii. *Lenta.ru*, 30. 12. 2008. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. <http://lenta.ru/news/2008/12/30/term/>.

šest let a Státní dumy ze čtyř na pět let a premiérovi se ukládá povinnost vystoupit každý rok před Státní dumou se zprávou o činnosti vlády.

K přijetí Ústavy Ruské federace vedl konflikt mezi exekutivou a legislativou, z něhož vzešla vítězně hlava státu, jmenovitě Boris Jelcin. Tento dokument v sobě zakotvuje převahu exekutivy nad legislativou. Tato ústava je dosud platná a do konce Putinova prezidentství neprošla žádnou zásadní novelizací, mocenské vztahy mezi jednotlivými institucemi se tedy nezměnily. V dalším průběhu se zaměříme na konkrétní instituce, ukážeme na nich, jak se převaha exekutivy projevuje ve vymezených pravomocech a v praxi.

1.2. Prezident

V této části se budeme věnovat nejvýznamnější instituci politického systému Ruské federace, tedy prezidentovi. Jeho postavení je výsledkem konfliktu s parlamentem o podobu ústavy, která předpokládá dominanci exekutivy. Tímto konfliktem jsme se zabývali v minulé části. Sílu jeho pozice dokumentuje zejména pohled na jeho pravomoci. Pro plné pochopení postavení hlavy státu je nezbytné také sledovat fungování politického systému v praxi. Proto se dále také věnujeme dvěma dosavadním prezidentům - Borisi Jelcinovi a Vladimiru Putinovi. V roce 2008 se stal třetím prezidentem Dmitrij Medveděv. Ve funkci je krátkou dobu na to, aby bylo možné udělat nějaké hodnocení. Ve zvláštní části budeme věnovat pozornost prezidentské administrativě. Pochopení způsobu její práce je důležité pro ojasnění fungování celého politického systému.

Prezident Ruské federace je především hlavou státu a reprezentuje jej uvnitř i navenek. Je garantem Ústavy, lidských a občanských práv. Určuje základní směr vnitřní a zahraniční politiky a zajišťuje koordinaci orgánů státní moci (čl. 80). Tato ustanovení dávají prezidentovi široký manévrovací prostor, neboť tak lze odůvodnit celou řadu rozhodnutí, například obě války v Čečensku (Sakwa 2008a, 66).

Ruský prezident je volen přímo na dobu šesti let³. Úřad může zastávat maximálně dvě po sobě jdoucí období. Volby probíhají na základě všeobecného, rovného a tajného volebního práva při použití dvoukolového většinového systému s absolutní většinou (čl. 81). V souvislosti s Putinovým nástupnictvím se objevují

³ Funkční období Medveděva a předchozích prezidentů je čtyřleté. Změna ústavy byla přijata na konci roku 2008 a podepsána prezidentem 30. 12. 2008. Nové pravidlo bude platit od příštích prezidentských voleb.

různé interpretace oněch dvou období. Je otázkou, zda se myslí, že prezident může být v úřadě pouze dvě funkční období, nebo zda po odmlce se může o úřad ucházet znovu, tedy potřetí. Prezident je dále vrchním velitelem ozbrojených sil, vyhláší mimořádný stav (čl. 87) a schvaluje vojenskou doktrínu (čl. 83). Hlava státu za určitých podmínek může rozpustit Státní dumu, vyhláší termín voleb do Dumy, každý rok vystupuje před Federálním shromážděním se Zprávou o stavu Ruské federace a má právo vypsát referendum (čl. 84). Do rukou prezidenta podává vláda demisi (čl. 83).

Hlava státu má dále rozsáhlé kompetence při jmenování představitelů státních orgánů. Dumě navrhuje premiéra, pokud získá důvěru, prezident na jeho návrh jmenuje ostatní ministry. Federální radě navrhuje kandidáty na jmenování či odvolání soudců Ústavního, Nejvyššího a Nejvyššího správního soudu a nejvyššího prokurátora, Dumě předkládá návrh na předsedu Centrální banky. Dále má právo formovat prezidentskou administrativu a bezpečnostní radu (čl. 83).

Pokud prezident není schopen výkonu své funkce, nebo rezignuje, jeho pravomoci přecházejí na premiéra. Ten nesmí rozpustit Dumu, vyhlášovat referendum nebo navrhopvat změny ústavy. V případě rezignace hlavy státu se do tří měsíců musejí konat nové prezidentské volby (čl. 92). Tohoto opatření bylo úmyslně použito v souvislosti s nástupem Vladimira Putina k moci. Dne 31. 12. 1999 podal prezident Jelcin demisi, všechny jeho pravomoci tak přešly na premiéra Putina, nejžhavějšího kandidáta na prezidentský post.

Prezident může být odvolán, pokud se dopustí vlastizrady (čl. 93). Žalobu podává Státní дума, k jeho schválení je zapotřebí dvoutřetinové většiny. V případě vznesení obvinění rozhoduje o odvolání prezidenta Federální rada, pro odvolání je opět zapotřebí dvoutřetinové většiny. Prezident během této procedury nesmí rozpustit Dumu. Možnost impeachmentu byla diskutována v roce 1998 v souvislosti s pádem Kirijenkovy vlády a před parlamentními volbami v roce 1999.

Prezident je také významnou postavou v legislativním procesu. Podepisuje zákony a disponuje legislativní iniciativou (čl. 84, 104). Disponuje také právem veta, k jeho přehlasování je zapotřebí dvoutřetinové většiny, a to v obou komorách parlamentu (čl. 107). Velmi důležitou pravomocí prezidenta je možnost vydávat dekrety (čl. 90). Dekrety mají váhu zákona, nesmějí ale být v rozporu s ústavou a federálními zákony. Podle nálezu Ústavního soudu mají zaplnit mezery v legislativě nebo v ní odstranit rozpory. Existují zároveň určité politiky, které musí být

definovány pouze zákony, dekrety zde tedy nejsou přípustné. Výjimkou je v takových případech pouze situace, kdy požadovaná legislativa v dané oblasti chybí. Taková situace je řešena právě dekretem, který platí do doby přijetí požadované legislativy (Remington et al. 2006, 251-252).

Prezident má tedy řadu možností, jak může ovlivňovat legislativní agendu. Může sám navrhnout zákon, navíc může návrhy schválené parlamentem, s nimiž nesouhlasí, vetovat. Druhou variantou je vydání dekretu. Pokud jde o oblast, která neumožňuje úpravu pomocí dekretu, musí se prezident vydat cestou legislativní iniciativy, což obnáší vyjednávání s parlamentem, jež může být komplikované. Prezidenti nesledují při výběru svého postupu dlouhodobý záměr, řídí se především kontextem dané situace (Remington et al. 2006, 269).

Ruská federace měla zatím dva prezidenty, kteří mají za sebou plné funkční období. Boris Jelcin i Vladimir Putin byli v úřadu po dvě funkční období, tedy maximální možnou dobu. Způsob jejich vůdcovství a také síla jejich postavení jsou odlišné.

Jelcin ve svých počátcích disponoval neotřesitelným postavením, které vycházelo z jeho pozice bojovníka proti komunismu a za ruskou nezávislost a demokracii. Chtěl být nadstranickým prezidentem, odmítal proto spojení s nějakou konkrétní politickou stranou. Z tohoto důvodu neusiloval o vytvoření nějaké stálé proprezidentské většiny (Chaisty 2005, 122). Obklopoval se různými skupinami, jejichž politické názory bývaly protichůdné. Spojuje je loajalita a soutěž o prezidentovu pozornost. Jelcin vystupoval mezi nimi jako arbitr (Shevchenko 2005, 406; Gaman-Golutvina 2008, 1040). Pokud cítil, že je někdo neloajální a pokouší se ohrozit jeho dominantní pozici, zbavil ho funkce. Příkladem je generál Alexandr Lebed⁴, který si věřil, že by mohl Jelcina nahradit. V momentě, kdy to Jelcin vytušil, odvolal Lebedě z funkce vedoucího bezpečnostní rady (Shevtsova 1999, 211).

Zlom nastal po prezidentských volbách v roce 1996, kdy se Jelcin dostal pod vliv oligarchů, kteří financovali jeho kampaň a výrazně napomohli jeho znovuzvolení. Jelcin už nebyl schopen příliš manévrovat, jeho vliv tak slábnul. Oligarchové se dostali do vysokých státních úřadů, kde prosazovali především své zájmy (Cappelli 2008, 548). Stát se stával slabším, což také oslabovalo Jelcinovu

⁴ Alexandr Lebed' kandidoval v roce 1996 na prezidenta. Skončil se ziskem 15 % na třetím místě a nepostoupil tak do druhého kola. V něm podporoval Jelcina, za což byl odměněn postem tajemníka Rady bezpečnosti Ruské federace.

pozici. Vrcholem byl rok 1998, kdy Jelcin nedokázal prosadit svého kandidáta na post premiéra a musel přistoupit na kompromis s Dumou, což znamenalo jmenování Jevgenije Primakova. Navíc musel souhlasit se změnou ústavy omezující prezidentské pravomoci. Ta nakonec nebyla Dumou schválena, důvodem byla nedisciplinovanost komunistů. Jelcin se poté zaměřil na hledání svého nástupce (Gadzhiev 2001, 290). Našel ho ve Vladimíru Putinovi, jemuž svou rezignací v poslední den roku 1999 výrazně pomohl do prezidentského úřadu.

Jelcinovo prezidentství oslabovaly také jeho zdravotní problémy. Vytýkáno mu bylo časté používání dekretů s cílem obejít nepohodlný parlament. Jelcin své prezidentství začínal s neotřesitelnou pozicí a výraznou podporou společnosti. Končil jej jako velmi nepopulární a nemocný člověk, kterému se jím budovaný systém moci málem rozpadl pod rukama.

Putin převzal po Jelcinovi velmi slabý stát, kdy se na rozhodování podíleli oligarchové a centrum obtížně prosazovalo svoji politiku v jednotlivých subjektech federace (Cappelli 2008). Putinův režim stál na čtyřech pilířích (Sakwa 2004, 20-21). Prvním z nich je neochota měnit Ústavu pomocí dodatků. To však znamenalo rozvoj parakonstitucionalismu, neboť byla přijímána rozhodnutí, která byla na samé hraně ústavnosti. Formálně sice ústavu neporušovala, ale byla v rozporu s jejím duchem. Příkladem takových rozhodnutí je zřízení Státní rady, zavedení Občanské sněmovny, sedmi federálních distriktů nebo realizace národních projektů (Sakwa 2008a, 340-341). Druhým pilířem je odmítnutí přehodnocovat výsledky privatizace devadesátých let. Podle třetího pilíře má Rusko v zahraničí vystupovat jako mocnost. Posledním je odmítnutí revoluce jako efektivní formy dosažení politických změn.

Budování silného státu si Putin vytkl jako svůj hlavní cíl, který oznámil ve své první Zprávě o stavu federace (Putin 2000). Stát zde není používán jako prostředek pro dosažení dalších cílů (například komunistických), ale je cílem sám o sobě. Individuální práva zde nejsou vnímána jako důvod existence státu. Občan má naopak přispět k budování jeho prestiže a moci (Oversloot 2007, 44-45). Tomuto prvořadému cíli odpovídá hlavní náplň agendy Putinova prezidentství: odstranění oligarchů z podílu na rozhodování a úprava vztahů mezi centrem a regiony.

Hlavním úkolem bylo zajistit soulad regionálních ústav s ústavou federální, Putin v této souvislosti hovoří o „nastolení diktatury práva“ (Putin 2000). Za tímto

účelem vzniklo sedm federálních distriktů, v jejichž čele stojí zmocněnci jmenovaní prezidentem⁵. Dalším krokem byla změna pravidel formování Federální rady, kde již nezasedají ani vedoucí místní exekutivy ani předsedové parlamentu. Prezident také získal právo rozpustit místní parlament, pokud opakovaně dochází k porušování federální ústavy a federálních zákonů (Ross 2004).

Další reformy souvisejí se snahou posílit vertikální moc, týkají se tedy vedoucích regionálních exekutiv (prezidentů a gubernátorů). Státní orgány mohou požadovat odvolání gubernátorů a prezidentů republik, pokud rozhodnutí příslušné exekutivy je v rozporu s federálními zákony či ústavou. V roce 2004 byla přijata novela zákona, podle níž nejsou gubernátoři a prezidenti již voleni přímo občany, ale jmenováni prezidentem. Prezidentova kandidáta musí schválit místní parlament, pokud dvakrát odmítne, může být rozpuštěn. V případě nespokojenosti s vedoucím místní exekutivy prezident může danou osobu odvolat. Dalším trendem je slučování subjektů. Aby bylo možné výše zmíněné změny prosadit, centrum muselo učinit několik ústupků, například toleruje třetí funkční období některých vedoucích představitelů místní exekutivy (Ross 2004). Také pokrok v oblasti harmonizace místní legislativy je problematický.

Po svém nástupu uzavřel Putin s oligarchy nepsanou dohodu, podle níž si mohou ponechat dosud nabyté majetky, pokud se nebudou plést do politiky (Sakwa 2008b, 148). Někteří se ale touto dohodou neřídili, což se jim stalo osudným. Gusinskij a Berezovskij vlastnili důležité mediální společnosti, které byly k novému režimu často kritické. Putinovou snahou bylo tyto společnosti dostat pod kontrolu státu. K tomuto účelu bylo využito podílů polostátních společností (Gazprom, Lukojl), které převzaly většinou část akcií. Gusinskij a Berezovskij nakonec emigrovali. Nejhuře dopadl Michail Chodorkovskij, který měl prezidentské ambice a chtěl samostatně stavět ropovody do Číny. Byl odsouzen za daňové úniky a zpronevěru k osmi letům vězení, k nimž mu bylo přiděleno dalších dvanáct roků. Je zde ale celá řada oligarchů s režimem spolupracujících (Sakwa 2008b, 146). Mezi ně patří například Abramovič nebo Děripaska.

⁵ 19. 1. 2010 byl nařízením prezidenta Medveděva vytvořen odtržením od jižního distriktu severokavkazský, tedy osmý, federální okruh. Zmocněncem prezidenta v tomto federálním okruhu byl jmenován Alexandr Chlopolin, bývalý gubernátor Krasnojarského kraje. Medveděv označil otvestvennogo za Severnyj Kavkaz. *Lenta.ru*, 19. 1. 2010. Ověřeno ke dni 30. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/01/19/hloponin/>.

Oproti Jelcinovi Putin nevydával velké množství dekretů. Na druhou stranu také on touto cestou prováděl kontroverzní rozhodnutí, máme zde na mysli zavedení sedmi federálních distriktů nebo zavedení Státní rady (Remington et al 2006, 250). Putin se spíše snažil vybudovat pevnou proprezidentskou většinu v Dumě. Důležitou roli v tomto ohledu hraje proprezidentská strana Jednotné Rusko. Tato opatření přispěla k ještě silnější pozici exekutivy a z prezidenta udělala takřka neomezeného monarchu.

V prosinci 2007 doporučil Vladimir Putin za svého nástupce Dmitrije Medveděva, který v březnu 2008 vyhrál volby a stal se prezidentem. Po svém zvolení jmenoval na post premiéra Putina. Medveděv tedy vládne v tandemu se silným premiérem. Hledání odpovědi na otázku, kdo z vládnoucího tandemu skutečně rozhoduje, se stalo hlavním námětem novinářů a analytiků zabývajících se ruskou politikou.

Hlavním tématem Medveděvova prezidentství je modernizace, která má Rusko posunout mezi technologicky nejvyspělejší země světa (Medveděv 2008, Medveděv 2009). Dosavadní průběh modernizace je možné charakterizovat pozvolnými reformami a snahou o postupnou liberalizaci ekonomiky a společnosti (Hahn 2010). V rámci modernizace došlo také k několika reformám politického systému. Vedle zmíněných změn ústavy jde o úpravy volební legislativy a Zákona o politických stranách. Při prosazování své politiky se, stejně jako Putin, opírá ve Státní dumě o hlasy proprezidentské strany Jednotné Rusko, která má nyní ústavní většinu v dolní komoře ruského parlamentu. Pro šíření svých představ a komunikaci s občany si Medveděv založil svůj vlastní videoblog, kam pravidelně umísťuje své názory. Gordon M. Hahn vidí v dosavadní činnosti vládnoucího tandemu zárodky nové perestrojky a glasnosti (Hahn,2010). Protože Dmitrij Medveděv ještě nedokončil své první funkční období, je zatím brzy na datailní hodnocení jeho činnosti.

Dominance exekutivy se nejvíce odráží v roli prezidenta. Ústava mu dává široké pravomoci, má rozhodující slovo při obsazování státních úřadů a disponuje nástroji, jimiž může ovlivňovat legislativní proces. Kromě ústavy je ale také důležité posuzovat roli prezidenta podle každodenního fungování této instituce. Jak uvádí Paul Chaisty, ačkoli ústava obsahuje dispozice pro exekutivní dominanci, Jelcin málem o tyto pravomoci přišel. Nedokázal totiž zformovat stálou většinu v Dumě, navíc se dostal pod silný vliv oligarchů. Putin naopak usiloval o vybudování pevné

proprezidentské většiny a o osvobození od vlivu oligarchů. Stal se z něj téměř neomezený monarcha. Medveděv se také spoléhá na silnou většinu, kterou má v Dumě proprezidentská strana. Svoji moc musí ale sdílet se silným premiérem Vladimírem Putinem.

1.3. Vláda

Zásadní otázkou při zkoumání vztahu mezi prezidentem a parlamentem je postavení vlády. Její role byla jedním z hlavních problémů během konfliktu o podobu nové ústavy, o němž jsme pojednali výše. Nová ústava ale některé problémy nevyřešila. Napřed se budeme věnovat pravidlům pro formování vlády a jejím pravomocím, poté přistoupíme k některým problémům spojených s pozicí vlády. Hlavním z nich je otázka odpovědnosti.

Prezident navrhuje Dumě kandidáta na premiéra. Pokud je schválen, navrhne prezidentovi kandidáty na posty ministrů (čl. 83). Pokud Duma odmítne třikrát prezidentovu nominaci, prezident ji rozpustí a vypíše předčasné volby (čl. 111). Pokud se Duma rozhodne vládě vyslovit nedůvěru, prezident může buď její rozhodnutí respektovat a navrhnout jiného kandidáta na premiéra, nebo demisi vlády nepřijmout. Pokud dojde během tří měsíců k dalšímu vyslovení nedůvěry, prezident může buď vyhovět a odvolat vládu, nebo Dumu rozpustit. Dumu může prezident také rozpustit, pokud vláda neuspěje se svojí žádostí o důvěru, v tomto případě prezident musí rozhodnout do sedmi dnů (čl. 117). Rozpuštěna nemůže být do roka po parlamentních volbách, pokud zbývá šest měsíců do prezidentských voleb a pokud je zahájen proces impeachmentu (čl. 109).

Rozpuštění Dumy slouží především jako hrozba, kterou prezident může použít, pokud chce prosadit své představy o podobě vlády. Předpokládá se, že Duma ze strachu z rozpuštění nakonec radši přijme prezidentův návrh. Využívání výše zmíněných scénářů rozpuštění Dumy je rozmanité. V roce 1995 byla v souvislosti s Buděnovským incidentem⁶ vyslovena nedůvěra vládě Viktora Černomyrdina, prezident Jelcin se ale rozhodl demisi nepřijmout a vládu v úřadu ponechal. Černomyrdin, posílen podporou prezidenta, se rozhodl požádat Dumu o vyslovení důvěry. Důvěra mu nakonec byla vyjádřena. Pokud by Černomyrdin neuspěl, mohlo by to znamenat rozpuštění Dumy. Cílem této akce bylo zkrátit možnost Dumy

⁶ V červnu 1995 čečenská gerila zajala ruské rukojmí ve městě Buděnovsk.

reagovat na předchozí prezidentovo rozhodnutí (Sakwa 2008a, 115). Místo tří měsíců se musela rozhodnout hned, jestli vyjádření nedůvěry zopakuje, čímž by ale riskovala možnost svého rozpuštění.

Efekt hrozby rozpuštění Dumy je důležité vnímat také s ohledem na politický kontext. Sergej Kirijenko v roce 1998 dvakrát neuspěl se svojí žádostí o vyjádření důvěry. Jelcin se nakonec rozhodl navrhnout ho potřetí. Pokud by Kirijenko neuspěl, Jelcin by musel Dumu rozpustit. Duma tentokrát ustoupila. Podobná situace se opakovala o pár měsíců později, kdy se Jelcin rozhodl Kirijenka odvolat a nahradit ho bývalým premiérem Černomyrdinem. Také on dvakrát neuspěl se svojí žádostí o důvěru. Prezident ale tentokrát ustoupil a navrhl na post premiéra Jevgenije Primakova, který byl pro Dumu přijatelný. Prezident se nacházel v období, kdy jeho popularita byla velmi nízká, navíc z předčasných voleb by pravděpodobně vzešla protiprezidentsky naladěná Duma. Navíc parlament hrozil iniciací procedury impeachmentu, v takovém případě by prezident Dumu rozpustit nemohl. Primakovovu vládu je možné interpretovat jako zárodek možné kohabitace (Gadzhev 2001, 284). Tato situace jasně ukazuje, že pokud je Duma jednotná, může čelit prezidentovu tlaku.

Vládu tvoří premiér, první vicepremiéři, ostatní vicepremiéři a federální ministři. Ústava přisuzuje výkonnou moc vládě (čl. 110), na druhé straně ale dává prezidentovi rozhodující úlohu v zahraniční politice a umožňuje mu formulovat základní směr domácí politiky. Vláda tedy často jedná v rámci daných prezidentem. Do prezidentovy kompetence spadá především zahraniční, bezpečnostní a vnitřní politika. Vláda má na starosti ekonomické záležitosti, zdravotnictví nebo školství. Jejím nejdůležitějším úkolem je vypracování návrhu rozpočtu, který musejí schválit obě komory parlamentu (Gadzhev 2001, 284). Rozpočet býval v devadesátých letech velmi horkým politickým tématem, jeho schválení provázely různé vzájemné dohody.

Dostáváme se k problému, komu je vláda odpovědná. Vyřešení této zapeklité otázky je důležité pro fungování celého politického systému. Prezident jmenuje premiéra a ten musí být potvrzen Dumou. Vláda je tak formálně odpovědná prezidentovi i parlamentu. Článek 116 ústavy ale stanovuje, že vláda musí rezignovat po prezidentských volbách, neodvozuje tedy svoji legitimitu od parlamentních voleb. Prezident má navíc právo předsedat schůzím kabinetu a může ho kdykoli odvolat (čl. 83).

Problémem vlády je také, že nemá mocenskou základnu. Kabinety během Jelcinova prezidentství se neopíraly o stabilní parlamentní většinu, v čemž je největší rozdíl oproti Putinově éře v prezidentském úřadu. Putinovi se pomocí proprezidentské strany Jednotné Rusko podařilo vytvořit stálou a silnou většinu v Dumě. Tato většina není ale nástrojem, s nímž vláda může manipulovat. Členové vlády, jak premiér, tak ministři, nejsou vázáni na politické strany. Jde spíše o technokraty, podíl zástupců stran bývá malý⁷. Vytvoření silné většiny v Dumě na situaci nic nezměnilo, za Putina došlo dokonce k větší technokratizaci vlády (Colton, Skach 2005). Skutečnost, že vláda není vázána na politické strany, oslabuje možnost parlamentu jí kontrolovat.

Důležitým faktorem ovlivňující činnost vlády je duplicita s agendou jiných státních institucí, například s Radou bezpečnosti nebo prezidentskou administrativou. Pro ilustraci uveďme případ národních projektů. Putin v roce 2005 zřídil Radu při prezidentovi pro realizaci prioritních národních projektů a demografické politiky. Úkolem této rady je připravovat projekty a dohlížet na jejich realizaci v oblastech zdravotnictví, školství, zemědělství a bydlení. Prostředky pro tyto projekty jsou získávány z exportu ropy a zemního plynu.

Rada má 41 členů a předsedá jí prezident. Prvním zástupcem byl během Putinova prezidentství Dmitrij Medveděv, současný prezident. Z ostatních členů uveďme ještě vicepremiéry, ministry zdravotnictví, školství, zemědělství, regionálního rozvoje, financí, ministra pro ekonomiku a obchod, předsedu Státní dumy, předsedu Federální rady, zástupce veřejné sněmovny a prezidentovy zmocněnce ve federálních distriktech (Oversloot 2007, 61). Během Putinova prezidentství nebyl zastoupen v této radě premiér (Nětreba 2005). S nástupem Medveděva do prezidentského úřadu a Putinovým přesunem na post premiéra se situace změnila, Putin se stal prvním zástupcem předsedy této Rady (Ševčuk 2008). Její složení je výhradně v kompetenci prezidenta.

Každé doporučení této Rady může být prezidentem převedeno do formy legislativního návrhu nebo dekretu. Oblasti, kterých se zavedení projektů týká, mají být v kompetenci vlády, touto formou jsou ale převedeny pod prezidenta, což

⁷ V současném kabinetu premiéra Putina je pouze 6 z 27 ministrů členy Jednotného Ruska. Členy jednotného Ruska jsou Vjačeslav Volodin (vicepremiér a vedoucí Úřadu vlády), Alexandr Žukov (vicepremiér), Alexandr Chlopolin (vicepremiér), Sergej Šojgu (ministr pro mimořádné situace), Jelena Skrynniková (ministrině zemědělství) a Jurij Trutněv (ministr přírodních zdrojů a ekologie). Premiér Putin je sice předsedou Jednotného Ruska, ale není jeho členem.

znamená oslabení postavení kabinetu (Oversloot 2007, 62). Vytvoření takové rady je problematické zejména s ohledem na zásady oddělení mocí a brzd a protivah, které jsou tak vážně narušeny.

Ačkoli formálně je vláda odpovědná prezidentovi i parlamentu, ve skutečnosti je podřízena hlavně prezidentovi. Nová vláda se sestavuje po prezidentských volbách, nikoli po parlamentních. Kabinet je složen především z technokratů namísto zástupců politických stran. Ve své činnosti má konkurenty v ostatních orgánech exekutivy, především v prezidentské administrativě. Názornou ukázkou je příklad národních projektů. Pokud Duma odmítne schválit prezidentovi kandidáta na post premiéra, hlava státu ji může za určitých podmínek rozpustit. Duma má šanci tomuto tlaku odolat, pokud vystupuje jednotně a pokud její rozpuštění je nevýhodné pro prezidenta.

1.4. Prezidentská administrativa a ostatní orgány exekutivy

V této části se budeme věnovat dalším velmi důležitým součástem exekutivy. Nejprve se zaměříme na prezidentskou administrativu, která vytváří zázemí pro hlavu státu. Poté přejdeme k dalším institucím exekutivy, které mají sloužit jako poradní orgány prezidenta. V závěru této části se zmíníme o mocenských skupinách procházejících celou exekutivou.

Prezidentská administrativa má hierarchickou strukturu, přítomnou na všech úrovních politického systému. Její součástí je předsednictvo, různé agentury, tiskové oddělení, pověřenci v obou komorách parlamentu a u Ústavního soudu a prezidentovi zmocněnci v sedmi federálních distriktech (Sakwa 2008a, 109).

Úřad vedoucího prezidentské administrativy patří k nejvlivnějším a nejdůležitějším pozicím v ruském politickém systému. Kontroluje přístup k prezidentovi a podílí se také na utváření agendy (Sakwa 2008a, 109). Do roku 2005 byl vedoucím administrativy současný prezident Dmitrij Medveděv, v současnosti jím je Sergej Naryškin. Vlivnými postavami jsou také první zástupce a ostatní zástupci vedoucího administrativy, reprezentují obvykle frakce s různými politickými zájmy (Sakwa 2008a, 110). Nás bude zajímat především osoba prvního náměstka Vladislava Surkova, který je odpovědný především za vnitřní záležitosti. Podílel se na založení proprezidentské strany Jednotné Rusko, jejímž je členem. Je také autorem termínu suverénní demokracie, kterým označuje současný politický režim.

Z agentur zmíníme ty, které mají významný podíl na utváření agendy. Státní právní odbor (GPU) byl založen již v roce 1991 a jeho náplní je především příprava prezidentských legislativních návrhů nebo dekretů. Hlavní teritoriální administrativa (GTU) monitoruje regionální záležitosti. Dále je zde řada agentur, které mají na starosti jak domácí, tak zahraniční záležitosti. Náplň práce a funkce jednotlivých oddělení se často překrývají s činností vlády, často tedy dochází k duplicitě (Sakwa 2008, 109). Jednotlivé složky exekutivy často mezi sebou soutěží.

Prvním poradním orgánem, o kterém se zde zmíníme, je Rada bezpečnosti Ruské federace. Jejím úkolem je připravovat pro prezidenta dokumenty a poklady pro rozhodnutí v oblasti bezpečnostní politiky. Bezpečnost je chápána jako široký pojem zahrnující obrannou politiku, veřejnou a socio-ekonomickou bezpečnost, bezpečnost informací a bezpečnost v oblasti ozbrojených sil a mezinárodních vztahů (Sakwa 2008a, 112).

Sestavování Rady bezpečnosti je podle Ústavy Ruské federace výhradní kompetencí prezidenta, který jí předsedá (čl. 83). Její každodenní činnost řídí tajemník, kterým je v současnosti Nikolaj Patrušev. Její moc je závislá na osobě jejího tajemníka a na aktuální politické situaci. Nejsilnější pozici měla v době, kdy jejím tajemníkem byl generál Alexandr Lebed'. Jeho cílem bylo sjednotit centra, která se podílejí na tvorbě bezpečnostní politiky. Sváděl souboj s Černomyrdinem o post druhého nejvlivnějšího politika po Jelcinovi. Aby Jelcin jeho vliv oslabil, vytvořil Radu obrany, v níž měl silnější pozici Černomyrdin (Vendil 2001, 80). Lebed' byl nakonec odvolán.

V kompetenci Rady bezpečnosti je také řešení regionálních konfliktů. Byla hlavním protagonistou v první čečenské válce, patřila totiž k zastáncům intervence. Angažmá v tomto konfliktu nebylo příliš úspěšné, za viníka byla označena právě Rada bezpečnosti (Vendil 2001, 84-85). Byla tak dočasně vyřazována z podílu na utváření bezpečnostní politiky.

Poté, co se stal Putin prezidentem, tajemníkem Rady bezpečnosti se stal Sergej Ivanov, Putinův blízký spolupracovník z Petrohradu. Během jeho působení vliv Rady bezpečnosti rostl, oslaben byl v okamžiku, kdy byl Ivanov jmenován ministrem obrany (Vendil 2001, 86).

Dekretem prezidenta Putina ze dne 1. 9. 2000 byla zřízena Státní rada, která sdružuje prezidenty republik a gubernátory. Její vznik souvisel s reformou Federální rady, podle níž v ní neměli zasedat vedoucí regionálních exekutiv. Státní rada je pro

ně kompromisem, který jim ponechává přístup k prezidentovi. Regionální představitelé mají upozornit na zákony ve svých regionech, které jsou v rozporu s federální ústavou a federálními zákony, mohou také navrhnout nápravu daného problému. Představitelé regionálních exekutiv se v rámci Státní rady mohou podílet na přípravě legislativy týkající se vztahů mezi centrem a regiony. Již ale nikoli z pozice zástupce v legislativním orgánu, ale pouze jako členové konzultativního orgánu prezidenta, který může být kdykoli zrušen (Oversloot 2007, 47; Sakwa 2008b, 197-198). Jejím operativním orgánem je sedmičlenné prezidium, v němž je jeden zástupce za každý federální distrikt. Jeho složení se mění po šesti měsících.

V souvislosti s exekutivou musíme zmínit určité zájmové skupiny, které prostupovaly či prostupují celou exekutivou. Jelcin rád nechával soupeřit jednotlivé skupiny mezi sebou o politický vliv. Léta 1991 – 1996 se nesla ve znamení souboje o vliv mezi oligarchy a členy nomenklatury. Z nomenklatury byli nejvýznamnější ti, co se stali součástí státní byrokracie. Z těchto lidí byl důležitý zejména Alexandr Koržakov, vedoucí prezidentovy ochranky, který měl na Jelcina velký vliv. Důležitým mezníkem jsou prezidentské volby v roce 1996, po kterých oligarchové získávají rozhodující vliv a ovládají státní instituce. Do té doby byla silnější nomenklatura. Ačkoli finanční krize v roce 1998 a nástup vlády Jevgenije Primakova otrásly jejich pozicí, o možnost ovlivňovat Jelcina nepřišli (Gaman-Golutvina 20208, 1035). Oligarchové se podíleli na hledání Jelcinova nástupce, jímž se stal Putin.

Oligarchové se stali součástí Rodiny, kam dále patřili bankéři, lidé z Kremlu a Jelcinovi blízcí (například jeho dcera Taťána Ďačenko). Tato skupina si chtěla udržet vliv i po Jelcinově odchodu, s čímž se Putin odmítal smířit. Putin se ve svém prvním funkčním období snažil vlivu této skupiny zbavit a její zástupce odstranit z vedoucích postů (Sakwa 2008b, 72). Týkalo se to také tehdejšího premiéra Kasjanova, který byl vnímán jako osoba s Rodinou spřízněná. Byl odvolán na konci února 2004, pár dnů před prezidentskými volbami.

Putin si s sebou z Petrohradu přivedl své bývalé spolupracovníky, kterým důvěřoval. Souboj mezi Rodinou a novou elitou je možné interpretovat také jako souboj mezi Moskvou a Petrohradem (Sakwa 2008b, 72). Nová elita není homogenním celkem. Můžeme identifikovat tři skupiny (Bremmer, Charap, 2006-2007, 85): Silovíky, liberální ekonomy a technokraty.

Liberální ekonomové jsou zastánci volného trhu, na druhou stranu se nebrání některým státním zásahům. Do této skupiny patří ministr financí Alexej Kudrin a

bývalý ministr hospodářského rozvoje a obchodu German Gref. Mezi technokraty patří Dmitrij Medveděv a Alexej Miller, ředitel Gazpromu (Bremmer, Charap, 2006-2007, 85). Nejmocnější skupinou jsou silovici. Jde o bývalé či současné příslušníky tajných služeb a bezpečnostních složek. Po svém nástupu začal Putin těmito lidmi hojně obsazovat vlivné státní úřady. Olga Krištanovská a Stephen White v této souvislosti mluví o Putinově militokracii (Krištanovskaya, White 2003). Mezi silovíky patří první vicepremiér Sergej Ivanov, vicepremiér Igor Sečín, vedoucí FSB (Federální bezpečnostní služba) Nikolaj Patrušev. Někteří nenáleží k žádné výše zmíněné skupině, příkladem je bývalý premiér Michail Fradkov nebo bývalý vedoucí prezidentské administrativy Sergej Sobjanin.

Tyto mocenské frakce pojí především loajalita k Putinovi. Ačkoli šlo o různé názorové proudy, všechny skupiny si jsou rovny svojí podřízeností státu. Putin se snažil zlikvidovat autonomní mocenská centra. Jelcinův systém vzájemného vyvažování jednotlivých skupin se nesl v duchu demokratického zmatku a jeho hlavní zásadou byl boj všech proti všem. Naproti tomu Putin zavedl jasnou mocenskou hierarchii a od všech skupin požadoval bezpodmínečné podřízení se státu (Gama-Golutvina 2008, 1040).

Podle Sakwy se v souvislosti s těmito různými mocenskými skupinami nedá mluvit o klanech (Sakwa 2008b, 80). Klan je koherentní skupina, kterou pojí společná identita a společné dlouhodobé zájmy. Typickým příkladem je Ukrajina, kde jsou klany organizovány na základě regionální vazby a příslušnosti k průmyslovému odvětví. Podle Sakwy v Rusku nic takového nenajdeme, protože jednotlivé skupiny pojí především krátkodobé cíle. Navíc politický režim je dominantní silou, což komplikuje definování dlouhodobých zájmů (Sakwa 2008b, 80). Tato charakteristika elit je důležitým rysem, který Rusko odlišuje od Ukrajiny a některých středoasijských států.

V této části jsme se seznámili s dalšími důležitými součástmi exekutivy, které výrazně ovlivňují fungování politického systému. Všechny tyto exekutivní instituce jsou podřízeny prezidentovi a často kopírují funkce, které by měly náležet vládě. Tyto orgány fungují často na základě neformálních pravidel a představují veliký reservoár prezidentské moci. Důležité jsou také mocenské skupiny, které prostupují celou exekutivou.

1.5. Diskuse nad zařazením Ruska do typologie režimů

V této části shrneme dosud nasbírané poznatky, které se budeme snažit využít při diskusi o zařazení Ruska do typologie demokratických politických režimů. Ruský politický systém v tomto ohledu představuje velmi obtížný případ, nad jehož klasifikací visí mnoho otazníků. Postavení exekutivy je klíčový faktor pro diskusi o zařazení do některé z kategorií.

Ruský prezident má významné pravomoci jak při sestavování vlády a obsazování různých postů ve státní správě, tak legislativním procesu. Můžeme tedy vyloučit, že by Rusko mohlo být příkladem parlamentarismu. Prezident může za určitých okolností rozpustit Dumu, navíc exekutiva je formálně rozdělena mezi prezidenta a premiéra. Vláda je odpovědná prezidentovi, zároveň ale musí získat důvěru dolní komory parlamentu. Z formálního hlediska můžeme vyloučit také zařazení mezi prezidentské režimy.

Výše zmíněné charakteristiky odpovídají poloprezidentskému režimu. Podle Sartoriho definice semiprezidencialismu (2001, 110) je hlava státu volena všelidovou volbou - přímo nebo nepřímo - na pevně dané funkční období. Dále sdílí exekutivní moc s premiérem, což vytváří strukturu duální autority, která je charakteristická třemi rysy: Za prvé, prezident je na parlamentu nezávislý, není ale oprávněn vládnout sám a svoji vůli tlumočí skrze vládu. Za druhé, premiér a jeho kabinet jsou nezávislí na prezidentovi, ale závislí na parlamentu, a to buď na nedůvěře nebo důvěře nebo obojím. Za třetí, je možné různé rozložení sil a vyvažování v rámci exekutivy, ovšem pouze za podmínky zachování autonomie každé složky. Moc prezidenta se také odvíjí od toho, zda je parlament na jeho straně nebo je vůči hlavě státu v opozici.

Pokud budeme zkoumat ruskou ústavu a politickou praxi, v souvislosti s definicí semiprezidencialismu může být problémem vymezení duální autority. Prezident má důležité pravomoci v legislativní oblasti, které mu umožňují v určitých záležitostech ovlivňovat agendu. Může tedy vládnout pomocí dekretů a obcházet tak parlament, čehož využíval zejména Boris Jelcin.

Vláda je sice odpovědná Dumě, daleko více je ale závislá na prezidentovi. Nová vláda se sestavuje nikoli po parlamentních, ale po prezidentských volbách, hlava státu navíc může předsedat jejím schůzím. V rámci exekutivy existuje řada institucí, které jsou pod patronací prezidenta a představují svou náplní konkurenci pro vládu. Nejdůležitější z nich je prezidentská administrativa, která připravuje zázemí pro hlavu státu a hierarchicky prostupuje celým politickým systémem.

Premiér a ministři bývají technokraté bez přímé vazby na nějakou politickou stranu. Vláda má na starosti hlavně ekonomické záležitosti a sestavování rozpočtu. Moc je tedy koncentrována v exekutivě, zejména v rukou prezidenta. Tyto skutečnosti podkopávají autonomii premiéra a celé vlády.

Fakt, že se politické strany nepodílejí na výběru premiéra, prakticky vylučuje možnost kohabitace. Výjimkou je pouze případ premiéra Primakova, kde určité zárodky kohabitace můžeme nalézt. Jelcin ho ale odvolal, jakmile se mu naskytla vhodná chvíle. Colton a Skach definují ruský politický režim jako vládu rozdílných menšin (Colton, Skach 2005, 116). Jde o typ poloprezidencialismu, kdy premiér ani prezident nedisponují v parlamentu stálou většinou. Většiny se utvářejí ad hoc. Prezident má v takovém mocenském uspořádání tendence zasahovat do systému a využívat svých mimořádných pravomocí (například vydávání dekretů) (Colton, Skach 2005, 116; Skach 2005, 15). Problémem této koncepce je vývoj po roce 2003, kdy se vláda opírala o stabilní většinu zajištěnou stranou Jednotné Rusko, i když přímo ve vládě je zastoupena minimálně.

Na silné postavení exekutivy poukazuje M. Stephen Fish, který ruský politický systém označuje za superprezidencialismus (Fish 2001; Fish 2005). Superprezidencialismus je režim, kde exekutivní aparát svojí velikostí a zdroji převyšuje ostatní centra moci, prezident může vládnout pomocí dekretů a má kontrolu nad finančními zdroji, parlament je slabý a nemůže zrušit prezidentův dekret, parlament nemá účinné nástroje ke kontrole exekutivy, impeachment je prakticky nemožný a kde soudní systém je pod vlivem exekutivy a nemůže tak být kontrolním mechanismem (Fish 2001, 116). Takový režim brání formování sociopolitických organizací (Hlavně politických stran), oslabuje kapacitu státu a omezuje odpovědnost úředníků k občanům (Fish 2001, 116). Tento koncept je ale problematický s ohledem na druhou polovinu devadesátých let, kdy Jelcinovo postavení bylo slabé a kdy málem došlo k posílení moci parlamentu.

Další možností, jak k našemu problému přistoupit, je klasifikace Shugarta Carreyho. Ti kromě prezidentského a parlamentního systému rozeznávají dále premiérsko-prezidentský a prezidentsko-parlamentní režim. Pro Rusko se nejlépe hodí kategorie prezidentsko-parlamentních režimů, kterou Shugart a Carrey (1997, 23) definují čtyřmi rysy: Prezident je volen ve všeobecných volbách, premiér a kabinet jsou jmenováni a odvoláváni prezidentem, kabinet je závislý na důvěře parlamentu a prezident má možnost rozpustit parlament, vydávat dekrety nebo obojí.

Zde musíme uvést, že možnost vydávat dekrety se vztahuje pouze na některé oblasti. Prezident navíc nemůže rozpustit parlament pouze ze své vůle, tímto způsobem může pouze reagovat na kroky Dumy v souvislosti s formováním vlády. Duma nebyla dosud nikdy rozpuštěna, potenciální konflikty byly řešeny dohodou.

Problémem při zařazení Ruska do kategorie nějakého režimu je fakt, že se dosud nevyvinuly prerogativy, podle nichž by se dala vysledovat nějaká stabilní pravidla pro fungování systému. Edward Morgan-Jones a Petra Schleiter se pokoušejí zjistit postupy uplatněné při realizaci vládních změn. Změny vlády se totiž odvíjejí od vztahu mezi prezidentem a parlamentem. Výsledek závisí na preferencích Dumy a prezidenta a na výsledcích voleb, případně na předvolebním očekávání (Morgan-Jones, Schleiter 2004, 145).

Morgan-Jones a Schleiter identifikují čtyři možné strategické scénáře pro prezidenta a parlament při provedení změn ve vládě (Morgan-Jones, Schleiter 2004, 145). První scénář předpokládá výraznou politickou vzdálenost mezi prezidentem a parlamentem, jejich preference jsou tedy odlišné. Pokud by byla Duma rozpuštěna a konaly se tak předčasné volby, z dané situace by nejvíce těžil prezident. V takovém případě je hrozba rozpuštění pro Dumu velmi nepříjemná, je tak pro ni výhodnější ustoupit a dohodnout se s hlavou státu (Morgan-Jones, Schleiter 2004, 145). V tomto případě má převahu prezident.

Druhý scénář také počítá s odlišnými preferencemi prezidenta a Dumy. Pokud by se ale tentokrát konaly předčasné volby. Předpokládá se, že by jejich výsledek nebyl příznivý pro hlavu státu. Hrozba rozpuštění je v takovém případě neúčinná. Pro prezidenta je naopak hrozbou možné opakované vyjádření nedůvěry vládě. Hlava státu je v takové situaci ochotna ke kompromisu ve prospěch Dumy (Morgan-Jones, Schleiter 2004, 145). Příkladem takového postupu je jmenování vlády Jevgenije Primakova, kdy Jelcin neuspěl se svoji snahou vrátit na post premiéra Viktora Černomyrdina.

Třetí scénář předpokládá malou politickou vzdálenost mezi prezidentem a parlamentem, jejich preference jsou ve shodě. V takovém případě není nutné vzájemné vyjednávání, vládní obměna se nese v konsensuálním duchu. Příkladem může být nahrazení premiéra Primakova Stěpašinem nebo obsazení postu předsedy vlády Vladimírem Putinem. Tento model byl také uplatňován během prezidentství Vladimíra Putina. Čtvrtý scénář obnáší drobné interní změny uvnitř vlády a nevyžaduje akci Dumy (Morgan-Jones, Schleiter 2004, 146).

Tyto modely jsou užitečné především tím, že nám ukazují širokou škálu možností ve vztahu mezi prezidentem a parlamentem při formování a změnách vlády. Hodně tak vypovídají o možnostech fungování politického systému v praxi. Na tom, zda jsou preference prezidenta a parlamentu rozdílné nebo se shodují, má významný vliv parlamentní většina. Pokud je proprezidentská, pak jsou preference obou aktérů ve shodě. Pokud je tomu naopak, vzájemný konflikt je velmi pravděpodobný. Zajištění prezidentské většiny je úkolem proprezidentské strany. Výskyt jednotlivých scénářů závisí tedy na síle proprezidentské strany.

2. Politické strany a stranický systém Ruské federace

Politické strany jsou nezbytným předpokladem pro rozvoj demokracie. Zajišťují výběr, rekrutování a střídání řídicích pracovníků, strukturují veřejné mínění a vytvářejí politický program, čímž se stávají prostředníkem mezi politickou mocí a společností. Politické strany dále integrují sociální skupiny a agregují různé zájmy. V neposlední řadě je úkolem politických stran kontrola, stabilizace a koordinace vládních orgánů (Novák 1997, 42). V případě ruského politického systému je naplnění těchto funkcí velmi problematické. Politické strany mají totiž slabé postavení. V této kapitole se budeme napřed věnovat problémům postavení politických stran v ruském politickém systému, následně přejdeme k vývoji jednotlivých stranicko-politických rodin.

2.1. Problémy ruských politických stran

Rusko bývá označováno jako plovoucí stranický systém, kde se kromě preferencí voličů často mění nabídka politických stran (Rose et al. 2001, 420). Často měnící se nabídka politických stran nedovoluje voličům patřičně ohodnotit hlavní stranické představitele. Je tak velmi obtížné budovat stranický systém, který by byl založen na odpovědnosti stran vůči občanům. V takovém prostředí je pro politické strany obtížné přežít a vybudovat si pevné postavení. Političtí vědci identifikují celou řadu faktorů, které jsou překážkou rozvoje a institucionalizace politických stran (Hale 2006, 4-5). Tyto faktory lze zařadit do dvou velkých skupin: institucionální a sociální-historické. Putin se snažil stranický systém a postavení stran konsolidovat, to byl také důvod pro přijetí nového Zákona o politických stranách a volebního zákona. To je také důvod, proč je pojednání o legislativních úpravách zařazeno do této části, věnující se problémům ruských politických stran.

2.1.1. Institucionální faktory

Politické strany by se měly podílet na chodu státních institucí, spojovat společnost a státní moc. Na tomto místě tedy budeme sledovat, jak se ruské politické strany podílejí na fungování institucí. Napřed se budeme věnovat vládě, poté se zaměříme na způsob fungování stran v parlamentu a tuto část zakončíme pohledem na volební systém.

2.1.1.1. Vláda a parlament

V minulé kapitole, věnované exekutivě, jsme napsali, že vlády se nesestavují na základě stranického principu. To ovšem neznamená, že by ve vládě nezasedli ministři, kteří jsou, nebo byli, členy politické strany. Premiér Černomyrdin byl členem strany Náš dům Rusko (NDR), Boris Němcov byl ve Svazu pravicových sil (SPS). Ve vládě zasedli také ministři pocházející z Komunistické strany Ruské federace (KPRF). V současnosti v ní zasedají čtyři ministři z řad Jednotného Ruska. Vlády ale nikdy nebyly sestavovány na základě jasného stranického půdorysu, výběr byl činěn hlavně podle osobností.

Fakt, že vláda není sestavena na jasném stranickém půdorysu, komplikuje rozlišení mezi vládou a opozicí (Gel'man 2005, 232). Výběr vládnoucí elity je navíc jedna z funkcí parlamentních voleb, která však v takovém prostředí nemůže být naplněna. Na druhou stranu je nutné vnímat kontext každých voleb a výsledky, které z nich vzešly. Ve volbách v roce 1993 byla nejúspěšnější Liberálně-demokratická strana Ruska (LDPR), v letech 1995 a 1999 je vyhrála Komunistická strana Ruské federace (KPRF). LDPR je radikálně nacionalistickou stranou pod vedením Vladimira Žirinovského. Bývá řazena ke krajní pravici. KPRF bývá nejčastěji spojována s radikální levicí, navíc o sobě otevřeně prohlašuje, že je dědicem KSSS. Obě strany bývají považovány za antisystémové, v rozhodujících chvílích režim vždy podržely. Antisystémovost obou stran tak není jednoznačnou záležitostí, bližší pozornost tomuto problému budeme věnovat v souvislosti s jednotlivými stranicko-politickými rodinami.

Důležitým prostorem pro fungování politických stran je parlament. Na stranickém základě je organizována Státní дума, dolní komora ruského parlamentu. Federální rada, horní komora, je organizována především na regionálním principu. V Dumě vedle zástupců politických stran zasedali také nezávislí poslanci zvoleni v jednomandátových obvodech (Sakwa 2008a, 192; Remington 2006, 10; Remington, Kunicova 2008, 560). Klíčovou otázkou je, zda zařazení do některé strany znamená pro nezávislé poslance nějakou výhodu.

Každá politická strana, která ve volbách získala přes pět procent v proporční části, měla právo založit v Dumě svoji frakci. Vedle nich v Dumě fungovaly poslanecké skupiny. K založení poslanecké skupiny bylo zapotřebí 35 poslanců, po volbách v roce 2003 55 zákonodárců. Možnost vytvářet tyto skupiny využívali zejména nezávislí poslanci nekandidující za žádnou politickou stranu. Poslanecké

skupiny měly stejná práva jako frakce, podílely se na sestavování komisí, mohly navrhnout kandidáty na jejich předsedu a byly také zastoupeny v prezidiu Dumy (Sakwa 2008a, 192; Remington 2006, 10; Remington, Kunicova 2008, 560). K nejznámějším skupinám patří Lidoví poslanci, kteří se v roce 2001 podíleli na založení proprezidentské strany Jednotné Rusko. Některé frakce přímo podporovaly zakládání těchto skupin a k tomuto účelu propůjčovaly své poslance. Hlavním důvodem byla snaha zajistit si pro sebe větší podporu při hlasování v prezidiu (Rose et al. 2001, 425-426). Tento postup vyznávala hlavně KPRF.

Po zavedení čistě proporčního volebního systému a imperativního mandátu již jejich vytváření není potřeba. Zařazení do stranické frakce neposkytovalo nezařazenému poslanci žádnou mimořádnou výhodu, navíc založit poslaneckou skupinu nebylo náročné. Nezařazení poslanci tak získali navíc nástroj k ovlivnění fungování Dumy.

2.1.1.2. Volební systém

Rusko si v roce 1993 vybralo smíšený volební systém, kdy polovina poslanců (225) je volena systémem poměrného zastoupení a druhá polovina systémem prosté většiny. Volič měl dva hlasy, kdy v proporční části vybíral kandidátní listinu, a ve většinové, která se odehrávala v jednomandátových obvodech, vybíral jednoho z kandidátů. Obě složky jsou na sobě nezávislé. Aby se strana dostala do parlamentu, musela v proporční části překročit hranici pěti procent odevzdaných hlasů. Tento systém byl používán do voleb v roce 2003, od voleb v roce 2007 se používá proporční systém, jehož specifikům se budeme věnovat později. V literatuře zabývající se volebními systémy najdeme různá označení tohoto druhu smíšeného systému. Můžeme se setkat s termíny systém navrstvení (Massicotte, Blais 1999), smíšený většinový systém (mixed-member majoritarian system – MMM) (Shugart, Wattenberg 2001) nebo paralelní systém (Reynolds, Reilly 2005). V této práci se držíme termínu systém navrstvení.

Michael McFaul uvádí, že tento smíšený volební systém vznikl náhodou. Jelcin a jeho okolí se v roce 1993 přikláněli k čistě většinovému systému. Viktor Šejnis, vysoce postavený člen Jelcinovy administrativy, podporoval zavedení proporční složky, jejímž cílem měla být inicializace vzniku celostátních stran. Jelcina si získal ujištěním, že takový systém dává větší šance stoupencům prezidentovy politiky. Ti ve volbách v roce 1993 nedopadli příliš dobře, Jelcin se tak snažil

v následujících letech dosáhnout zrušení nebo alespoň zmenšení proporční složky (McFaul 2001, 1179-1182). Pro tento návrh se mu ale nikdy nepodařilo sehnat v Dumě dostatečný počet hlasů, tento smíšený systém tedy vydržel až do voleb v roce 2003.

Podíváme-li se na výsledky voleb do Státní dumy, zjistíme, že v obou částech jsou velmi odlišné (Moser 2001, 36-43). Překročit pětiprocentní hranici (v poměrné části) se dařilo pouze omezenému počtu stran, počet se pohyboval mezi čtyřmi až šesti subjekty. Výjimkou byly volby 1993, kdy se z proporční části dostalo do Dumy osm subjektů. V jednomandátových obvodech byli nejúspěšnější nezávislí kandidáti, kteří nebyli nominováni žádnou z politických stran. Vedle nich se touto cestou do Dumy dostávali také zástupci malých stran. Zisky politických subjektů byly v jednotlivých složkách nevyrovnané. LDPR získávala stabilně podporu pro svoji kandidátní listinu, v jednomandátových obvodech získávala ale velmi malý počet mandátů, někdy dokonce žádný. Naopak podpora KPRF a Jednotného Ruska byla vyrovnaná v poměrné i většinové části. Politické strany navíc nebyly často schopny nominovat své kandidáty ve všech jednomandátových obvodech (Rose et al. 2001, 421; Stoner-Weiss 2001). Výjimkou byla KPRF, která těžila ze své organizační struktury.

V rámci stranických frakcí v Dumě je možné najít poslance zvolené na kandidátní listině a poslance zvolené za danou stranu v jednomandátových obvodech. Některé nedávné analýzy poslanecké disciplíny ukázaly (Remington, Kunicova 2008), že poslanci z jednomandátových obvodů mají tendenci hlasovat odlišně oproti svým kolegům, kteří byli zvoleni na kandidátní listině. Tito zákonodárci se tak řídí spíše loajalitou ke svému volebnímu obvodu než loajalitou ke svému stranickému vedení.

Důležitou součástí tohoto volebního systému byla možnost hlasovat proti všem, a to jak v proporční, tak ve většinové části. Ve volbách v roce 2003 pro tuto možnost v proporční části hlasovalo 4,7 % voličů, nechybělo tak mnoho, aby tato volba překročila pětiprocentní hranici (McAllister, White 2008b, 72). V jednomandátových obvodech se stalo, že možnost hlasovat proti všem získala ve dvou případech nejvíce hlasů. V takových případech se konaly doplňovací volby (Sakwa 2008a, 168). Nový volební zákon možnost hlasovat proti všem ruší.

Navrstvující volební systém, zejména jeho většinová složka, přispěl k fragmentaci stranického systému. Zatímco proporční část byla stimulem pro

utváření politických stran, většinová část v tomto ohledu působila opačným způsobem. Jednomandátové obvody nabízely příležitost pro nezávislé kandidáty, kteří měli v dané oblasti silné postavení. Zázemí politické strany tedy nepotřebovali. Poslanci zvolení v jednomandátových obvodech mají při hlasováních v Dumě tendenci odchýlit se od stranické linie, což politické strany také oslabovalo. Pro volby v roce 2007 byly jednomandátové obvody zrušeny, volí se již pouze proporcčně. Politická strana musí získat přes sedm procent, aby se dostala do parlamentu. Po volbách v roce 2007 jsou v Dumě již pouze čtyři strany, potvrdil se tak efekt, který měla proporční složka po celou dobu fungování navrstvujícího volebního systému. Nový volební systém již také neposkytuje možnost hlasovat proti všem.

2.1.2. Sociálně-historické faktory

Jedním z nejvlivnějších přístupů k otázce vzniku politických stran je teorie clevages Steina Rokkana a Seimora Martina Lipseta. Clevages jsou štěpné linie, které odrážejí konflikty ve společnosti. Na základě těchto konfliktů vznikají politické strany. Vývoj těchto štěpných linií je dlouhodobým historickým procesem (Rokkan 1967). Ruským problémem je sovětský režim, který tyto štěpné linie, vyvíjející se v západních společnostech po mnoho let, narušil (Sakwa 1995, 191-192). Rozvoj clevages je pro Rusko také problematický tím, že vyžaduje rozvoj občanské společnosti (Rose et al. 1997, 801).

V souvislosti s clevages bývá též poukazováno, že již po pádu komunismu v Rusku je možné najít zárodky jejich vývoje. Problémem politických stran je ale jejich neschopnost reflektovat tyto štěpné linie (Robinson 1998, 160). I když je rozvoj clevages teprve na počátku, již nyní můžeme zaznamenat ve volbách hlasování na základě ekonomických ukazatelů nebo vztahů k politickému systému (Rose et al. 1997, 803-804). V roce 2005 byla přijata novela Zákona o politických stranách, která zakazuje formování stran na základě regionální, profesní, náboženské nebo národnostní příslušnosti. Takové opatření komplikuje vymezování se stran na základě konfliktních linií, které procházejí společností.

Sakwa (1995, 191) se snaží vidět problémy vývoje politických stran v kontextu jejich vývoje v západoevropských zemích. Postavení politických stran na Západě podle některých politologů (Inglehart 1984) sláblo, jejich pozici totiž přebírala různá sociální hnutí. Tyto okolnosti znamenaly změnu stabilních vzorců

volebního chování a vznik nových stran. V této souvislosti musíme mít ale na paměti, že v Rusku jde o vznik úplně nového politického systému, kde bylo hlavním úkolem rozejít se s tím starým.

Politické strany se v Rusku dlouhodobě netěší veliké důvěře ve společnosti, populárnějšími institucemi jsou i armáda nebo odbory (White 2007, 27). To jasně ukazuje, že politické strany nejsou schopny stát se pevnou součástí ruské společnosti. Aby strana byla schopna získat vliv, potřebuje mít vybudovanou silnou organizační strukturu. Před ruskými stranami stál tedy úkol vybudovat masovou a zároveň celostátní strukturu (Goloso 1998, 540). Tyto cíle se většině stran nepodařilo nikdy realizovat. Zejména schopnost stran proniknout do regionů je velmi slabá. Příkladem mohou být volby, kdy, jak už jsme uvedli, politické strany jsou schopny nominovat kandidáty ani ne do poloviny jednomandátových obvodů. Nejsilnějšími organizacemi jak co s ohledem na počet členů, tak s ohledem na regionální zázemí, měly v devadesátých letech KPRF a LDPR (Hanson 1998). Během Putinova prezidentství se nejsilnější stranou stalo Jednotné Rusko, které má skoro dva miliony členů. Politické strany měly velmi krátkou životnost a byly většinou organizovány kolem osoby charismatického předsedy.

Pozici politických stran oslabuje skutečnost, že nejsou jedinými institucemi schopnými zajišťovat agregaci a artikulaci zájmů. Henry E. Hale vyvinul teorii stranických náhražek, které jsou schopny tyto funkce plnit namísto politických stran. Hale vychází z teorie volebního trhu, kde se strany řídí zákony nabídky a poptávky. Stranické náhražky slouží jako volební alternativa k celostátním stranám (Hale 2006, 19-22). Jsou zřizovány zejména lokálními bosy a reprezentují regionální zájmy a požadavky některých průmyslových odvětví. Pro kandidáty jsou lákavé tím, že jim poskytují užitečné zázemí a nepožadují po nich dodržování stranické disciplíny. Silnému vlivu těchto skupin napomáhal starý volební systém, konkrétně jeho většinová část s jednomandátovými obvody, které vázaly kandidáty k danému regionu a jeho zájmům. Nový volební zákon je v této souvislosti chápán jako snaha eliminovat tyto stranické náhražky a posílit roli politických stran (Hale 2006, 233).

Další příčiny selhání budování ruských stran jsou spatřovány v ruské historii, tradicích a kultuře. Současné podmínky pro vznik politických stran bývají srovnávány s těmi v období mezi lety 1905 – 1917. Mnohé nesnáze politických stran tehdejší doby jsou přítomné i dnes, například exekutivní dominance, slabá organizační struktura nebo málo členů (Sakwa 2008a, 150). V souvislosti

s politickou kulturou bývá zmiňován její nepřátelský postoj k politickým stranám. Jsou totiž chápány jako nepřátelé tradičních ruských hodnot, jakými jsou důraz na kolektiv, národní jednotu a charismatická distribuce politické autority (Sakwa 2008a, 150).

Golosov hledá příčiny problémů stran v období jejich vzniku během tranzice (1990 - 1993). Doba, kdy KSSS držela moc a dělala si nárok též na vůdčí ideologickou pozici, nebyla vhodná pro zakládání stran s požadavkem podílu na moci. Postkomunistická politika nevznikla jako tabula rasa, protože jednotlivé skupiny si chtěly uchovat podíl na moci i v novém prostředí. Navíc během perestrojky označení strana získalo pejorativní nádech, nová uskupení se tak označovala jako sociální hnutí, unie nebo asociace. Pro tyto organizace bylo typické nestálé členství a organizace. Tyto tendence vydržely do současnosti.

Ruské politické strany nejsou schopny reflektovat štěpné linie (cleverages) ve společnosti. Důvodem je jejich slabá organizační struktura, která je pro ně překážkou ve snaze proniknout do regionů. V tomto směru lze označit za úspěšné KPRF a Jednotné Rusko. Navíc vedle politických stran se vyskytují tzv. stranické náhražky, které dokážou distribuovat podobné zboží a jsou schopny se účastnit voleb. Pro místní elity představují možnost ke snížení jejich nákladů. Jejich uplatnění bylo zejména v jednomandátových obvodech. Někteří považují za hlavní překážku vývoje politických stran ruskou kulturu, která jejich vývoji není nakloněna. Důležité bylo také období tranzice, kdy se formovala první hnutí. Mnohé z jejich problémů přetrvávaly do současnosti.

2.1.3. Legislativní úpravy

V této části se zaměříme na legislativní normy definující postavení politických stran. Jde o Zákon o politických stranách a o Zákon o volbách poslanců Státní dumy (volební zákon). Tyto zákony patřily k hlavní agendě Putinova prezidentství a vyvolávají řadu polemik. Nejde o jednorázovou změnu, nýbrž o dlouhodobý proces, kdy k základním zákonům byla přidávána celá řada novel.

Během devadesátých let se nepodařilo přijmout žádnou normu, která by stanovovala pravidla pro fungování politických stran. Zmínku o politických stranách nenajdeme ani v Ústavě Ruské federace. Jedinou platnou normou tak zůstal sovětský Zákon o občanských sdruženích (Sakwa 2008a, 141). Putin (2000) ve svém prvním Poselství o stavu federace volal po vytvoření pravidel pro fungování politických

stran. Zdůraznil v něm také, že Rusko potřebuje silné strany s masovou podporou, protože v demokratických společnostech zajišťují spojení mezi občany a vládou. Zákon o politických stranách by tomu měl napomoci.

Zákon o politických stranách byl přijat v roce 2001. Politická strana podle něj musela mít minimálně 10 000 členů, přičemž v nadpoloviční většině subjektů musela mít organizaci s minimálně 100 členy (Zákon o politických stranách, čl. 3.2)⁸. Žádná regionální pobočka nesměla mít méně než 50 členů. Strany se musí účastnit voleb, v nich mohou soutěžit pouze subjekty, které získaly registraci (O stranách, 37.1). Zákon zakazuje formování stran reprezentujících partikulární zájmy, není povoleno jejich formování na základě náboženského, rasového, profesního nebo regionálního principu (O stranách, čl. 9). O rozpuštění politické strany rozhoduje ministerstvo spravedlnosti, a to na základě návrhu Nejvyššího soudu (O stranách, čl. 15).

Zákon o politických stranách poprvé stanovuje jasná pravidla pro financování stran. Aby strana měla nárok na státní finanční příspěvek, musí získat ve volbách do Státní dumy přes tři procenta hlasů v proporční části, nebo dvanáct mandátů z jednomandátových obvodů, anebo přes tři procenta v prezidentských volbách (O stranách, čl. 33.5). Každý subjekt musí předkládat výroční finanční zprávu, kde budou zveřejněny všechny sponzorské dary a ostatní příjmy. Platí zákaz přijímání darů od zahraničních sponzorů, mezinárodních organizací a firem, kde má stát podíl přesahující třicet procent (O stranách, čl. 30.3).

K výrazné novelizaci Zákona o politických stranách došlo v říjnu 2004 v souvislosti s opatřeními, která byla učiněna v reakci na události v Beslanu. Nejdůležitější změnou jsou nová pravidla o minimálním počtu členů. Každá strana musí mít minimálně 50 000 členů, přičemž v nadpolovičním počtu regionů musí mít organizaci minimálně s 500 členy. Pro založení regionální pobočky strana potřebuje minimálně 250 členů. Politické strany se musejí účastnit voleb, a to na všech úrovních, od celostátní až po komunální. Pokud toho nejsou schopny, jsou rozpuštěny. Strany jsou navíc jediné organizace, které se mohou voleb účastnit. Sociální hnutí mohou umístit maximálně své členy na kandidátní listinu některé strany. V oblasti financování politických stran je nejvýznamnější novinkou povinnost subjektů dodávat finanční zprávu čtvrtletně (Wilson 2006, 337-341).

⁸ Na tento zákon dále budeme odkazovat slovem „O stranách“ a příslušným článkem.

Největší změnou prošly podmínky nutné pro zaregistrování politické strany. Za účelem posuzování registrace politických stran vznikl v roce 2005 v rámci ministerstva spravedlnosti Federální registrační úřad. Registračním procesem podle nových pravidel musely projít také všechny již existující strany. Strana musí svolat ustavující kongres, na kterém přijme stanovy a zvolí své vedení. Musí se ho zúčastnit minimálně 150 delegátů z poloviny subjektů Ruské federace. Strana je napřed registrována na centrální úrovni, následně musí být zaregistrována každá její regionální organizace. Ministerstvo spravedlnosti na závěr potvrdí, že celý proces proběhl úspěšně, teprve v tomto momentě je strana plně zaregistrována. Ministerstvo i po zaregistrování kontroluje, zda strana plní všechny náležitosti. Pokud zjistí jejich porušení, může kdykoli registraci straně odebrat. Odebrána jim nemůže být během voleb a v případě, že se jim podaří dostat do Dumy (Sakwa 2008a, 143-144). V případě neudělení registrace může být strana přeměněna na sociální hnutí, nebo rozpuštěna.

K další novelizaci Zákona o politických stranách došlo po nástupu do funkce prezidenta Medveděva. V roce 2009 byly přijaty změny upravující minimální požadovaný počet členů, který se má postupně snižovat, a podobu stranických orgánů⁹. Od ledna 2010 musí mít každá strana minimálně 45 000 členů, od ledna 2012 se toto číslo sníží na 40 000. Stále platí, že strana musí mít v nadpoloviční většině regionů organizaci, ve kterých od ledna 2010 musí mít minimálně 450 členů a od ledna 2012 400 členů. K založení regionální organizace strana nyní potřebuje minimálně 200 členů, od roku 2012 se tento počet sníží na 150. Tato novela obsahuje také nařízení, podle kterého se musí pravidelně obměňovat vedoucí stranických ústředních kolektivních orgánů. Žádný předseda kolegiálního orgánu by ve své funkci neměl být více než dvě funkční období.

První fáze novelizace volebního zákona byla zahájena v roce 2002. Všechny přijaté změny byly zamýšleny s účinností od voleb v roce 2007. Zákon stanovil, že předvolební koalice se může skládat maximálně ze tří členů, jedním z nich ale musí být politická strana. Další významnou novinkou bylo zvednutí uzavírací klauzule v proporční části voleb z pěti na sedm procent. Strany, které se dostaly do Státní

⁹ Gosduma okončatel'no snizila porog minimal'noj čislennosti partij. *Lenta.ru*, 15. 4. 2009. Ověřeno ke dni 30. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2009/04/15/duma/>.

dumy, jsou financovány ze státního rozpočtu a před následujícími volbami nemusejí shromažďovat podpisy a platit volební kauci (Wilson 2006, 320-322).

Druhá fáze změn byla iniciována po beslanských událostech v roce 2004 a většina návrhů byla schválena parlamentem v roce 2005. Nejvýznamnější inovací bylo zrušení 225 míst volených v jednomandátových obvodech, volební systém tak byl změněn ze smíšeného na proporční. Byla též zrušena možnost hlasovat proti všem. Novinkou byl také zákaz formování předvolebních bloků, jediným přípustným aktérem se tak staly jednotlivé politické strany. Pokud sedmiprocentní hranici překoná pouze jedna strana, postupuje do parlamentu i druhá nejsilnější strana, nehledě na výsledek. Novinkou je také imperativní mandát, zavedený v roce 2005. Pokud poslanec opustí svoji frakci, ztrácí také svůj mandát (Wilson 2006, 337-341; Moraski 2007, 541). Novela z roku 2006 ruší požadavek na minimální volební účast.

V roce 2009 došlo na základě iniciativy prezidenta Medveděva k dalším úpravám volebního zákona. Na základě nové legislativní úpravy dostanou jeden až dva mandáty v Dumě také strany, které ve volbách získají méně než sem procent, ale více než pět procent hlasů (Medveděv 2010). Protože tyto strany nebudou připuštěny k přerozdělování hlasů na mandáty, nejedná se o snížení uzavírací klauzule. Změny se týkají také registračního procesu kandidátních listin, který obnáší sběr podpisů a placení volební kauce. Registrační procedury kandidátních listin budou kromě stran zastoupených v Dumě zproštěny také subjekty, které se dostaly do parlamentu aspoň v jedné třetině regionů (Medveděv 2010).

Hlavním úkolem těchto reforem bylo snížení počtu politických stran. Na stránkách časopisu *Government and Opposition* nedávno proběhla diskuse mezi Kennethem Wilsonem a Brionem Moraskim o jejich záměru a účincích. Druhá fáze změn je podle Moraskiho reakcí na výsledky voleb do Státní dumy v roce 2003. Ačkoli Jednotné Rusko disponovalo ústavní většinou, problém by podle něj mohl být s poslanci z jednomandátových obvodů (Moraski 2007, 541). Wilson namítá, že Jednotné Rusko s disciplínou problémy nikdy nemělo. Navíc zrušení jednomandátových obvodů podle něj nemá vliv na disciplínu, protože podle zákona o politických stranách všechny kandidáty musí schválit stranický kongres (Wilson 2009, 189-193).

Nesouhlasí ani s důvodem zavedení těchto reforem, jak je uvádí Moraski. Wilson odmítá volby 2003 jako záminku. Podle něj jsou tyto reformy součástí Putinovy strategie centralizace moci a z tohoto pohledu není rozdíl mezi první a

druhou fází. Putin chtěl oslabit možnost regionálních stran a skupin ovlivňovat federální politiku, z tohoto důvodu chce posílit působnost celonárodních stran (Wilson 2009, 202). Tomu odpovídá i Haleho interpretace (2006), podle něj je hlavním cílem Putinových reforem eliminovat vliv stranických náhražek. Jak jsme ukázali v minulých částech, mezi stranické náhražky patří zejména regionální skupiny pod patronací lokálních vůdců.

Podářilo se snížit počet politických stran v Dumě, o čemž vypovídají volby v roce 2007. Mandáty v Dumě jsou po těchto volbách poprvé rozděleny výhradně mezi politické strany, které navíc posílily své postavení také v regionech. Důležité je prostředí, v němž se volby odehrávají. Volby v Putinově éře jsou doprovázeny administrativními zásahy Kremlu či potlačováním opozičních shromáždění. Politické strany nemají rovný přístup do médií, která jsou převážně pod státní kontrolou (hlavně televize). Tyto nedemokratické praktiky byly kritizovány ve zprávách OBSE o průběhu voleb (Wilson 2006, 331). Vystává tedy zásadní otázka, jaký mají nové legislativní normy dopad na úroveň demokracie.

Moraski (2009, 543) uvádí, že i když jsou dané reformy přijímány s autoritativním záměrem, z dlouhodobého hlediska mohou přispět k demokratizaci země. Mohou podle něj posílit možnosti opozice dostat se do parlamentu. Wilson otázku dlouhodobého demokratického záměru zpochybňuje. Opatření jako sedmiprocentní klauzule, zákaz vzniku subjektů na etnickém nebo náboženském principu podle něj k demokratizaci nepřispějí, protože z politické soutěže vylučují řadu společenských skupin (Wilson (2009, 205). Pokud jde o opozici, Wilson namítá, že Moraski opomíjí administrativní zásahy Kremlu (Wilson (2009, 205). Výsledky a průběh voleb v roce 2007 to potvrzují.

Wilson uvádí, že hlavním problémem demokracie nejsou legislativní normy samy o sobě, nýbrž administrativní zásahy shora. Zákon o politických stranách například stanovuje, že všechny politické strany by měly mít stejný prostor v médiích nebo zakazuje stranám osočovat protivníky. Podle něj nedochází k selektivní aplikaci tohoto zákona, nýbrž k selektivní neaplikaci, která slouží nedemokratickým záměrům režimu.

Zákon o politických stranách je prvním normativním aktem, který se snaží jejich činnost regulovat. Pozitivem je zejména zavedení pravidel pro financování politických stran. Na druhou stranu obsahuje několik problematických ustanovení, například zakazuje formovat strany na náboženském či etnickém principu. Účinky

tohoto zákona je nutné posuzovat společně s novým volebním zákonem. Oba totiž byly součástí Putinovy agendy centralizace moci a posílení vlivu politických stran. Putinovi, se podařilo posílit pozici politických stran v parlamentu, odkud zmizeli nezávislí kandidáti, a v regionech. Na druhou stranu, strany se stále nepodílejí na vládě a stále nepronikly výrazně do ruské společnosti.

Pro volby je typická také řada administrativních zásahů Kremlu. Putinovi se také podařilo zkonsolidovat stranický systém, počet politických stran v Dumě klesl na čtyři. Místo stran založených zdola a reflektujících společenskou poptávku v něm, jsou strany založené shora. Konsolidace stranického systému tak byla dosažena administrativními manipulacemi Kremlu. Zákon o politických stranách a volební zákon nejsou uzavřeny kapitolou, během Medveděvova prezidentství došlo k novým úpravám a je možno očekávat další změny.

2.2. Periodizace vývoje stranického systému

Vývoj stranického systému je možné rozdělit do několika etap¹⁰. První z nich je období 1989 – 1991, kdy došlo k erozi mocenského monopolu KPSS. Další fází je období 1991 – 1993, kdy se formoval základ stranického spektra. Následuje období 1993 – 1995, v němž došlo ke krystalizaci stranického spektra. V letech 1995 – 2003 došlo k ustálení pravidel. Ačkoli nabídka politických stran byla nestálá, v tomto období se vyprofilovaly základní stranické rodiny. Další etapou je období od roku 2003 do současnosti, kdy stranickému systému dominuje jedna strana. Nyní se budeme věnovat jednotlivým fázím podrobněji.

2.2.1. Rozklad monolitu (1989 – srpen 1991)

Tato fáze začíná již po roce 1987, kdy dochází k aktivizaci neformálních skupin. Gorbačov ji podporoval, snažil se touto cestou získat podporu pro svůj program perestrojky a glasnosti, která se mu z řad KPSS nedostávala v míře, jakou by potřeboval (Golosov 1998, 515-516). Začalo se diskutovat o tématech dříve nemyslitelných. Je nutné mít na paměti, že KPSS měla stále mocenský monopol, zakotvený v sovětské ústavě.

Důležitým momentem bylo zrušení článku o vedoucí úloze KPSS v roce 1990. Začala vznikat řada stran, žádná z nich však nebyla schopná vytvořit

¹⁰ Periodizace vychází především z (Holzer 2004, 40-42).

životaschopnou strukturu, šlo tedy spíše o protostrany (Sakwa 2008a, 130-131). Tyto subjekty společně v roce 1990 utvořily formaci Demokratické Rusko. Šlo o zastřešující hnutí, které sdružovalo tyto různé formace. Hlavním úkolem demokratického Ruska bylo účastnit se voleb do Sjezdu lidových poslanců v roce 1990 a prosadit Jelcina do prezidentského úřadu (Flikke 2004, 1209). Strana nevystupovala jednotně, šlo totiž spíše o koalici než o pevně organizovaný subjekt. Jediným jednotícím prvkem bylo zabránit dominanci KPSS. Po zvolení Jelcina nezískala ani posty v exekutivě. Nový prezident se nechtěl vázat k Demokratickému Rusku, navíc nebyl ani jeho členem.

Další strany vznikaly mimo hlavní demokratický proud. Příkladem jsou subjekty vzniklé z KPSS nebo Liberálně-demokratická strana Sovětského svazu (LDPSS), vedená Vladimírem Žirinovským. Tyto strany ale výrazně nezasáhly do politických událostí země.

2.2.2 Formování základů stranického spektra (Srpen 1991 – prosinec 1993)

Tato fáze začíná v srpnu 1991, kdy se představitelé starého režimu pokusili o puč proti Gorbačovovi, a končí koncem roku 1993, kdy byl násilně rozeznán ruský Sjezd lidových poslanců a přijata nová ústava. Na formování politických stran měly vliv tři události: zákaz KPSS, rozpad Sovětského svazu a Gajdarova ekonomická reforma. Důležitým momentem byl také spor mezi prezidentem a parlamentem o podobu nové ústavy a postoje jednotlivých subjektů k němu.

Ačkoli v tomto období vznikaly nové strany, nedařilo se jim zakotvit výrazně na politické scéně. Opět se jednalo spíše o protostrany. Strany v tomto období neměly co dělat, nekonaly se žádné volby a žádný ze subjektů se nepodílel na exekutivě. Demokratické Rusko, o němž se předpokládalo, že se stane vládnoucí stranou, se rozpadlo na několik menších stran (Sakwa 2008a 131). Některé strany dále podporovaly Jelcina, některé se naopak postavily proti němu a přiklonily se k nacionalismu.

Po zákazu KPSS nastal pohyb též v levé části politického spektra. Členové neformálního nekomunistického hnutí a bývalí členové KPSS, kteří se odmítli identifikovat s novým režimem, se sjednotili v Ruské komunistické dělnické straně (RKRDP). Ačkoli Jelcin u Ústavního soudu uspěl s nařízením o zákazu KPSS, nepodařilo se mu docílit zákazu činnosti regionálních organizací. Ty na počátku roku 1993 svolaly sjednocovací kongres, na němž byla ustavena Komunistická strana

Ruské federace (KPRF) (Golosov 1998, 527-528). RKRП se s tímto subjektem odmítla sjednotit.

V národně-patriotickém táboře došlo k transformaci Žirinovského LDPSS na LDPR. Důležitější ale byl vznik Fronty národní spásy (FNS), která se snažila sjednotit všechna nacionalistická uskupení a k níž se přidali také někteří komunisté. FNS se stavěla ostře proti Jelcinovi. V konfliktu mezi exekutivou a legislativou se postavila na stranu parlamentu. Připojil se k ní též viceprezident Ruckoj. Jelcin v této souvislosti mluvil o nebezpečné rudo-hnědé koalici (Golosov 1998, 528). FNS byla nakonec zakázána.

2.2.3. Krystalizace stranického spektra (1993 – 1995)

Tato fáze začíná přijetím Ústavy Ruské federace a prvními volbami do Státní dumy, které stranám poprvé umožnily otestovat si svoji sílu. Ústava přinesla především institucionální rámec, v němž strany mohou působit. Politické strany si v tomto období musely zvyknout na nová pravidla. Tyto volby oddělily strany schopné soutěže od těch, které se novým podmínkám nebyly schopny přizpůsobit (Holzer 2004, 49). Aby strany uspěly, musí řešit takové problémy, jako například vybudování organizační struktury, což je oproti předchozím fázím něco nového (Sakwa 2008b, 136-137).

Voleb v roce 1993 se účastnilo v proporční části třináct stran, z nichž osm překročilo pětiprocentní hranici, nutnou pro vstup do Dumy. O přízeň voličů se ucházely jak strany vzniklé v minulých etapách, tak subjekty zcela nové. Poprvé se objevuje fenomén pro prezidentské strany, v těchto volbách se konkrétně jednalo o Volbu Rusko (VR) a Stranu ruské jednoty a shody (PRES). V této době vzniká též hnutí Jabloko¹¹, které vzešlo z demokratického hnutí. Z nacionalistických stran dostala registraci pouze LDPR, ostatním patriotickým stranám, které participovaly v FNS, nebyla udělena. Voleb se účastnily též strany zastupující určitou zájmovou skupinu (Golosov 1998, 529-535). Jde například o hnutí Ruské ženy, které navazuje na činnost ženských organizací, nebo Agrární stranu Ruska (APR), sdružující předsedy kolchozů.

¹¹ Jabloko je zkratkou pro Blok Javlinkého, Boldyreva a Lukina. Strana si dala do názvu jména svých nejvyšších představitelů. Postupem času se stal dominantní osobností strany Grigorij Javlinskij.

Volby v roce 1993 vyhrála v proporční části LDPR se ziskem 22,9 procent hlasů a 59 mandátů, v jednomandátových obvodech získala ale jenom 5 křesel (dohromady 64 mandátů). Nejvíce poslanců tak získala VR, která sice v proporční části dosáhla pouze 15,5 procent hlasů a 40 křesel, ale v jednomandátových obvodech získala dalších 30 míst, celkově tedy 70 mandátů (Golosov 1998, 534). Způsob fungování stran se nezměnil, na exekutivě se stále nepodílely. Tato fáze především dala vznik stranám, které se staly pevnou součástí stranického systému v dalších letech. Na druhou stranu fragmentace stranického systému nezmizela, ba naopak, ještě více se prohloubila.

2.2.4. Plovoucí stranický systém (1995 – 2003)

V proporční části voleb v roce 1995 participovalo 43 stran, pětiprocentní hranici překročily ale pouze čtyři subjekty, proprezidentský Náš dům Rusko (NDR), Jablko, KPRF a LDPR. Na druhou stranu z jednomandátových obvodů se do Dumy dostalo 77 nezávislých a 67 zástupců dalších politických stran. Stranický systém tohoto období je velmi těžké charakterizovat pomocí Sartoriho typologie.

Protože se strany nepodílejí na kabinetu, je těžké rozpoznat rozdíl mezi vládou a opozicí (Gel'man 2005, 23). Je tak velmi obtížné určit, které strany jsou relevantní, což je pro Sartoriho základním východiskem pro jejich počítání (Sartori 2005, 125-130). V plovoucím systému je navíc situace složitá, protože strany vznikají a zanikají, často se tak mění jejich nabídka. V Dumě měly navíc jednotlivé stranické frakce problémy s udržením disciplíny a poslanců. V tomto období se ani nevyprofilovala žádná stálá legislativní koalice (Rose et al. 2001, 420-427). Kreml se snažil o vytvoření dvoustranického systému, ve své snaze však neuspěl. Tento pokus bude rozebrán v další kapitole.

Na druhou stranu z proporční složky voleb se do Dumy v letech 1995 - 2003 dostalo čtyři až šest stran. Na základě proporční části je možné identifikovat čtyři póly stranického systému: proprezidentský, liberální (demokratický), levicový (komunistický) a patriotický (Holzer 2004, 53). Proporční část volebního systému má tedy stabilizační účinky a vytváří určitý typ interakcí. Tato fáze je také charakteristická výskytem antisystémové opozice (minimálně na počátku), a to na obou stranách politického spektra (Robinson 1998, 161). Máme zde na mysli KPRF a LDPR. Jejich antisystémovost není jednoznačnou záležitostí, tomuto problému se budeme věnovat v části věnované stranickým rodinám. Charakteristice této fáze asi

nejlépe odpovídá Sartoriho kategorie polarizovaného multipartismu. Ačkoli proporční část volebního systému redukuje fragmentaci, systém se celkově tak nechová. Navíc je nutné vzít v úvahu působení antisystémových stran.

2.2.5. Fáze dominantní strany (od 2003)

Volby do Státní dumy v roce 2003 vyhrálo s přehledem Jednotné Rusko, proprezidentská strana podporovaná Kremllem. V proporční části získalo 37,6 procenta hlasů a 120 mandátů, v jednomandátových mandátech dosáhlo na 103 křesel, celkem tedy 223 mandátů. Frakce Jednotného Ruska v Dumě měla nakonec přes 300 poslanců, podařilo se mu do svých řad získat nezávislé kandidáty (Sakwa 2008a, 181). Na politické scéně se tak etabloval subjekt, který měl naprosto dominantní postavení, což je novinka oproti letům minulým. Ve volbách utrpěly drtivou porážku liberální strany, které se nedostaly v proporční části přes pět procent.

Volby potvrdily trend, který je možno vysledovat již od roku 2001. V tomto roce vznikla sloučením frakcí Jednota a Vlast – Celé Rusko s poslanceckými skupinami Lidových poslanců a Ruských regionů nová frakce Jednotné Rusko. Její vznik souvisel se strategií Kremlu vybudovat stálou proprezidentskou většinu v Dumě. Tato frakce ovládla Dumu a později se transformovala v politickou stranu (Remington 2006). V tomto období začala také změna některých základních pravidel, máme zde na mysli Zákon o politických stranách a volební zákon.

V tomto období výrazně přibývá administrativních zásahů ze strany Kremlu. Státu se povedlo získat kontrolu nad nejvýznamnějšími mediálními společnostmi, čímž prakticky zmizela nezávislost sdělovacích prostředků. Týká se to zejména televize, ostatním médiím určitý stupeň nezávislosti zůstal. Kreml také přímo podporuje vznik stran, jejichž jediným cílem je odčerpání hlasů Kremlu nenakloněné konkurence (Gel'man 2008, 922-924). Příkladem je strana Vlast, která vznikla v roce 2003 pár měsíců před volbami.

Tento trend byl potvrzen ve volbách 2007, které se konaly již podle čistě proporčního systému. Jednotné Rusko si udrželo své postavení, Duma se skládala ze zástupců čtyř stran. Tři ze čtyř stran, které získaly zastoupení v Dumě v roce 2003, se do ní dostaly také v roce 2007, stranický systém se tedy stabilizoval (Wilson 2009, 203). Na druhou stranu došlo k poklesu soutěživosti a úrovně demokracie. To jsou také důvody, proč ruský stranický systém bývá srovnáván s Mexikem. Pokud budeme chtít daný stranický systém charakterizovat v rovině Sartoriho typologie, pak

je otázkou, zda se jedná o systém predominantní strany, případně systém s hegemonní stranou.

2.3. Stranické rodiny

Stranické rodiny jsou skupiny, kam patří strany, které jsou si příbuzné svým programem a názory. Jednotlivé subjekty spolu nejsou pevně svázány a mohou se přesunout i do jiné rodiny (Fiala, Strmiska 2002, 22). Stranické rodiny jsou vhodné pro popis fragmentovaného systému, snaží se totiž najít nějaké společné rysy politických stran. V Rusku získaly relevanci čtyři rodiny: levice (komunisté), liberálové, patrioti a proprezidentské subjekty (Holzer 2004, 23). V této části budeme věnovat pozornost prvním třem rodinám, proprezidentské strany si necháme na další kapitole.

2.3.1. Levice (Komunisté)

Nejvýznamnějším reprezentantem levicového tábora je dlouhodobě Komunistická strana Ruské federace (KPRF). KPRF zaznamenala největší úspěchy během devadesátých let, v letech 1995 a 1999 dokázala vyhrát volby do Státní dumy. Získala funkci předsedy Státní dumy, kterou v letech 1995 - 2003 vykonával Genadij Seleznev. Strana je dlouhodobě spjata s osobou svého předsedy Genadije Zjuganova, který se třikrát neúspěšně pokoušel o získání prezidentského úřadu¹².

KPRF vznikla v roce 1993 sjednocením regionálních organizací KPSS, za jejíž nástupkyni se prohlásila. Již od počátku se u ní projevovala blízkost k nacionalismu, jehož prvky tvoří společně s Marxismem-Leninismem základ programu. Zjuganov byl původně členem nacionalistického Ruského lidového svazu (ROS) a KPRF byla součástí FNS (Goloso 1998, 538). KPRF propojuje ruský a sovětský nacionalismus, je antizápadní a poukazuje na specifickou ruskou cestu. Namísto západního modelu uvádí jako alternativu čínskou nebo indickou cestu.

Hlavní výhodou, z níž KPRF po celá devadesátá léta těžila, byla její organizační struktura, kterou zdědila po KPSS. Šlo o jedinou opravdu masovou stranu devadesátých let, počet jejích členů přesahoval číslo 500 tisíc (March 2004, 54). O pozici nejpočetnější organizace KPRF připravilo Jednotné Rusko. Na rozdíl

¹² Kandidoval v letech 1996, 2000 a 2008.

od ostatních stran byla schopná proniknout do regionů, kde dokázala získat také posty v místní exekutivě.

Strana využívala při budování své organizace tzv. strategie pavučina. KPRF se snažila budovat kolem sebe síť spřátelených organizací různého zaměření, které měly zajistit mobilizaci voličů (Holzer 2004, 158). KPRF již není stranou výhradně pro dělnickou třídu, za což je kritizována ortodoxními komunistickými stranami. Nejvýznamnější z nich je Ruská komunistická dělnická strana (RKRP), která se právě z tohoto důvodu odmítla stát součástí KPRF (Golosov 1998, 538). Strana se tak v podmínkách nerozvinuté občanské společnosti snažila oslovit širokou skupinu voličů, paradoxně se stala jednou z mála fungujících NGO (March 2004, 58). To ukazuje, že KPRF není pouze monolitickou organizací, jsou v ní různá názorová křídla, která mezi sebou soupeří (Holzer 2004, 158). Navenek ale komunisté vystupují jednotně.

KPRF stavěla na kritice Jelcinova režimu, považovala se za jedinou reálnou opozici (Gel'man 2005, 234). Jejím hlavním cílem bylo dosáhnout změn ústavy, které by posilovaly moc parlamentu na úkor prezidenta (March 2004, 61). Komunisté se přizpůsobili novým pravidlům, účastnili se voleb a prováděli aktivní politiku v parlamentu. V roce 1993 si dali veliký pozor, aby neudělali něco nelegálního a nedali tak záminku k jejich zákazu, který postihl ostatní členy FNS a RKRP.

Zlom přišel v roce 1996, kdy Genadij Zjuganov prohrál v prezidentských volbách ve druhém kole s Jelcinem. Ukázalo se, že KPRF na rozdíl od Jelcina nebyla schopna na svoji stranu dostat středové voliče, pro které byla nepřijatelná. Rozhodla se tak ke konstruktivnějšímu přístupu vůči vládě a Jelcinovi. Po prezidentských volbách v roce 1996 podpořila Černomyrdinovu kandidaturu na premiéra (Gel'man 2005, 234). V roce 1998 byly téměř schváleny ústavní změny završující vliv parlamentu, nedisciplinovanost frakce KPRF byla příčinou nezdaru této iniciativy (March 2004, 61). Strana se podílela také na vládě Jevgenije Primakova, nebyla ale schopna tento kredit přetavit v politický kapitál.

Po volbách v roce 1999 KPRF zvolila strategii užší spolupráce s proprezidentským uskupením Jednota a Kremlem. Obě strany si mezi sebe rozdělily hlavní funkce v předsednictvu Dumy a posty předsedů komisí. Genadij Seleznev za KPRF byl opět zvolen předsedou Dumy. KPRF tak přišla o svůj dlouhodobě pěstovaný opoziční status (Gel'man 2005, 235). V momentě, kdy se dala dohromady proprezidentská frakce Jednotné Rusko, KPRF se stala nepotřebnou.

V momentě, kdy se KPRF začala projevovat kriticky vůči Kremlu, ji byly téměř všechny vedoucí pozice v Dumě odebrány a přiděleny Jednotnému Rusku. Někteří, například předseda Dumy Selezněv, zvolili loajalitu vůči Putinovi a své pozice si mohli ponechat, z KPRF ale byli vyloučeni (Gel'man 2005, 234; March 2004, 65). KPRF tak ztratila tvář a pozice. Volby v roce 2003 ukázaly také ztrátu voličů. V roce 2003 dosáhla nejhoršího výsledku, 12,6 procenta. Tento trend byl potvrzen též v roce 2007.

Výše jsme uvedli, že existují subjekty nalevo od KPRF, které ji kritizují za sociáldemokratizaci. KPRF musí čelit také tlaku z levého středu, kde dochází k pokusům o vybudování silné alternativy, která by byla relevantní možností vůči ní. Tyto snahy byly často podporované Kremlm, jehož hlavním cílem bylo oslabit pozici KPRF. Vznikly tak strany jako Blok Ivana Rybkina, Strana ruského obrození Genadije Selezněva, Rodina a nejnověji Spravedlivé Rusko. Žádná z nich pozici KPRF nepoškodila. Pro Putinovu administrativu je ale KPRF lepší než nějaký radikálnější subjekt, a tak ji, sice nerad, toleruje. V roce 2004 nebyla udělena registrace Všeruské komunistické straně pro budoucnost (VKPB) Vladimira Tichonova, která se chtěla odtrhnout od KPRF (March 2006, 538). Komunisté tak zůstali jedinou do určité míry nezávislou opoziční silou současného Ruska.

KPRF je stále dominantní silou ruské levice. Jejím postavením neotřásl ani radikálně komunistické, ani levostředové subjekty. Kromě marxismu-leninismu tvoří programový základ nacionalismus. KPRF se nikdy nezřekla sovětské minulosti (včetně stalinismu). Hodně těžila ze své dobře vyvinuté organizační struktury, o pozici nejlépe organizované strany ji připravilo Jednotné Rusko. Ačkoli zaznamenala v devadesátých letech řadu volebních úspěchů, ty nejdůležitější (prezidentské) volby nikdy nevyhrála. Strana nedokázala zvolit adekvátní strategii, nedokázala zachytit zejména Putinův nástup. Strana je v současnosti jedinou reálnou opozicí vůči současnému režimu. KPRF není ale prozápadní silou, naopak zdůrazňuje ruskou specifičnost a inspiruje se Čínou či Indií.

2.3.2. Liberálové

Liberální strany byly důležitými aktéry na politické scéně devadesátých let, nejvýznamnějšími z nich jsou Jablko a donedávna také Svaz pravicových sil (SPS). Volby v roce 2003 znamenaly pro obě strany drtivou porážku, v poměrné části ani jedna z nich nepřekročila pětiprocentní hranici, nutnou pro vstup do parlamentu,

v jednomandátových obvodech získaly čtyři (Jabloko) a tři křesla (SPS) (Sakwa 2008a, 181). Očekávalo se, že se obě strany z tohoto výsledku poučí a do příštích voleb půjdou společně. Volby 2007 toto očekávání nepotvrdily, uvnitř stran nedošlo k výrazným personálním změnám, každá do nich šla samostatně a obě dopadly ještě hůř. Jabloko získalo 1,6 procenta hlasů a SPS obdržel 0,96 procent hlasů (McAllister, White 2008a, 947). Proč liberální strany nešly cestou užší spolupráce nebo sjednocení?

Liberalismus je v Rusku reprezentován dvěma proudy. Prvním je sociální liberalismus, jeho představitelem je od devadesátých let politická strana Jabloko, jejímž předsedou byl do roku 2008 Grigorij Javlinskij, nyní jím je Sergej Mitrochin. Kromě sociálně tržního hospodářství Jabloko klade důraz na rozvoj demokracie (White 2005, 464-465). Druhý proud zdůrazňuje především na ekonomický liberalismus, byl zastupován více stranami (Volba Rusko, Demokratická volba Rusko), do nedávna ho představoval SPS, v jehož řadách najdeme jména jako Němcov, Gajdar nebo Čubajs (White 2005, 464-465).

Myšlenka spojenectví těchto dvou skupin byla diskutována po celá devadesátá léta, aktuální se stala před parlamentními volbami v roce 2003, kdy výzkumy veřejného mínění ukazovaly, že ani Jabloko ani SPS nejspíš pětiprocentní hranici nepřekročí. Obě strany disponují slabou voličskou základnou, její sociální zázemí je ale u obou z nich odlišné, což vyvolávalo obavu (hlavně u Jabloka), že případné spojenectví by znamenalo ztrátu stabilního elektorátu (White 2005, 467).

Dalším rozdílem mezi oběma stranami je jejich vztah k režimu. Jabloko vystupovalo v opozici proti Jelcinovi, stejně tak se tvářil i vůči současnému mocenskému uspořádání. Svaz pravicových sil v prezidentských volbách 2000 podporoval Putina, navíc hlasoval i pro jeho ekonomické reformy, situace ovšem nebyla takto černobílá. V roce 2002 došlo k výměně pozic, co se vztahů s Kremlem týče, SPS se ocitla v nemilosti, Jabloko naopak bylo vstřícnější ke spolupráci. Tento postup bývá interpretován jako snaha Kremlem zabránit případnému sloučení (White 2005, 467-469). Jabloko bylo financováno Chodorkovským, jehož zatčení je tak důležitým faktorem, díky němuž Javlinského strana změnila svoji pozici.

Překážkou sjednocení obou stran byly také vztahy mezi jejich představiteli. Javlinskij měl problémy zejména s Gajdarem, původ těchto těžkostí souvisí se střetem dvou transformačních vizí z počátku devadesátých let, kdy ta Gajdarova zvítězila. Mnohem komplikovanější vztah se vyvinul mezi Javlinským a Čubajsem,

ten v předvolební kampani v roce 1999 ostře útočil na Jabloko, což mu jeho předseda nemůže zapomenout. SPS na oplátku představoval Javlinského jako člověka prahnoucího po moci a neschopného kompromisu (White 2005, 477-479).

Před volbami 2003 se Jabloko považovalo za silnějšího z dvojice, jeho úsilí o spojenectví bylo chladnější než u SPS. Ačkoli výzkumy preferencí ukazovaly, že nejspíš nepřekročí pětiprocentní hranici pro vstup do parlamentu, strana věřila v podporu své stálé voličské základny, navíc si od tohoto postupu slibovala, že by mohla SPS vytlačit z politické scény (White 2005, 471). Tato strategie ale neměla úspěch, volby 2003 skončily katastrofálně nejen pro SPS, ale také pro Jabloko.

Obě strany promeškaly nejvhodnější dobu k užší spolupráci, podmínky po roce 2003 jsou totiž komplikovanější¹³. Jabloko a SPS by se musely sloučit do jedné strany, což bylo vzhledem k výše zmíněným rozdílům nepravděpodobné. Je navíc otázkou, zda by takto nově vytvořená strana úspěšně prošla procesem registrace, což, jak se mohla přesvědčit některá opoziční hnutí, není samozřejmostí. Jabloko i SPS se především snažily upozorňovat na nekalé praktiky režimu, jako například na volební manipulace nebo na moc státu nad médii (White 2007, 220). Obě strany ale chtěly zůstat opozicí v rámci vymezených pravidel, odmítly se tak oficiálně připojit k jiným projektům. SPS doufal, že jí pomůže přežít Čubajsovo napojení na Kreml.

Prezidentská administrativa podporovala zakládání malých liberálních subjektů, které by byly Kremlu zcela loajální. Jejich úkolem bylo také odčerpání hlasů zavedených liberálních formací, příkladem je Občanská síla (GS). Na začátku roku 2009 došlo ke Kremlm řízené reorganizaci liberálně-konzervativního proudu. Dosavadní subjekty SPS, GS a Demokratická strana Ruska (DPR) byly rozpuštěny a následně přetvořeny v novou stranu Pravá věc (PD). PD se hlásí k demokratickým hodnotám, ochraně lidských práv, má oslovit především podnikatele. Vzhledem k napojení na Kreml jsou tyto cíle nereálné. Na druhou stranu míru napojení na Kremelskou administrativu nelze jasně určit. Ačkoli Surkov po volbách v roce 2003 prohlásil, že historická mise liberálních stran je u konce (White 2007, 210), nyní se zdá, že by se za určitých podmínek mohly na politickou scénu vrátit.

Ruský liberalismus je reprezentován dvěma proudy, liberálně-konzervativním a sociálně-liberálním. Mezi jejich představiteli panuje dlouhodobá řevnivost, která

¹³ Jde o nové podmínky, které byly zavedeny Zákonem o politických stranách a volebním zákonem (viz výše).

spolu s programovými rozdíly brání jejich sjednocení. Neschopnost společné akce kombinovaná s účinnými zásahy Kremlu způsobily, že liberální strany po volbách zmizely z parlamentu. Poslední události naznačují, že za určitých podmínek stanovených Kremlem by se na politickou scénu mohly vrátit.

2.3.3. Národní patrioti

Ruský nacionalismus je velmi složitý fenomén, který opanoval současnou ruskou politickou scénu. Je přítomný v programech všech významných politických aktérů (snad kromě liberálů), odlišná je pouze jeho intenzita. Ruský nacionalismus lze dělit podle dvou linií. První linií je národně-komunistický versus antikomunistický (národní patrioti). Druhou linií je vztah mezi ruskij a rossijskij. Pro formování politických stran je důležitá hlavně první Linie (Holzer 2004, 230)¹⁴. Národně-komunistický nacionalismus se staví pozitivně k sovětské epoše a komunistické vládě. Požaduje obnovu sovětského státu v jeho původních hranicích. Do této skupiny patří zejména radikální komunistické subjekty. Národní patrioti se k sovětskému období stavějí odmítavě, zdůrazňují úlohu tradičních ruských hodnot. Příkladem je LDPR, ale také mnoho dalších, mnohem radikálnějších skupin, používající antisemitskou a šovinistickou rétoriku. Mezi těmito proudy stojí KPRF, která do svého programu zahrnuje myšlenky obou proudů.

Původ současného ruského nacionalismu je možné najít již v neformálních hnutích konce osmdesátých let. Takovou skupinou byl zejména spolek historiků a literátů Pamjat' (Paměť). Pamjat' se stávala stále rozšířenější, postupně se radikalizovala a následně se distancovala od KPSS. Nepodařilo se jí ale vyvinout organizační strukturu, která by byla schopna koordinovat činnost poboček za dosažení nějakého společného cíle (Golosov 1998, 518).

Prvním pokusem o založení masové strany pro patrioty byl vznik strany Ruský lidový svaz (ROS) Sergeje Baburina. Kromě nacionalistů se na jejím vzniku podílely subjekty, které se oddělily od demokratického Ruska a lidé s komunistickou minulostí jako například Zjuganov. ROS se s ostatními nacionalistickými subjekty a komunisty stala součástí FNS, který se v Jelcinově sporu s parlamentem postavil proti prezidentovi (Golosov 1998, 527). FNS byla zakázána. Z nacionalistických

¹⁴ Ruskij je označení pro etnické rusy, rossijskij je termín pro všechny obyvatele Ruské federace.

skupin byla udělena registrace pouze LDPR. LDPR je od té doby dominantní stranu národně-patriotického proudu.

LDPR je stranou jednoho muže, předsedy Vladimira Žirinovského (Vujačić 2001, 304). Žirinovskij dbal o rozvoj organizační struktury, strana vždy měla pobočky téměř ve všech regionech. Ve volbách v roce 1995 se jí podařilo nominovat kandidáty do všech jednomandátových obvodů, což se již nikdy nikomu jinému nepodařilo (Goloso 1998, 536). V jednomandátových obvodech se ale LDPR nikdy příliš nedařilo, jejím maximem ve většinové části voleb bylo pět mandátů v roce 1993, v letech 1999 a 2003 nezískala ani jeden.

Program LDPR je postavený na hodnotách vlastenectví, je pro podnikání a nízké daně, obhajuje centralizovaný stát a pokojné soužití národů na území Ruska. V praxi je vystupování LDPR směsicí populismu, nacionalismu, protekcionismu a pragmatismu, to vše navíc podpořeno Žirinovského radikální a ostrou rétorikou. Tato taktika přinesla úspěch zejména ve volbách v roce 1993, kdy LDPR představovala protestní volbu (Holzer 2004, 235). O toto postavení přišla pobyt v parlamentu, kdy byla nucena reagovat na každodenní politickou realitu.

Ačkoli se LDPR tváří navenek radikálně, ve skutečnosti se vůči Kremlu chovala vždy velmi loajálně. Nejvíce se toto chování projevovalo v Dumě, kde pomáhala prezidentskému táboru odhlasovat zásadní rozhodnutí (válku v Čečensku, státní rozpočty) (Holzer 2004, 234). Zřejmě to je hlavní důvod, proč strana přežila do současnosti a uchovala si svoji pozici, nehledě na to, že její volební výsledky nejsou tak dobré jako v polovině devadesátých let.

Kromě LDPR existovaly v rámci národně patriotického proudu také jiné subjekty, jejich volební zisk ale nikdy nebyl příliš veliký. V roce 1995 vznikl Kongres ruských občin (KRO), který byl založen na alianci tří známých osobností, Alexandra Lebedě, Sergeja Glazjeva a Jurije Skokova. KRO nepřekročil ve volbách pětiprocentní hranici, získal tak pouze pět křesel v jednomandátových obvodech (Goloso 1998, 537). Jiným příkladem je Vlast (Rodina), která vznikla před volbami v roce 2003. Šlo o radikálně nacionalistický subjekt s levicovými prvky, který byl vytvořen těsně před volbami za pomoci Kremlu. Ve volbách získal devět procent a 29 mandátů v poměrné části a dalších osm křesel v jednomandátových obvodech, celkem 37 poslanců (March 2006, 440). Rodina po volbách začala vymaňovat z kontroly Kremlu, její nacionalismus byl stále radikálnější. Její nacionalistické

křídlo bylo nakonec rozpuštěno, levicové křídlo se stalo součástí Kremlem vytvořené strany Spravedlivé Rusko.

Kromě těchto stran je možno identifikovat i extremistické, které deklarují xenofobii a antisemitismus. Ve volbách se zatím neprosadily, využívají spíše pouliční protesty, dávají přednost přímé akci. V poslední době se nejznámějším uskupením tohoto typu stala Národně bolševická strana, vedená Eduardem Limonovem (Vujačić 2001, 306). Před volbami v roce 2007 se s ním Garry Kasparov pokoušel vytvořit stranu Jiné Rusko, mělo jít o subjekt sdružující anti-Putinovské síly. Jinému Rusku nakonec nebyla udělena registrace.

3. Proprezidentské strany

Tato kapitola je věnována proprezidentským stranám, které jsou specifickým rysem ruského stranického, potažmo politického systému. V první části budeme tento fenomén definovat a v další části pak budeme sledovat, jak fungovaly tyto strany v éře Borise Jelcina. Další část se logicky zabývá jejich činností během Putinova prezidentství.

3.1. Definice

Proprezidentskou stranu lze chápat ve dvou významech. V širším významu jde o označení celé politické elity. Užší vymezení termínu klade důraz spíše na stranický element než na mocenský prvek. Je to totiž forma, která umožňuje elitám účastnit se voleb a čelit tak vlivu ostatních stran, které zastupují další segmenty společnosti (Golosoov, Lichtenštejn 2001, 6-7; Rjabov 1998, 81). V této práci budeme vycházet z úzkého pojetí, protože nás zajímá, jak tato organizace funguje jako politická strana.

Dále musíme vyřešit problém s pojmenováním. V ruské i anglicky psané literatuře se obvykle setkáváme s termínem strana moci (partija vlasti, party of power). Podle Holzera (2004, 167) se pod termínem strana moci skrývá jednak obecná systémová vazba na mocenské struktury a také přetrvávající provázanost ruských stranicko-politických elit se sovětskými administrativně-byrokratickými a ekonomicko-lobystickými kruhy. Protože význam pojmu je velice široký, navrhuje použít označení proprezidentská strana. Výhodou tohoto termínu je, že jeho vymezení je dostatečně úzké. Toto označení navíc jasně ukazuje, pro koho jsou tyto strany zakládány a komu mají sloužit. Označení strana moci odpovídá spíše širšímu pojetí, které je zaměřené na elitu. V tomto širokém pojmu se zabývá těmito stranami například Irina Glebova. Glebova odmítá strany moci považovat za instituce. Podle ní jde pouze o schopnost vládní elity přizpůsobit se aktuálnímu stavu, který pro ni zpočátku nemusí být výhodný (Glebova). Označení proprezidentská strana odpovídá naopak výše zmíněnému užšímu významu ve smyslu strany.

Proprezidentskou stranu lze charakterizovat třemi rysy. Za prvé, jsou zakládány exekutivou, aby se účastnily voleb s cílem získat většinu mandátů v parlamentu (Gel'man 2006, 251). Jde tedy o strany, které jsou zakládány mocenskou elitou shora, která se touto cestou snaží uchovat svůj vliv. Parlamentní

volby nelze vnímat jako pouhopouhý test prezidentského tábora, jak to navrhuje Holzer (2004, 167). Prezidentské volby jsou bezesporu těmi nejdůležitějšími, parlamentní volby by ale neměly být opomíjeny. Rozhodují o síle prezidentského tábora v parlamentu. Jejich výsledek ovlivňuje prezidenta při volbě strategie pro utváření politiky a vztahů s ostatními institucemi. Ukáží například, zda je jeho postavení silné natolik, aby byl schopen vytvořit stálou parlamentní většinu a touto cestou prosazoval své návrhy, nebo zvolit spíše vyjednávání s jednotlivci, anebo parlament obejít vydáním dekretu. Pokud tato strana neuspěje podle představ Kremlu, postupně ztrácí jeho podporu a zaniká. Tento osud potkal téměř všechny subjekty za Jelcinovy éry.

Za druhé, chybí jim jasný ideologický profil, snaží se spíše o syntézu různých proudů, tíhne k centristické rétorice (Gel'man 2006, 251). Holzer v této souvislosti píše o synergismu (Holzer 2004, 166), čímž myslí programový realismus, který je schopný reagovat na aktuální nálady v ruské společnosti. Toto Holzerovo pojetí se nevymyká námi zmíněnému centristickému směru. Synergismus se projevuje silným etatismem, který je založen na upřednostňování státních zájmů na úkor individuálních a důrazem na sociální stát (Holzer 2004, 185). Tato strategie zároveň brání opozici sjednotit se, musely by se totiž dát dohromady skupiny z obou částí politického spektra (Gel'man 2006, 554). Okupace středu tedy brání opozici ke sjednocení.

Za třetí, proprezidentské strany bezostyšně používají státní zdroje ke své volební kampani a propagaci a jsou pod kontrolou nejvyšších státních úředníků (Gel'man 2006, 251). Jde o stranu tvořenou shora, čemuž také odpovídá její organizační struktura. Vzhledem k tomu, že jde obvykle o narychlo založený subjekt, jeho organizační struktura stojí na místních pobočkách státní administrativy. Kromě časového hlediska je důležitý fakt, že tyto strany jsou zakládány s cílem, aby se daná elita udržela u moci. Za tímto účelem se ale musí účastnit voleb a občanům něco nabídnout. Důležitým úkolem představitelů v regionech je zajištění mobilizace voličů ve prospěch proprezidentského subjektu pro parlamentní volby.

Holzer uvádí, že u těchto stran je obtížné vysledovat artikulaci a agregaci zájmů. S tím nelze souhlasit. Proprezidentská strana zastupuje zájmy jedné skupiny, elity, která se chce udržet u moci. Tuto funkci nemusí plnit pouze ve vztahu k občanům, ale také ve vztahu k elitám. I jim musí být něco nabídnuto, aby si udržely jejich přízeň. Míra úspěchu závisí také na tom, zda se vedoucím představitelům

těchto stran podaří elitu sjednotit. Pokud je totiž vysoká její fragmentace, působnost takové strany je omezená. Ačkoli proprezidentská strana hájí zájmy především exekutivy, ve vládě je zastoupena minimálně. Je tak spíš pouhým nástrojem v rukou Kremlu. Pokud v parlamentních volbách neuspěje, její úloha je redukována na minimum. Sakwa v této souvislosti uvádí, že jde pouze o stranu moci, nikoli o stranu u moci (Sakwa 2008a, 148).

Jednotlivé strany hojně využívají státních zdrojů. Nemáme zde na mysli vyloženě finance, ale mocenské zdroje, které nabízejí jednotlivé funkce ve státním aparátu. Častým jevem jsou administrativní zásahy do předvolební kampaně. K používaným praktikám patří zejména zvýhodňování prokremelských kandidátů ve sdělovacích prostředcích, účelové vykládání předpisů a účelové přidělení či nepřidělení registrace. Největší výskyt těchto praktik se vyskytuje zejména v éře Putina prezidentství, v žádném případě se ale nejedná o novinku. Již k volbám v roce 1993 nebyly připuštěny strany, které se v předchozím konfliktu mezi Jelcinem a Sjezdem lidových poslanců postavili proti prezidentovi. Jelcin si v těchto volbách nemohl stěžovat ani na nedostatek podpory ze stran médií. Ukázkou schopnosti využívat média byly zejména parlamentní volby v roce 1999, kdy se z proprezidentského bloku Jednota stal během dvou měsíců skoro vítěz voleb.

Za Putina prezidentství byly časté také zásahy Kremlu do procesu formování jiných stran než proprezidentských. Začaly se tak objevovat klasifikace ruských stran podle jejich vztahu k režimu. Sakwa označuje proprezidentské strany označením režimní strana (Sakwa 2008a, 148). Dále rozeznává projektové strany (Sakwa 2008a, 147), mezi něž řadí například Rodinu vzniklou nedlouho před volbami v roce 2003. Za jejich vznikem stojí Kreml a jejich cílem je odebrat hlasy Kremlu nepřátelské konkurence. Rodina například měla odebrat hlasy KPRF. Dalším typem jsou strany programové. Jejich politika je výsledkem určité formy stranické demokracie, kde vedení dodržuje linii danou sjezdem. Na politické scéně se pohybují delší dobu a jejich program je konzistentní. Obvykle se snaží být vůči Kremlu nezávislé (Sakwa 2008a, 146-147). Příkladem jsou KPRF, Jablko nebo LDPR.

V podobném duchu se vyjadřuje i Vladimir Gel'man. Ten kromě proprezidentských stran rozlišuje strany satelitní a nepřátelské. Satelitní strany odpovídají Sakwovým projektovým stranám, nemají systému dominovat, ale pouze oslabovat opozici a být záložním řešením (Gel'man 2008, 922-924). Dále jsou strany opoziční (Gel'man 2008, 924-927), které usilují o nezávislost na Kremlu a staví se

proti němu. Gelman (2005) ale jasně uvádí, že taková opozice je v současnosti ohroženým druhem.

V ruské a světové literatuře se setkáváme s pojmem strana moci, který lze chápat dvojitým způsobem. V širokém významu jde o označení pro celou elitu. V úzkém významu jde o organizaci stranického typu, která sdružuje elitu za účelem účasti ve volbách, kde čelí ostatním segmentům společnosti. V tomto úzkém významu nahrazujeme termín strana moci pojmem proprezidentská strana. Proprezidentské strany jsou zakládány, aby se účastnily parlamentních voleb a na jejich základě nejlépe získaly parlamentní většinu. Dále jim chybí jasná ideologická profilace, jde spíše o syntézu různých směrů. Tyto strany dále využívají ke své propagaci státní zdroje a jsou vedeny nejvyššími státními úředníky. Většinou však jde pouze o nástroje Kremlu, které nemají vliv na utváření politiky a nejsou ani vládními stranami.

V dalším průběhu přistoupíme již ke studiu konkrétních příkladů. Nejprve se budeme věnovat proprezidentským stranám Jelcinova období, poté stranám působícím během Putinova období. Jelcinův a Putinův styl politiky byly odlišné, což se také projevovalo v jejich vztahu k proprezidentským stranám a jejich působnosti.

3.2. Proprezidentské strany za prezidenta Jelcina

Za Jelcinovy éry byla životnost těchto stran velmi krátká. Jejich výsledky ve volbách nebyly oslnivé, a tak se za krátko vytratily a z politické scény zmizely. Po takovém nezdaru se totiž kremelské elitě zdálo, že vytvoření nového subjektu je méně nákladné než držet při životě ty stávající. Nejdříve se budeme věnovat stranám Volba Rusko (VR) a Straně ruské jednoty a shody (PRES), které byly stvořeny pro volby v roce 1993. Dále přejdeme ke stranám, které byly založeny pro volby v roce 1995, tedy k Náš dům Rusko (NDR) a Bloku Ivana Rybkina. Mezuregionální hnutí Jednota (MEDVED) vzniklo sice v září roku 1999, tedy za Jelcina, souvisí ale především s přechodem k Putinovu prezidentství a jeho dalším vývojem. Proto se mu budeme věnovat až v další části.

3.2.1. Strany vzniklé pro volby do Státní dumy v roce 1993

3.2.1.1. Volba Rusko

Před volbami v roce 1993 se demokratické hnutí nacházelo ve stádiu dezintegrace. Původní Demokratické Rusko se rozpadlo na několik menších uskupení, z nichž se ani jednomu nepodařilo vytvořit stranu se silnou organizační strukturou a voličskou základnou. Vznikla tak naléhavá otázka, kdo toto volné místo zaplní. Jelcinova administrativa potřebovala spolehlivého partnera, který by zajistil podporu pro Jelcinovu politiku.

Na podzim roku 1993 vzniklo hnutí Volba Rusko, které se mělo sloučit se zbytky Demokratického Ruska. Tato nová politická formace měla vyhrát parlamentní volby a být oporou prezidenta Jelcina při prosazování reformní politiky. Problém nastal při hledání formy integrace těchto skupin. Představitelé hnutí Volba Rusko si přáli rozpuštění Demokratického Ruska a připojení jeho členů k hnutí na bázi individuálního členství. Vedení Demokratického Ruska se ale nehodlalo smířit s ukončením činnosti svého hnutí. Tento problém byl vyřešen vznikem volebního bloku Volba Rusko, jehož členy se staly hnutí Volba Rusko a hnutí Demokratické Rusko (McFaul 1998, 117-118). Demokratické Rusko se tedy stalo kolektivním členem tohoto bloku. Ustavující sjezd, který se konal v říjnu roku 1993, zvolil za předsedu volebního bloku Jegora Gajdara. Vedle výše jmenovaných uskupení se dalšími členy volebního bloku staly Strana demokratické iniciativy a Rolnická strana Ruska. Na neformální bázi se dále připojily koalice Demokratická volba, Všeruská asociace privatizovaných a soukromých podniků, frakce Volba Rusko z Republikánské strany Ruské federace, část strany Ruský křesťansko-demokratický svaz – Nová demokracie, Liga družstevníků a podnikatelů, sdružení Živý kruh a hnutí Vojáci za demokracii (Korguňuk 1999, 223).

Ve vedení byli lidé velmi blízcí Jelcinovi, například Genadij Burbulis, Anatolij Čubajs nebo Andrej Kozyrev. Volba Rusko je zajímavá zejména, co se týče její organizační struktury. Už výše zmíněná jména ukazují, že strana sázela na známé tváře z celostátní politiky. Vedle nich ve straně byly také vedoucí místních poboček státní administrativy. Významnou součástí byly také někteří pragmatičtí představitelé Demokratického Ruska. Šlo o aktivisty, kteří bezvýhradně podporovali Jelcinovu politiku (Golosov 1998, 530). Máme tak před sebou spolupráci elit a zbytků masového demokratického hnutí, které zajišťují mobilizaci občanů zdola (Rjabov

1998, 83). Nutno podotknout, že tento organizační vzorec nebývá pro proprezidentské strany typický.

Takto zformovaná koalice přinášela podle Golosova řadu problémů. Za prvé, Demokráté odmítali hlubší integraci VR v plnohodnotnou politickou stranu, namísto toho upřednostňovali zachování stávajícího formátu, tedy volně organizované koalice. Za druhé, VR měla přetlak osobností známých z federální politiky, bylo tedy obtížné umístit na kandidátní listinu aktivisty z řad Demokratů. Jejich zastoupení tedy bylo malé (Goloso 1998, 530-231). Za třetí, ne všechny subjekty Demokratického Ruska se zapojily do VR. Navíc někteří lokální představitelé demokratického hnutí, kteří nezastávali pragmatické pozice, odmítli následovat své vedoucí představitele (Goloso 1998, 530-231; Korguňuk 1999, 223). Tito odpůrci pragmatického kurzu se podíleli na založení hnutí Jabloko, jehož hlavním představitelem se stal Grigorij Javlinskij.

VR se profilovala jako liberální strana, o čemž vypovídá zejména její program Svoboda, vlastnictví, zákonnost (Svoboda, sobstvennosť, zakonnosť), jehož název obsahuje hlavní priority. V ekonomice je zdůrazněno právo na soukromé vlastnictví a jeho nedotknutelnost. Soukromé vlastnictví se má vztahovat i na půdu. Dále strana prosazovala snížení inflace, finanční a měnovou stabilitu a také nezbytnost dostat pod kontrolu a následně snížit rozpočtový deficit. VR chtěla podporovat malé a střední podniky, za účelem vybudování konkurenčního prostředí, které by pomohlo rozvoji trhu. V sociální politice prosazovala programy, jejichž cílem mělo být adresné přidělování pomoci (Korguňuk 1999, 225). Na jejich realizaci se měli podílet soukromé osoby i společenské organizace.

VR dále zdůrazňovala celistvost Ruska a zásadně odmítala možnost odtržení jednotlivých subjektů federace. Prosazovala jasnou nadřazenost federálního zákona pravidlům platným v jednotlivých subjektech. V programu najdeme také apel na vytvoření silného státu. Nejde zde o stát silně intervenující do ekonomiky, důraz je zde kladen na silné a životaschopné instituce. V této souvislosti strana volala po silné a akceschopné vládě (Korguňuk 1999, 224-225). Ze tří zmíněných priorit je tou nejvýznamnější svoboda. Kromě svobody v ekonomice a svobody vlastnictví je také silný apel na lidská práva a další občanské svobody. Na rozdíl od mnoha ostatních stran se u ní neprojevují prvky nacionalismu, hlásala svobodu pro všechny občany bez rozdílu národnosti.

Program VR byl spíše souborem frází, řešení pro jednotlivé politiky jsou formulována velmi vágně. Jeho další analýza je tak velmi obtížná. Celkově lze ale o VR konstatovat, že se profilovala jako liberální strana. Ačkoli zdůrazňovala občanskou i ekonomickou svobodu, od ostatních stran (zejména Jabloko) se lišila svým silným akcentem na ekonomickou svobodu. Jasná ideologická profilace není pro proprezidentské strany obvyklá, VR se tak v tomto směru poněkud vymyká výše popsanému definičnímu rámci těchto stran.

Volby v prosinci 1993 skončili pro VR neúspěchem. Strana, která předpokládala získání minimálně absolutní většiny mandátů v Dumě, dosáhla pouze 15,5 procent voličské podpory v proporční části, což znamenalo 40 mandátů. Tento výsledek stačil pouze na druhé místo v proporční složce voleb za vítěznou LDPR. VR získala dalších 30 poslanců v jednomandátových obvodech, navíc se k její parlamentní frakci přidali další nezávislí poslanci. Frakce VR tak nakonec měla v Dumě 74 poslanců, což z ní činilo nejsilněji zastoupenou stranu v parlamentu (Korguňuk 1999, 225). To ale nemění nic na faktu, že výsledek VR zůstal daleko za očekáváním oproti původním předpokladům. Kde hledat příčiny tohoto volebního nezdaru?

VR spoléhala na administrativní zdroje, zejména pak na přímou podporu prezidenta Jelcina. Jelcin se ale odmítl ke straně připojit, zdráhal se také vyslovit jí veřejně svoji podporu s odůvodněním, že musí být nadstranický. Navíc zde byl ještě jeden subjekt, který výrazně čerpal z administrativních zdrojů a podpory nejvyšších míst, byla jím Strana ruské jednoty a shody (PRES). Jelcin se rozhodl navíc opět přidržet své taktiky vyvažování. Spíše než o dosažení většiny jedné strany mu šlo o to, aby většinu v Dumě získala skupina proreformních sil, mezi které kromě VR a PRES dále patřily Jabloko a Ruské hnutí za demokracii a reformy (RDDR). Nutno uvést, že tato taktika neuspěla, protože tyto strany dohromady většinu v Dumě nezískaly (McFaul 1998, 126-127). VR se tak nepodařilo získat status jednotné projelcinovské formace, která by sjednotila demokratické a reformní síly.

Důvodem, proč se VR nepodařilo sjednotit demokratické síly, je také doba, v níž se volby konaly. Volby v roce 1993 již byly multipartijní, střetávaly se v nich tedy již více v ekonomických či politických záležitostech. Již tedy nešlo o volbu mezi demokracií nebo komunismem či mezi Jelcinem nebo někým jiným (McFaul 1998, 121-122). VR navíc prosazovala pokračování radikální ekonomické reformy, jejíž autorem byl sám lídr Jegor Gajdar. Taková podoba ekonomické reformy byla

obtížně akceptovatelná pro jiné politické strany. Dokonce i pro ty, které podporovali prezidenta Jelcina. Jako důkaz je možné uvést výsledek referenda o nové ústavě, které se konalo ve stejný den jako volby do Státní dumy a které Jelcin vyhrál.

Další příčinou neúspěchu VR je způsob vedení její volební kampaně. Volební kampaň byla ovlivněna spory o podobu kandidátních listin mezi hnutím Volba Rusko a hnutím Demokratické Rusko. Členové Volby Rusko obsadili většinu předních míst na kandidátních listinách, kandidáti Demokratického Ruska se cítili být takovým postupem diskriminováni. Toto napětí navíc komplikovalo koordinaci činnosti mezi stranickým centrem a jednotlivými regionálními organizacemi, kde daný konflikt byl nejintenzivnější (McFaul 1998, 131). Spory musela urovnávat často až smířčí stranická komise.

VR nedokázala koordinovat volební postup ani v jednomandátových obvodech. Nebylo výjimkou, že v nich proti sobě stáli kandidáti volebního bloku VR proti nezávislým kandidátům, kteří pocházeli z řad hnutí Demokratické Rusko. Jeho kandidáti si tak kompenzovali zklamání z nezařazení na kandidátní listinu. Chyběla také dohoda s ostatními demokratickými stranami na podpoře svých kandidátů (McFaul 1998, 128). Často tak proti sobě stáli tři nebo čtyři kandidáti z řad demokratického a reformního tábora, což zvyšovalo šance na úspěch antireformních sil.

VR chyběla také osoba charismatického lídra. Gajdar nebyl tak dobrým řečníkem jako například Žirinovskij, Zjuganov nebo Javlinskij. Byl především ekonomem a ne politikem. Byl spíš akademickým typem, který trpělivě vysvětloval původ současné ekonomické situace, než buřičem davu (McFaul 1998, 126).

VR si byla od počátku jistá svým vítězstvím. Myslela, že když stojí na Jelcinově straně, musí přeci vyhrát. Její vystupování tak bylo často arogantní a kandidáti se příliš neobtěžovali bojem o hlasy voličů (McFaul 1998, 130).

Po neúspěchu VR ve volbách liberálové v čele s Gajdarem odešli z vlády, Jelcin se tímto definitivně rozešel s bývalým premiérem. Kreml se také definitivně odvrátil od VR. Gajdar chtěl přetvořit blok VR ve stálou politickou stranu. Zatímco členové poslanecké frakce za ním stáli, lidé z hnutí Volba Rusko takový postup odmítali. V únoru 1994 vznikla na základě poslanecké frakce strana Demokratická volba Rusko (DVR), šlo o pokračovatele VR (Korguňuk 1999, 224).

Po neúspěšných volbách se také začalo projevovat napětí mezi demokraty a státními úředníky, kteří si od spojení s liberály slibovali posílení své moci. Naplno se

tento konflikt projevil v postoji strany k ruskému vpádu do Čečenska v roce 1994. Gajdar se postavil proti vpádu ruské armády do Čečenska, proti čemuž se postavila řada lidí v jeho straně. Frakci VR opustila řada poslanců, kteří Gajdarovi vytýkali neloajálnost k prezidentovi. Tito poslanci založili poslaneckou skupinu stabilita. Někteří poslanci (Lev Ponomarev nebo Grigorij Jakunin) frakci opustili z opačného důvodu, považovali Gajdarův postoj za málo radikální. V roce 1995 počet členů frakce činil místo původních 76 pouze 40 poslanců (Korguňuk 1999, 343).

Čečenský konflikt také znamenal přechod VR z pozice projelcinovské síly do opozice. Výjimkou byly zákony týkající se ekonomiky, v této oblasti strana zachovala svoji věrnost vládě a prezidentovi (Korguňuk 1999, 224). Do voleb v roce 1995 šla již Gajdarova strana pod hlavičkou DVR a bez jakékoli podpory Kremlu. DVR v těchto volbách propadla, v poměrné části získala pouze 3, 86 % a nepřekročila tak hranici 5 %. Dosáhla pouze na 9 mandátů, které získala v jednomandátových obvodech (Korguňuk 1999, 226). DVR se v roce 1000 stal součástí Svazu pravicových sil (SPS).

3.2.1.2. Strana ruské jednoty a shody (PRES)

PRES byl založen na podzim 1993 a jeho předsedou se stal Sergej Šachraj, vedoucí Státní komise pro národnosti a Jelcinův spojenec. Tato strana neměla žádnou vazbu na Demokratické Rusko, spoléhala výhradně na administrativní zdroje (Goloso 1998, 532). To je také důvod proč ji Jurij Korguňuk označil jako vůbec první ryze proprezidentskou stranu (Korguňuk 1999, 244). Její organizační struktura odráží členění oné Šachrajovy komise. Kromě Šachraje byli členy strany další tři vládní ministři (například vicepremiér Alexandr Šokin), navíc ji tiše podporoval i tehdejší premiér Černomyrdin. Ke straně se také přidala početná skupina úředníků z lokálních státních administrativ. Šachrajovi se podařilo získat podporu vlivných zájmových skupin a podnikatelských kruhů. Podporoval jej plynárenský monopol Gazprom, Asociace bank nebo Asociace mladých ředitelů podniků (Hale 2006, 49).

PRES o sobě prohlašoval, že je neideologický a obhajoval pragmatické řešení jednotlivých problémů. Do voleb v roce 1993 šel s programovou deklarací Pokrok kupředu, ale bez radikalismu. Již z názvu je jasný hlavní rys tohoto programového dokumentu – odmítnutí radikálních postupů v řešení politických problémů. Odmítal radikální verzi reform, volal po sociálně orientované ekonomice. Prosazoval „rozumnou“ míru protekcionismu s cílem ochránit ruské průmyslové podniky. Chtěl

užší ekonomickou spolupráci v rámci Společenství nezávislých států (Korguňuk 1999, 245).

Velmi důležitým tématem se pro PRES stal vztah mezi centrem a regiony. Strana prosazovala federalismus, jehož základem měla být silná pozice regionů, které by si měly být navzájem rovny. Podmínky vztahu mezi centrem a regiony by měly být upraveny vzájemnou smlouvou (Slider 1998, 150). Dále volal po silnější roli místní samosprávy. Na rozdíl od ostatních stran podporoval tedy vizi decentralizovaného Ruska se silnými regiony. (Korguňuk 1999, 245). Strana se snažila přesvědčit voliče, že je odlišná od VR. Snažila se také prezentovat jako strana regionů, nálepky pro prezidentské strany se spíš snažila zbavit (Slider 1998, 145-146). Důležitější než program jsou pro stranu její osobnosti, které se snaží prosazovat na prvním místě. Program je tak velmi neurčitý a plný obecných hesel (Hale 2006, 49). Byla to strategie všech středových stran. Předpokládaly, že voliči jsou již unavení sliby a nebudou se tedy rozhodovat na základě programu nebo ideologie, ale podle stranických osobností (Slider 1998, 155).

PRES v proporční části získal 6,76 procenta a 18 mandátů, ve většinové části pouze 1 mandát. Celkem tedy strana získala 19 mandátů. K jeho frakci se připojili někteří nezávislí poslanci, celkem tedy čítala 30 poslanců (Korguňuk 1999, 245). PRES si vedl nejlépe v menších městech, v zemědělských oblastech a v republikách (Slider 1998, 168).

Jak hodnotit vystoupení PRES? Jeho výsledek není ve srovnání s ostatními středově orientovanými subjekty špatný. PRES nebyl hlavním favoritem voleb, tím byla VR. Na druhou stranu, PRES využíval hojně administrativních zdrojů a těšil se nepřímé podpoře prezidenta Jelcina. Z tohoto pohledu se dá výsledek interpretovat jako neúspěch. Na výsledku se podílel také fakt, že do voleb šlo 6 až 9 dalších subjektů, které prosazovaly postupné reformy a podporovaly Jelcina. PRESu se nepodařilo tyto subjekty spojit nebo s nimi koordinovat volební kampaň. Že je stranou zastupující regiony, mohla ukázat zejména v jednomandátových obvodech, kde se předpokládá úspěch silných lokálních osobností a témat. Zisk jednoho vítězství v jednomandátových obvodech tedy nelze hodnotit jinak než jako neúspěch. Nutno ovšem znovu připomenout, že nesehala pouze tato strana, ale celá strategie Borise Jelcina a jeho okolí pro volby v roce 1993.

Po volbách postavení PRESu v Dumě sláblo. Z původních 30 poslanců jich na konci volebního období zůstalo ve frakci pouze 15. Strana již nemohla počítat

s podporou ze strany prezidenta Jelcina. Zlomovým momentem bylo pro stranu odvolání Šachraje z vlády, tímto krokem PRES ztratil jakoukoli možnost kontrolovat kroky vlády a podílet se na její činnosti. Před volbami v roce 1995 se PRES stal spoluzakladatelem Našeho domu Rusko. Šachrajovi se ale role jeho subjektu v rámci NDR nelíbila, rozhodl se proto se svojí stranou NDR opustit. PRES šel tedy do voleb v roce 1995 samostatně. Ty pro něj úspěchem neskončily, ba právě naopak. Strana získala 0,36 % hlasů a nedosáhla tak ani na jeden mandát (Korguňuk 1999, 245). Tento výsledek znamenal definitivní konec této strany na ruské politické scéně.

3.2.2. Strany vzniklé pro volby do Státní dumy v roce 1995

Pro volby v roce 1995 počítal Kreml s podporou pro dva nově vzniklé politické subjekty. Voliče pravého středu měla přilákat strana Náš Dům Rusko (NDR), kterou vedl tehdejší premiér Černomyrdin. Levý střed měl zaujmout Blok Ivana Rybkina, tehdejšího předsedy Dumy. Kreml usiloval o vybudování dvoustranického systému. Cílem této strategie bylo posílení politického středu, čímž se mělo předejít úspěchu extrémních stran, který přišel v roce 1993 v podobě výsledku Žirinovského LDPR (Belin, Orttung 1997, 32). Jelcin tak neopakoval stejnou chybu a oproti minulým volbám dal voličům jasně najevo, jaké strany mají podporovat. Členem žádné politické strany se ale nestal, stále měl totiž pocit, že musí zůstat nad stranami.

3.2.2.1. Náš dům Rusko (NDR)

Strana Náš dům Rusko vznikla v dubnu roku 1995 a 12. května se konal její ustavující sjezd. Na základě kolektivního členství se k NDR přidaly Svaz ruských vlastníků půdy, Svaz sociálně-progresivních sil Duha a mnoho dalších společenských a korporativních skupin. Kolektivními členy se také staly PRES a poslanecké skupiny Stabilita (Stabil'most') a Rusko (Rossija). Tyto skupiny v srpnu roku 1995 NDR opustily, protože nesouhlasily se způsobem sestavování kandidátních listin (Korguňuk 1999, 246). Nebyly spokojeny zejména ze silou svého zastoupení a vlivu v rámci strany.

NDR je příkladem strany vzniklé na základě iniciativy svrchu. Byla založena na základě požadavku prezidenta a exekutivy (Korguňuk 1999, 246). Byla tvořena zejména státními úředníky a lidmi z exekutivy. Do voleb ji vedl jako předseda premiér Černomyrdin a ke straně se připojila také řada federálních ministrů. Dále se k NDR přidali vysoce postavení úředníci regionálních oddělení státní administrativy,

kteří vytvářeli regionální organizace strany (Golosov 1998, 536). Úředníci si od členství v NDR slibovali urychlení svého kariérního postupu, navíc členství bylo vnímáno také jako vyjádření loajality Jelcinovi a celé vertikále exekutivní moci (od vlády po místní administrativy) (Korguňuk 1999, 246). Zatímco v západních zemích vznikne strana, která následně usiluje o vládu, v případě NDR je tomu naopak. Vláda stojí za vznikem strany, která jde do voleb s cílem udržet se u moci.

NDR se mohla spolehnout na podporu velkého businessu, zejména plynárenského giganta Gazprom (Golosov 1998, 536). Černomyrdin byl ve vedení tohoto plynárenského giganta, podpora ze strany tohoto koncernu tak není překvapivá. NDR tak kombinovala administrativní zdroje s podporou významných podnikatelských kruhů.

K NDR se přidali také ti, kteří ve volbách v roce 1993 spojili svou osobu s VR. Na rozdíl od svého předchůdce byl NDR prost kořenů demokratického hnutí Demokraté byli rozptýleni do mnoha skupinek, žádná z nich ale plně nepodporovala Jelcinovu politiku, nebyly tak pro něj spolehlivé (Golosov 1998, 536). Například Gajdarova DVR, která vznikla ze zbytků VR, se stavěla proti Jelcinově politice vůči Čečensku.

Pozoruhodný je počet členů, které strana vykazovala. Černomyrdin v roce 1995 mluvil o třech milionech a o rok později dokonce o deseti milionech členů. Jak uvádí Korguňuk, tento počet je zavádějící. Jedná se totiž o souhrn všech členů asi 32 organizací, které v NDR působily na bázi kolektivního členství (Korguňuk 1999, 249). Ve 23 regionech, kde se zaznamenávalo také individuální členství, strana měla celkem 43 tisíc členů. Ačkoli NDR deklarovala regionální organizace v 86 subjektech, nezdá se, že tyto pobočky existovaly pouze na papíře (Korguňuk 1999, 249). Určit přesný počet členů je tedy velmi obtížné.

Program NDR postrádá jasný ideologický základ, nahrazuje ho pragmatismem. V jeho programu najdeme volání po stabilitě a vládě profesionálů, která by vedla zemi bez šoků a experimentů (Golosov 1998, 536). V ekonomice není horlivým zastáncem volného trhu a šokové terapie, naopak volá po státních zásazích, postupných reformách, ochraně ruských podniků a zastavení pádu investic. V sociální oblasti bylo cílem NDR zabránit negativním jevům způsobených přechodem k tržnímu hospodářství, zejména masové nezaměstnanosti a rozevírání nůžek mezi jednotlivými sociálními vrstvami. Slibuje odpovídající sociální ochranu nezaměstnaným, důchodcům a lidem s nízkými příjmy (Korguňuk 1999, 249).

Program je plný mnoha hesel a slibů, ale již neříká, jak jich dosáhnout. Zejména sliby v sociální oblasti působí velmi populisticky.

Hlavní událostí roku 1995 byl konflikt v Čečensku, do programu politických stran, NDR nevyjímaje, ale neproniknul. Tyto volby byly také charakteristické příklonem téměř všech stran k nacionalismu, hrály na slavjanofilní notu (Oates 1998, 88). Týká se to také NDR, na druhou stranu je ale nutné zdůraznit, že v jejím případě nešlo o nějak radikální rétoriku podobnou LDPR nebo KRO.

Na kandidátní listině NDR najdeme také známé osobnosti z kultury a veřejného života. Mezi prvními třemi kandidáty byli kromě Černomyrdina režisér Nikita Michalkov a generál Lev Rochlin. Volby v roce 1995 nedopadly pro NDR podle představ Kremlu. Kandidátní listina získala 10,1 procenta hlasů, což odpovídalo 45 mandátům. V jednomandátových obvodech získal dalších 10 křesel, frakce NDR tak měla 55 poslanců (Sakwa 2008a, 173). Postupně se sice rozrostla až na 67 členů, což pro ni bylo stále málo na to, aby mohla hrát roli spolehlivého partnera Kremlu v dolní komoře. Tento výsledek je pro stranu, která měla ambice vyhrát celé volby, velmi špatný.

Důvodem neúspěchu NDR může být spojení s prezidentem, jehož popularita se pohybovala pod 10 procenty. Navíc premiér Černomyrdin na tom nebyl o mnoho lépe (Hale 2006, 73). Činnost strany byla po volbách utlumena na minimum, nepředstavovala totiž pro Kreml zásadní přínos. Její frakce byla velmi slabá, aby tedy Jelcin byl schopen protlačit parlamentem své návrhy, musel si vyjednávat podporu s poslanci jednotlivě. V prezidentských volbách v roce 1996 Jelcin vsadil radši na podporu oligarchů, než aby se spoléhal na nějakou z politických stran včetně těch proprezidentských.

Další příčinu neúspěchu lze hledat ve fragmentovaném stranickém systému. NDR, potažmo Kremlu, se nepodařilo dosáhnout integrace většího počtu politických stran. NDR působila na ostatní politické subjekty odtahitě. Důvodem je nejen již zmíněná Jelcinova a Černomyrdinova nepopularita, ale také technokratický charakter strany a s tím chybějící jasné ideové zaměření (Belin, Orttung 1997, 35).

Ačkoli většina členů poslanecká frakce nebyla zatížena nějakou ideologií a hlasovala podle přání vlády a prezidenta, našli se také jedinci, kteří měli jiné názory na daný návrh. Někteří poslanci radši frakci opustili a následně hlasovali otevřeně proti vládním a prezidentským návrhům. Příkladem je generál Lev Rochlin, který v roce 1997 vystoupil z frakce NDR a založil velmi antireformní Hnutí na podporu

armády, zbrojního průmyslu a válečnictví. Nikolaj Travkin frakci opustil z opačného důvodu, volal po užší spolupráci s demokratickými a reformními silami. Poté co z frakce odešel, připojil se k Jabloku (Korguňuk 1999, 247).

Daleko intenzivnější než tyto vnitřní neshody, byly konflikty mezi předsedou frakce a vedoucím Výkonného výboru NDR. Jeho předsedou byl Vladimir Babičev, který zároveň zastával post vedoucího Úřadu vlády. Záležitosti ve straně chtěl řešit výhradně administrativní cestou bez ohledu na názory ostatních. Uznával pouze pokyny premiéra Černomyrdina. Předseda frakce Sergej Beljajev si uvědomoval, že takový způsob je v rámci Dumy, kdy strana nedisponuje velkým počtem poslanců, nemožný, protože musí vyjednávat s ostatními. V boji s Babičevem o vliv na Černomyrdina ale prohrál, což ho vedlo k rozhodnutí opustit frakci i stranu. Nový předseda frakce Šochin neměl situaci lehčí, přesto se dočkal uklidnění situace. Zlomem bylo odvolání Babičeva z postu vedoucího Úřadu vlády, tím přišel o svoji hlavní přednost – napojení na kabinet a premiéra (Korguňuk 1999, 247-248). Tento konflikt jasně ukázal, že v NDR měli převahu státní úředníci. Babičev navíc zajišťoval zájmy exekutivy, byl spojkou mezi premiérem a parlamentní frakcí. Neuvědomoval si ale, že s tak slabým postavením se jednotlivé záležitosti bez kompromisu řešit nedají.

Poslední ranou pro NDR bylo odvolání premiéra Černomyrdina v březnu 1998. Tímto krokem strana ztratila svoji hlavní přednost, přístup do Kremlu. Frakce se začala rozpadat, o jednotnosti již nemohla být řeč. NDR odmítla vyslovit důvěru vládě Sergeje Kirijenka, jinak stále většina frakce podporovala Jelcinovu politiku. Po odvolání Kirijenka se již nepodařilo Černomyrdina dostat zpět na premiérský post. Protože neměla žádný jasně profilovaný program, nemohla voličům nic nabídnout. V roce 1999 se sice účastnila voleb do Státní dumy, její výsledky byly ale ještě horší než v roce 1995. V poměrné části získala 1,2 procenta, tedy žádný mandát. V jednomandátových obvodech dosáhla na osm křesel, na vytvoření vlastní frakce to ale nestačilo (Sakwa 2008a, 178). NDR se připojila k Jednotě a následně s ní k Jednotnému Rusku.

NDR měla sjednotit politické síly od středu napravo, což se jí nepovedlo. Její volební výsledek byl velmi špatný. Postavení NDR po volbách bylo natolik slabé, že Boris Jelcin ve snaze o znovuzvolení radši spoléhal na oligarchy než na ni. Smrtelnou ranou pro NDR bylo odvolání premiéra Černomyrdina, tím ztratila přístup do Kremlu. Protože NDR neměla jasný program, nemohla voličům co nabídnout. Po

volbách v roce 1999 se sloučila s hnutím Jednota a s ním vstoupila do strany Jednotné Rusko.

3.2.2.2. Blok Ivana Rybkina

Kreml si od vytvoření Bloku Ivana Rybkina sliboval sjednocení politických sil od středu nalevo. Volební výsledek ale jasně ukázal nezdar tohoto projektu. Blok Ivana Rybkina získal v proporční části 1,12 procenta hlasů, tedy žádný mandát. V jednomandátových obvodech získal tři křesla, což ale na vytvoření poslanecké frakce bylo málo. Tento projekt zkrachoval již před volbami.

Prvním problémem byla samotná osoba lídra tohoto uskupení – Ivana Rybkina. Rybkin byl ve volbách v roce 1993 zvolen za APR a zastával v souladu s linií této strany antijelcinovské postoje. V Dumě začal budovat alianci stran proti Jelcinovi, což mu vyneslo pozici předsedy dolní komory parlamentu. Poté co získal tento post, začal s Kremlem spolupracovat. Rybkin navíc ve vedení tohoto bloku viděl naději, jak si i po volbách udržet svůj post předsedy Dumy (Belin, Orttung, 1997, 36). Rybkin tak sledoval zejména své osobní cíle.

Rybkinovi se nepodařilo dosáhnout původního záměru sjednotit strany od středu do leva pod svým vedením. Účast v jeho bloku odmítly například Ruské ženy a jeho APR, podporu neposkytly ani odborové centrály. APR se dokonce rozhodla Rybkina ze svých řad vyloučit, nechtěla se totiž ubírat směrem užší spolupráce s Kremlem. Rybkinovu bloku se nepodařilo získat na rozdíl od NDR přízeň velkého počtu představitelů regionálních exekutiv, kteří bývají klíčovými osobami k prosazení strany v jednotlivých federálních subjektech (Belin, Orttung, 1997, 36). Sporná je také autenticita levicového zaměření tohoto bloku. Strana se vyhýbala jasným programovým prohlášením, omezila se na volání po pomalejších reformách a sociálním státu (Hale 2006, 73-74). Jiné levicové subjekty, zejména KPRF, byly mnohem radikálnější. Rybkinův vágní program tak na ně mohl působit spíše odpudivě než přitažlivě.

Významnou roli sehrál také fakt, že Jelcin ve svých plánech s tímto subjektem počítal jen jako s loajální opozicí (Belin, Orttung, 1997, 36). Ke stranám vytvořeným shora se obvykle přidávají ti, kteří doufají, že jejich aktivita v případě úspěchu strany bude odměněna formou nějakého vlivného postu. Cílem politické strany obvykle bývá dosažení takového výsledku, aby měla podíl na vládě. Pobyt v opozici obvykle přistup k vlivným postům nepřináší. Navíc post předsedy Státní

dumy, který Rybkin zastával a o nějž měl zájem i v dalším období, není v ruských politických reáliích postem, který by mohl zaručit distribuci funkcí.

Proč se věnujeme straně, která získala pouze něco málo přes jedno procento hlasů a hned zmizela z politické scény? Blok Ivana Rybkina byl prvním vážně míněným pokusem vytvořit proprezidentskou stranu, která by působila na levici politického spektra. Úkolem tohoto uskupení bylo odčerpat hlasy KPRF, což se nepovedlo. Nešťastné bylo také Jelcinovo vyjádření o Bloku Ivana Rybkina jako o loajální opozici, které komplikovalo hledání spojenců.

Při pohledu jak na výsledky Bloku Ivana Rybkina i NDR je nutné konstatovat, že Jelcinova taktika selhala i tentokrát. Jelcin dával otevřeně najevo, že podporuje konkrétně tyto strany, což pro ně bylo spíš přítěží. Důvodem byla Jelcinova nízká popularita. Blok Ivana Rybkina i NDR byly stranami bez jasného ideologického profilu, který byl nahrazen administrativními zdroji. Obě strany navíc hájily status quo a nepřinesly žádnou novou tvář, která by mohla vyvážit Jelcinovu nepopularitu.

3.3. Proprezidentské strany za Vladimira Putina

V této části se budeme zabývat především stranou Jednotné Rusko. Tato strana je výsledkem dlouhodobé snahy Putinovy administrativy o vybudování politického subjektu, který by kontroloval spolehlivou proprezidentskou většinu v Dumě. Během Putinovy éry Kreml asistoval u vzniku mnoha politických subjektů, za jeho asistence vznikly například Lidová strana Ruské federace (NPRF) nebo pravá věc (PD). Tyto subjekty ale měly sloužit pouze jako nástroj na odliv hlasů od hnutí nepřátelsky naladěných vůči Kremlu a s jejich představiteli se proto také nepočítalo při obsazování vlivných úřadů. Ani my se jimi nebudeme více zabývat.

V roce 2006 vznikla za podpory Kremlu strana Spravedlivé Rusko, jejímž úkolem bylo získávat hlasy od středu nalevo a vytlačit z tohoto prostoru KPRF. Kreml uvažoval o zřízení dvoustranického systému, kde by Spravedlivé Rusko bylo „levou nohou systému“ (Gel'man 2008). Zdálo se tedy, že by se Spravedlivé Rusko mohlo stát druhou proprezidentskou stranou. Od realizace tohoto projektu nakonec Kreml ustoupil, strana si navíc ne vždy může být jista podporou z jeho strany. To je také důvod, proč této straně nebudeme věnovat větší pozornost. Jediným subjektem, kterým se budeme explicitně zabývat v této části, je tedy Jednotné Rusko. Jiné strany zde budou zmíněny pouze ve vztahu k Jednotnému Rusku nebo Kremlu.

3.3.1. Jednotné Rusko

Jednotné Rusko vzniklo v roce 2001 sloučením dvou subjektů, Meziregionální hnutí Jednota (MEDVED) a Vlast – Celé Rusko (OVR). Dříve než přejdeme k samotnému Jednotnému Rusku, budeme věnovat prostor těmto subjektům. Obě tyto skupiny lze označit za kořeny Jednotného Ruska, které tak na rozdíl od předešlých proprezidentských stran nevzniklo na zelené louce. MEDVED i OVR navíc hrály významnou roli při předání moci Vladimíru Putinovi od Borise Jelcina, což je další důvod, proč by měla být těmto předchůdcům Jednotného Ruska věnována pozornost. Následně přejdeme k samotnému Jednotnému Rusku. Po úvodním seznámení s působením strany ve státních institucích dále následují části věnované struktuře a členské základně, působení strany v regionech, programu, voličské struktuře a způsobu mobilizace veřejného mínění a možné perspektivy.

3.3.1.1. Kořeny Jednotného Ruska - Jednota a Vlast - celé Rusko

Meziregionální hnutí Jednota (MEDVED) vzniklo před volbami v roce 1999, ve stejném období vznikl též druhý subjekt, Vlast – Celé Rusko (OVR). OVR bylo skupinou, která sdružovala především gubernátory a regionální politiky. Hájilo zájmy regionů a volalo po změnách ve vztahu mezi centrem a subjekty federace. Mezi jeho hlavní představitele patřil moskevský primátor Lužkov, prezident Tatarstánu Šajmijev, k hnutí se dále připojil bývalý premiér Primakov. Plány OVR znamenaly nebezpečí pro budoucnost Jelcinova režimu, hledal proto nástupce, který by mu zajistil kontinuitu jeho vlády a pokojný odchod (Sakwa 2008b, 20).

Kreml tak v září 1999 inicioval vznik Jednoty, v jejímž čele stál ministr pro mimořádné situace Sergej Šojgu. Úkolem tohoto uskupení bylo napřed v parlamentních volbách porazit OVR a následně stát za kandidaturou Vladimíra Putina na prezidentský post. Jelcin vybral Putina za svého nástupce. Věřil, že si tímto zajistí beztrávnost pro sebe a své blízké spolupracovníky z tzv. Rodiny a stále bude mít vliv na ruskou politiku. Prezidentská administrativa za tímto cílem naplnula všechny své zdroje. Jednotě se dostávalo oproti ostatním stranám výrazně vyšší pozornosti ve státní televizi, její soupeři byli systematicky očeřováni. Daný úkol se nakonec zdařil, Jednota skončila druhá těsně za KPRF (Hale 2004, 173). Jednota získala 23,3 procenta hlasů v proporční části a náleželo jí tak 64 mandátů.

V jednomandátových obvodech získala devět mandátů, její frakce tak měla 73 poslanců. Stranická listina OVR získala pouze 13,3 procenta hlasů a 37 mandátů, v jednomandátových obvodech získala 29 mandátů, její frakce měla 66 poslanců (Sakwa 2008a, 178).

Poté, co OVR byla poražena, byl volný prostor pro dokončení nástupnické operace. Dne 31. 12. 1999 prezident Jelcin oznámil v televizním projevu svoji rezignaci. Pokud prezident odstoupí, jeho místo podle ústavy zaujímá premiér. V té době jím byl Putin, který se tak k 1. 1. 2000 ujal prezidentského úřadu. Pokud prezident rezignuje, nové volby se musejí konat do tří měsíců. Ačkoli byly plánovány až na červen 2000, musely se uskutečnit již v březnu. Putin je s přehledem vyhrál, když již v prvním kole získal 52,9 procent hlasů, tedy potřebnou absolutní většinu zúčastněných. Putin tak naplno využil svoji výhodu, že do voleb šel z pozice prezidenta. Vzhledem k tomu, že Primakov se vzdal kandidatury, OVR, která za ním stála, přešla k podpoře Putina (Sakwa 2008b, 25-35). Volby tak byly pouhým referendem o Putinovi.

Jedním ze základů Putinovy strategie bylo budování silné a stále parlamentní většiny. K tomuto účelu měla být použita právě proprezidentská strana Jednota. V první fázi pro ni bylo důležité eliminovat možný vliv OVR. Spojila se proto na první schůzi s KPRF, s kterou se dohodla na distribuci postů ve vedení Dumy. Byla ochotna ponechat pozici předsedy dolní komory Genadiji Selezněvovi z KPRF, který ji zastával již v minulém období (Gel'man 2005, 235). Pomocí tohoto tahu získala rozhodující podíl na utváření parlamentní agendy.

Jednota pro podporu svých návrhů hledala podporu ad hoc celým politickým spektrem. Postupem času vykryštovala legislativní koalice mezi Jednotou a OVR, k níž se připojily poslanecké skupiny Lidoví poslanci a Ruské regiony. Jednota a OVR se rozhodly svoji spolupráci institucionalizovat a v roce 2001 vytvořily společnou poslaneckou frakci, k níž se přidaly obě výše zmíněné poslanecké skupiny. V prosinci roku 2001 se Jednota, OVR, Ruské regiony a Lidoví poslanci sloučily do strany s názvem Jednota a Vlast – Jednotné Rusko (Sakwa 2008b, 25-35; Remington 2006b, 11). V čele stálo předsednictvo ve složení Lužkov, Šajmijev, Šojgu.

Byl tedy završen vznik strany, která vznikla sloučením dvou organizací, jejichž cíle byly v roce 1999 odlišné. Zatímco OVR chtěla změnu, Jednota měla zachovat Jelcinův politický kurs. Byla založena právě jako reakce na vznik OVR.

Jednotě se nakonec podařilo ve volbách uspět a získat silnou pozici v Dumě. Šikovným manévrováním ovládla ve spolupráci s KPRF vedoucí psoty v Dumě a tím také kontrolu nad určováním agendy. OVR tak vlastně donutila ke spolupráci. Dalším důvodem pro OVR ke spolupráci byla též možnost být spojován s politikou prezidenta Putina, který se stal velmi populární. Putin odmítal být loutkou lidí Jelcinovy éry, šel například tvrdě po oligarších, kteří odmítali poslušnost vůči Kremlu.

3.3.1.2. Jednotné Rusko a jeho pozice ve státních institucích

Frakce Jednotného Ruska záhy po svém vzniku ovládla Dumu. Poté co KPRF začala kritizovat politiku Kremlu a vystupování Jednotného Rusko, došlo k redistribuci vedoucích postů. Většina pozic byla rozdělena mezi jednotlivé součásti Jednotného Ruska, KPRF tak přišla o své pozice. Někteří komunisté, jako například předseda Dumy Selezněv, zvolili loajální postoj, za což si mohli své pozice ponechat (March 2004, 66).

V roce 2002 se stal předsedou strany Boris Gryzlov, který ji také vedl do voleb v roce 2003, prvních, kterých se strana účastnila. Vedla si v nich velmi úspěšně, v proporční části získala 37,6 procenta hlasů, což znamenalo 120 mandátů. V jednomandátových obvodech získala dalších 103 křesel, celkem tedy 223 poslanců (Sakwa 2008a, 181). K poslanecké frakci se připojili další nezávislí poslanci, počet členů tak přesáhl 300. Jednotné Rusko tak disponovalo v Dumě ústavní většinou. Volby v roce 2007 znamenaly potvrzení tohoto trendu, když Jednotné Rusko získalo 64,3 procenta hlasů a 315 mandátů, tedy opět pohodlnou ústavní většinu (Gel'man 2008, 916).

Vladislav Surkov, zástupce vedoucího prezidentské administrativy a také hlavní architekt vzniku Jednotného Ruska, zpočátku nebyl nadšen tak silnou poslaneckou frakcí. Obával se, jestli se Kremlu podaří tak početnou skupinu udržet pod kontrolou. Předseda Dumy a volební lídr Gryzlov byl naopak velkým zastáncem takto silné frakce (Ivanov 2008, 136). Jednotné Rusko po volbách v roce 2003 využilo svoji sílu a změnilo způsob obsazování vedoucích orgánů Dumy z proporčního na většinový. Samo obsadilo hlavní posty v předsednictvu Dumy a v důležitých komisích.

Jeho frakce se tvářila jednotně a vystupovala disciplinovaně. V rámci frakce se zformovaly čtyři poslanecké skupiny, přičemž každá z nich odrážela zájmy

odlišných zájmových skupin (Ivanov 2008, 175). V takové situaci mělo důležitou úlohu vedení frakce, které určovalo, jaké návrhy strana v Dumě podpoří. Vedení také muselo vyjednávat kompromisy mezi jednotlivými skupinami. Veškeré lobystické aktivity se tak přenesly z parlamentního pléna do frakce Jednotného Ruska (Remington 2008, 979-984). Dá se tedy říci, že diskuse uvnitř parlamentu byly nahrazeny debatami uvnitř frakce Jednotného Ruska.

Jednotné Rusko není vládnoucí stranou. Premiér Putin není členem strany, stejně jako jeho předchůdci. Vláda není obsazována na stranickém principu, jde spíše o skupinu technokratů. Před volbami do Státní dumy Putin oznámil, že nová vláda by mohla být zformována vítěznou stranou. Představitelé Jednotného Ruska před volbami prohlašovali, že jejich cílem je stát se stranou, která sestaví vládu. Po volbách Putin od tohoto záměru ustoupil (Ivanov 2008, 181-183; Reuter; Remington 2009, 510). Rusko zatím tedy vládu zformovanou na základě stranického principu nedostalo.

3.3.1.3. Členská základna a stranické orgány

Strana je sice budována shora za pomoci státní administrativy, zároveň ale klade důraz na početnou členskou základnu. V roce 2006 mělo již milion členů, v současnosti (k 1. 4. 2010) má 2 030 164 členů (Zakatnova 2010). Co se pohlaví týče, převažují ženy, tvoří 60 % členské základny. Největší část členské základny tvoří lidé s vysokoškolským vzděláním (39 %), dále následují lidé se specializovaným středním vzděláním (32,8 %). 59 % členů jsou státní úředníci, což ukazuje na byrokratický charakter strany, který je pro proprezidentské strany typický¹⁵.

Nejvyšším orgánem strany je sjezd¹⁶. Ten volí předsedu (na čtyři roky, veřejná volba), předsedu Nejvyšší rady (čtyři roky, veřejná volba) a její členy, Generální radu a další orgány. Předseda strany byl zároveň předsedou Nejvyšší rady, v roce 2008 ale došlo k oddělení těchto pozic. Předsedou strany se stal premiér Vladimir Putin, Boris Gryzlovovi zůstal post předsedy Nejvyšší rady. Předseda by

¹⁵ Zpracováno na základě údajů z oficiálních stránek Jednotného Ruska. Jedinaja Rossija. Ověřeno ke dni 30. 5. 2010. <http://old.edinros.ru/news.html?rid=3123>.

¹⁶ Pasáž o stranických orgánech je zpracována na základě stanov strany, které jsou dostupné na jejich oficiálních internetových stránkách. Ustav Vserossijskoj političeskoj partii „Jedinaja Rossija“. Jedinaja Rossija. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://www.edinros.ru/rubr.shtml?110102#6>.

měl vést stranu do voleb a reprezentovat ji navenek. Putin je sice předsedou, ale není členem strany. Tato změna stanov byla schválena na IX. sjezdu v dubnu 2008 za účelem Putina zvolení.

Předseda Nejvyšší rady odpovídá za politické záležitosti a koordinuje činnost ostatních stranických orgánů. Nejvyšší rada má dále dva spolupředsedy, kteří mají stejná práva jako předseda. Nejsou voleni kongresem, ale vybíráni předsedou. V současnosti jsou jimi Mintimer Šajmijev a Sergej Šojgu¹⁷. Nejvyšší rada určuje strategii rozvoje strany mezi sjezdy a dohlíží na naplňování jejího programu. Její činnost mezi zasedáními řídí Byro Nejvyšší rady, má zajistit rychlost a operativnost jednání. Členy Byra jsou předseda a spolupředsedové Nejvyšší rady, tajemník prezidia Generální rady a jeho zástupci a předseda Ústředního výkonného výboru. Důležitou pravomocí Byra je navrhování kandidátů na významné státní úřady (prezident, předseda Dumy, kandidátní listiny) ke schválení prezidiu Generální rady, která kandidáty dále postupuje rozhodování na sjezdu.

Hlavním orgánem strany mezi sjezdy je Generální rada, která je volena sjezdem a může mít maximálně 155 členů. Odpovídá za volební kampaň, utváří stanoviska k aktuálním politickým problémům. V čele stojí 21členné presidium, které je voleno sjezdem na základě návrhu předloženého Byrem Nejvyšší rady. Prezidium dále ze svého středu volí tajemníka a jeho zástupce, kandidáty mu navrhuje Nejvyšší rada¹⁸.

Hlavním exekutivním orgánem je Ústřední výkonný výbor. Zajišťuje výkon rozhodnutí přijatých Generální radou a jejím presidiem a také realizaci rozhodnutí schválených sjezdem. O jeho struktuře a složení rozhoduje prezidium Generální rady. Jeho předsedu volí Generální rada na základě návrhu předsedy Nejvyšší rady¹⁹. Kontrolním orgánem strany je Ústřední kontrolní a revizní komise.

Základním orgánem regionálních poboček je konference, která volí Regionální politickou radu a kontrolní a revizní komisi. Regionální politická rada ze svého středu vybírá tajemníka. Exekutivu zajišťuje Regionální výkonný výbor, o jehož složení rozhoduje Ústřední výkonný výbor strany ve spolupráci s presidiem Generální rady a Regionální politickou radou. Spory mezi regiony má řešit

¹⁷ Jednotné Rusko mělo původně 3 spolupředsedy. Do října 2010 byl spolupředsedou také moskevský starosta Jurij Lužkov.

¹⁸ Post tajemníka prezidia generální rady v současnosti zastává Sergej Něverov.

¹⁹ Předsedou výkonného výboru je Andrej Vorobjov.

Meziregionální koordinační rada. Kromě toho má také za úkol zajišťovat kontakt s orgány státní správy a místní samosprávy. Tyto orgány zřizuje Generální rada. Struktura orgánů na nižších úrovních (místní a základní organizace) je totožná.

V roce 2009 byla přijata novela Zákona o politických stranách, podle níž se musí obměňovat vedení ústředních kolektivních orgánů. Toto opatření se podle Vladimira Pligina, předsedy parlamentní komise pro ústavní zákonodárství, netýká Putina ani Gryzlova. Putin ani Gryzlov nevedou kolektivní orgány, proto se tedy na ně toto opatření nevztahuje²⁰. Tato legislativní úprava je namířena spíše proti KPRF a LDPR než proti Jednotnému Rusku.

3.3.1.4. Působení v regionech

Oproti minulým proprezidentským stranám se daří Jednotnému Rusku pronikat do regionů. Má organizaci v každém regionu, má 2 598 místních organizací a 69 384 základních organizací²¹. Disponuje většinou ve všech parlamentech federálních subjektů s výjimkou Stavropolského kraje. V 78 subjektech z 83 ovládá místní exekutivy a tamní gubernátoři jsou členy strany (Reuter 2010, 294)²². Ve svých počátcích si Jednotné Rusko a jeho předchůdci v regionech nevedli dobře. Putin napřed nebyl nakloněn myšlence silné celostátní strany. Měl obavy především z velkého vlivu moskevského starosty Jurije Lužkova, který by se mohl pokusit získat v takovém subjektu hlavní slovo a odsunout ho tak na vedlejší kolej (Ivanov 2008, 76).

Putin nakonec své obavy překonal a Jednotné Rusko začalo od roku 2003 posilovat své postavení v regionálních parlamentech. Tento úspěch má několik příčin. První je nový volební zákon pro regiony, kde musí být minimálně polovina místního parlamentu volena proporčním systémem. Politické strany tak posilují na významu. Za druhé, regionální elity rozpoznaly, že je lepší být blíže administrativním a materiálním zdrojům, které poskytuje centrum. Za třetí, lidé usoudili, že Jednotné Rusko dokáže nejlépe hájit jejich zájmy, proto se například odchýlili od KPRF (Konitzer, Wegren 2006).

²⁰ Změněníje zakona o partijach ně lišit postov Putina i Gryzlova. *Lenta.ru*, 26. 1. 2009. Ověřeno ke dni 31. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2009/01/26/two/>.

²¹ Stav k listopadu 2008. Údaje pocházejí z oficiálních stránek strany Jednotné Rusko. Jedinaja Rossija. Ověřeno ke dni 30. 5. 2010. <http://er.ru/rubr.shtml?110112>.

²² Stav ke konci roku 2008. K regionálním volbám v letech 2009 a 2010 zatím nejsou k dispozici nějaké souhrnně zpracované výsledky.

Pro Jednotné Rusko bylo důležité přilákat do svých řad gubernátory, protože ovládali místní politickou scénu. Mohli tak mobilizovat své zdroje ve prospěch Jednotného Ruska. V letech 2003 až 2007 volilo Jednotné Rusko strategii kooptace, kdy se do svých řad snažilo přilákat nejmocnější členy místní elity. Nabídlo jim své zdroje a do volebního klání se moc nepletlo. Obrat nastal v druhé polovině roku 2007, kdy Jednotné Rusko začalo v regionech nasazovat výhradně své kandidáty. Na předvolební kampani se již daleko větší měrou podílí stranické centrum. Po zrušení přímé volby gubernátorů byli v úřadech podrženi jen ti, kteří se osvědčili při získávání volební podpory pro Jednotné Rusko (Reuter 2010, 297).

Na to, kdy se jednotliví gubernátoři přidali k Jednotnému Rusku, nemělo vliv jenom zrušení přímých voleb hlav subjektů. Prezident Putin v roce 2005 nastínil myšlenku, že strana, která v místních volbách zvítězí, bude mít právo prezidentovi navrhnout kandidáta na post gubernátora. Podle Reutera (2010, 300) po oznámení tohoto záměru začíná největší vlna příchodů gubernátorů do Jednotného Ruska. Putin nakonec od tohoto záměru upustil. Této myšlenky se chopil prezident Medveděv, který tento svůj záměr oznámil ve Zprávě o stavu federace v roce 2008 (Medveděv 2008). V roce 2009 byl přijat příslušný zákon.

Podle Reutera také záleželo na tom, zda daný gubernátor disponoval dostatečně silnými administrativními nebo ekonomickými zdroji. Pokud ano, pak se svým vstupem do Jednotného Ruska nespěchal, protože ho nepotřeboval. Kreml byl vnímán místními elitami jako atraktivní partner v momentě, kdy začaly růst ceny ropy a zemního plynu a s tím také celá ruská ekonomika (Reuter 2010, 305-310). Chtěly se podílet na rozdělování zisků, které z tohoto růstu plynuly. V tomto Ohledu jsou výjimkou prezident Tatarstánu Šajmijev, prezident Baškortostánu Rachimov a moskevský starosta Lužkov, kteří jsou ve straně od samého počátku. Jejich původním cílem bylo získání nějakého významného postu na celostátní úrovni, což se jim nepovedlo.

Prezident Medveděv po svém nástupu do funkce deklaroval, že chce dosáhnout omlazení gubernátorského týmu. Hlavním předpokladem pro funkci gubernátora má být podpora Medveděvova modernizačního kurzu, prezident chce tímto způsobem prosadit svoji politiku v regionech. Ideální vedoucí federálního subjektu by tedy měl být mladý a otevřený novému stylu myšlení (modernizaci). Do této kategorie spadá ekonom Lev Kuzněcov, nový gubernátor Krasnojarského kraje (Ponomarev 2010). Ne všichni noví gubernátoři plně spadají do této kategorie, jejich

původ je různorodý. Rozhodujícím kritériem při výběru prezidenta Dagestánu byla rodová příslušnost. Dagestánským prezidentem byl v roce 2010 jmenován Mogamedsalam Magomedov, jehož otec Mogomedali Magomedov zastával tento úřad od roku 1990 do roku 2006 (Ponomarev 2010). Proti nastolenému trendu jde výběr gubernátora Židovské autonomní oblasti. Nísto dosavadního gubernátora Nikolaje Volkova byl jmenován Alexandr Vinnikov. Vinnikov je dlouholetým místním úředníkem, má za sebou kariéru v místní KPSS a do svého jmenování pracoval v exekutivě Židovské autonomní oblasti (Ponomarev 2010).

Omlazovací proces znamená ohrožení zejména pro služebně i věkově nejstarší vedoucí představitele federálních subjektů. Pokud byl někdo v ohrožení, dozvěděl se to obvykle pomocí náznaků z prezidentské administrativy. Po vyhodnocení těchto zvěstí podá demisi s tím, že už nestojí o jmenování na další funkční období (Zagorec 2010a). Na začátku roku 2010 se rozhodl odejít prezident Tatarstánu Mintimer Šajmijev, na jeho místo byl jmenován Rustam Minnichamov. Šajmijev byl prezidentem od roku 1990, před tím byl tajemníkem tatarstánské KPSS. Po jeho odchodu pro něj byla vytvořena pozice státního poradce pro Tatarstán (Zagorec 2010b). Funkce spolupředsedy Nejvyššího výboru Jednotného Ruska mu zůstala.

15. 7. 2010 podal demisi prezident Baškortostánu Murtaza Rachimov, na jeho pozici byl jmenován Rustem Chamitov (Borisov 2010). Rachimov byl prezidentem, stejně jako Šajmijev, od roku 1990. Rachimovovi se stala osudnou kritika Jednotného Ruska a regionální politiky Kremlu. K drobné rozmýšce došlo mezi ním a předsedou Nejvyššího výboru Gryzlovem, toto vzájemné nedorozumění přijel uhasit Vladislav Surkov. V červnu 2010 Rachimov kritizoval Kreml za vmněšování do regionálních záležitostí. Po té televize odvysílala pořad kritizující Raachimovův režim a podnikání jeho syna Urala. Vinila ho především z korupce a vytváření šedých struktur. Po těchto událostech rezignoval, ačkoli jeho mandát má vypršet až na podzim 2011 (Zagorec 2010c). Stále působí v Nejvyšší radě Jednotného Ruska a Baškortostán zastupuje ve Federální radě.

Nejvíce pozornosti z těchto personálních změn vzbudilo odvolání Moskevského starosty Jurije Lužkova. Lužkov je považován za blízkou osobu premiéru Putinovi, s prezidentem Medveděvem měl několik neshod. V médiích se spekulovalo, že chce rozdělit vládnoucí tandem (Zagorec 2010d). Odlišný pohled vládnoucího tandemu se ukázal po požárech v létě 2010, kdy Putin starostu za jeho

postup pochválil, zatímco Kreml se k němu stavěl velmi zdrženlivě (Zagorec 2010d). V září se rozjela mediální kampaň proti Lužkovovi, která v porovnání s Rachimovem byla rozsáhlejší. Na všech hlavních televizních kanálech se objevily pořady, které kritizovali poměry v hlavním městě, zejména korupci a podnikání starostovy manželky Jeleny Baturinové. Protože Lužkov odmítal podat demisi, podepsal 28. září 2010 prezident Medveděv Nařízení o předčasném ukončení pravomocí moskevského starosty. Tímto nařízením Lužkov s okamžitou platností ztratil svoji funkci a na jeho místo dočasně nastoupil místostarosta Vladimir Ressin. Oficiálním důvodem Lužkovova odvolání je ztráta důvěry prezidenta (Makov 2010).

Lužkovův případ se také projednával v Jednotném Rusku. Prohlášení straníků po vydání prezidentského příkazu ukazovala, že Lužkov najsípeš přijde také o stranické pozice. Vjačeslav Volodin, tajemník prezidia Generální rady Jednotného Ruska, prohlásil, že Lužkov přišel o důvěru prezidenta svými vlastními chybami a že nařízení prezidenta se neprojednává, ale vykonává²³. Podle Surkova pokud Lužkov nemá důvěru prezidenta, nemůže mít tím pádem ani důvěru vládnoucí strany²⁴. 28. září se Lužkov vzdal svých funkcí ve straně a tak z ní vystoupil²⁵. Jednotné Rusko navrhlo prezidentovi několik kandidátů na post moskevského starosty, z nichž Dmitrij Medveděv vybral Sergeje Sobjanina, kterého 19. 10. 2010 potvrdila ve funkci moskevská дума²⁶. Sobjanin byl vedoucím administrativy prezidenta Putina a také vicepremiérem a vedoucím úřadu vlády v Putinově současném kabinetu.

Jmenování Sobjanina ukazuje, že odvolání Lužkova nebylo jednostranou akcí Dmitrije Medveděva, ale kompromisem mezi ním a Putinem. Lužkov byl obětován ve jménu stability vládnoucího tandemu. K moskevskému starostovi se zády obrátila také strana, jejíž je Lužkov spoluzakladatelem.

Ničím výjimečné nebyly také konflikty mezi jednotlivými elitami. Prvním typem konfliktů jsou spory mezi regionálními organizacemi strany a místními exekutivami. Někdy dochází k tomu, že na starostu kandiduje více osob pod hlavičkou Jednotného Ruska. Z tohoto důvodu prohrálo například volby starosty ve

²³ Jedinaja Rossiaj gotova otkazat' Lužkovu v doverii. *Lenta.ru*, 28. 9. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/09/28/edro/>.

²⁴ Jurij Lužkov vyšel iz Jedinoj Rossii. *Lenta.ru*, 28. 9. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/09/28/official/>.

²⁵ Jurij Lužkov vyšel iz Jedinoj Rossii. *Lenta.ru*, 28. 9. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/09/28/official/>.

²⁶ Jedinaja Rossija garantirovala Cobjaninu post mera Moskvy. *Lenta.ru*, 15. 10. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/10/15/guaranteed/>.

Smolensku v roce 2009 (Makarenko 2009, 54). Konflikty dále probíhají mezi gubernátorem a starostou hlavního města daného subjektu (Makarenko 2009, 54). Problémem Jednotného Ruska je, že nedisponuje účinnými mechanismy, jak takové konflikty řešit. Řešení sporů se tak často ujímá prezidentská administrativa, konkrétně Vladislav Surkov (Makarenko 2009, 54). Fakt, že strana nemá účinné nástroje na řešení konfliktů, ji činí závislou na exekutivě a lidech z okolí prezidenta.

Na komunální úrovni se Jednotnému Rusku nedaří tak jako na regionální úrovni. V nedávné době utrpělo několik porážek zejména ve volbách starostů ve městech, která nejsou hlavními městy jednotlivých federálních subjektů (Podvincev 2010, 97). Podle Podvinceva je na lokální úrovni těžší donutit nepohodlné soupeře vzdát jejich kandidaturu. Pro obyvatele je na lokální úrovni důležitý dojem konkurence, pokud chce tedy Jednotné Rusko na této úrovni uspět, musí zajistit účast dalších kandidátů, kteří ho ale neohrozí. To se ale ne vždy daří (Podvincev 2010, 101). Problémem je také nedisciplinovanost při plnění stranické strategie, často převládá totiž vazba kandidáta k jeho profesnímu zázemí nebo dané obci nad loajalitou ke straně (Podvincev 2010, 101).

Podle Podvinceva je problémem Jednotného Ruska na lokální úrovni, že se nesoustředí na příčiny neúspěchů. Namísto toho se snaží, aby každá porážka vypadala jako vítězství. Vítězného kandidáta se hned po volbách snaží přilákat do svých řad (Podvincev 2010, 103). Protože daná osoba dosáhla svého vítězství bez pomoci strany, je těžké u něj vybudovat nějaký pocit loajality vůči Jednotnému Rusku.

3.3.1.5. Program

U Jednotného Ruska je obtížné definovat jeho ideologický charakter. Samo se vždy považovalo za středový subjekt. Strana zdůrazňuje národní jednotu a silný a akceschopný stát. Jednoznačně se staví proti experimentům devadesátých let, v této souvislosti má na mysli zejména Gajdarovu ekonomickou reformu. Představitelé považují za důležitou zejména stabilitu a pořádek. Zmiňuje také vlastenectví a úctu k národní kultuře a tradicím. Tyto body se staly součástí prvního programového manifestu Cestou národního úspěchu, který byl schválen na II. Sjezdu, jenž se konal v březnu 2003. Tento manifest se stal také programem pro volby do Státní dumy v roce 2003 (Ivanov 2008, 95-97). Jednotné Rusko se také hodně prezentovalo jako

síla podporující politiku Vladimira Putina, čímž se snažilo asociovat s prezidentem, nejpoblárnějším politikem v zemi.

Putin se stal ústřední postavou strany ve volbách do Státní dumy v roce 2007. Na žádost stranického vedení přijal nabídku stát se volebním lídrem a být na prvním místě kandidátní listiny. Na tomto místě připomeňme, že nebyl členem strany. S jeho jménem byl navíc svázaný program pro volby v roce 2007, který byl nazván Putinův plán, důstojná budoucnost veliké země. Ústředním mottem předvolební kampaně se stalo heslo Putinův plán, ruské vítězství. V tomto programu se praví, že nejde o žádnou novinu, protože daný plán se již léta realizuje, konkrétně od té doby, co se Putin ujal prezidentského úřadu (Plan Putina 2008). Tento program je tak především výrazem kontinuity než inovace (Gaddis, Kuchins 2006). Volby v roce 2007 byly stranou interpretovány jako referendum o politice, kterou utváří národní lídr Vladimir Putin.

Oproti minulým programům je zde hodně zdůrazňována konkurenceschopnost, a to jak v ekonomice, tak na mezinárodní scéně. Konkurenceschopnosti se má dosáhnout přechodem na inovativní ekonomiku, která má být založena na moderních technologiích. Strana považuje Rusko za unikátní civilizaci, proto považuje za nutné chránit jeho tradice a suverenitu a dbát na ochranu tradičních hodnot jako rodina a mravnost. Strana prosazuje volný trh, ale zároveň vyhlašuje, že se staví proti zvyšování cen za bydlení a energie (Plan Putina 2007). Putinův plán reflektuje růst ruského sebevědomí, jehož motivem byl hlavně ekonomický růst způsobený vysokými cenami ropy a zemního plynu. Putinův plán je plný obecných hesel, chybí zde nějaký konkrétní návod na řešení jednotlivých problémů. Tento problém je vyřešen právě angažováním Putina.

Ekonomická část Putinova plánu v sobě zahrnuje národní projekty, právě z nich se do programu dostala hesla o inovativní ekonomice a rozvoji. Iniciátorem těchto projektů byl prezident Putin a dohled nad nimi měl vicepremiér a budoucí prezident Dmitrij Medveděv. Jednotné Rusko mělo dohlížet na naplňování cílů těchto projektů v regionech (Reuter 2010, 297).

Důraz na unikátnost ruské civilizace a její specifický vývoj je snahou implementovat do programu ideu suverénní demokracie. Surkov obhajuje právo na vlastní cestu k demokracii, nikdo nemá právo zasahovat do těchto otázek, které si musí vyřešit samo Rusko. Suverenitu ale chápe také v ekonomickém smyslu. Země podle něj ztratila suverenitu během ekonomické krize v roce 1998, kdy o její

ekonomice rozhodovaly mezinárodní instituce v čele s Mezinárodním měnovým fondem. Země podle něj musí být schopna být i v ekonomických otázkách suverénní a rozhodovat o nich sama (Surkov 2006; Gaddy; Kuchins 2008, 123).

Ani národní projekty ani suverénní demokracie nejsou originální myšlenkou Jednotného Ruska. Byly vytvořeny lidmi z okolí prezidenta. Strana je přijala a teprve na jejich základě vytvořila program. Ačkoli Surkov je předsedou strany, je nutné ho spíš považovat za člověka prezidentské administrativy ve straně než za zástupce strany v okruhu lidí blízkých prezidentovi.

Po té, co se prezidentem stal Dmitrij Medveděv a Vladimir Putin premiérem a také předsedou Jednotného Ruska, hledá strana způsob, jak se adaptovat na tyto změny. Na XI. sjezdu, který se konal v listopadu 2009, byl schválen nový program s názvem Rusko, zachováme a rozšíříme (Rossija: sochranim i primnožim). Tento program zahrnuje Vizi 2020 – vizi modernizace, kterou Medveděv představil po nástupu do prezidentského úřadu. Podle této vize se má Rusko stát do roku 2020 jednou z nejrozvinutějších zemí světa, centrem vědy a technického pokroku. Základem této vize je strategie pěti I (Instituce, investice, infrastruktura, intelekt a inovace) (Medveděv 2008).

Nový program také definuje novou ideologii strany, kterou se má stát ruský konzervatismus. Ruský konzervatismus je podle Gryzlova otevřený a připravený k diskusi s ostatními. Vychází z tradičních ruských hodnot, jako je rodina, hrdost na svoji zem, kultura a mravnost. Podle Gryzlova tento konzervatismus nepovede Rusko nazpátek, ale kupředu. Má vést k souladu mezi tradičními hodnotami a zamýšlenou modernizací. Podle Gryzlova je také jeho devizou, že je určen pro všechny lidi. S ekonomickým rozvojem totiž musí následovat také sociální rozvoj. Je tedy nutné brát na zřetel všechny občany, jen tak totiž budou zemi důvěřovat. Daná důvěra se vrátí i státu (Gryzlov 2009).

Nový stranický program zahrnuje také manifest prezidenta Medveděva Rusko, kupředu, v němž mimo jiné hovoří o nutnosti odstranit neduhy společnosti, jakými jsou alkoholismus nebo korupce. V tomto manifestu ale také kritizuje paternalistické nálady zakořeněné v ruské společnosti (Medveděv 2009). I tuto část převzala strana do svého programu. Ruský konzervatismus a patriotismus obvykle ale stojí právě na paternalismu. Navíc také Gryzlov ve své řeči zdůrazňuje, že povinností státu je postarat se o všechny vrstvy obyvatelstva (Gryzlov 2008). V tomto bodě si strana tedy protičeří. Program je stále velmi obecný a bez nabídky

konkrétních řešení. Ani v odkazech na vlastenectví nenajdeme odvolávku na konkrétní osobnost nebo událost, která by mohla být vzorem. Jde tedy o soubor hesel, která ale nejsou nová. Odkaz na tradiční hodnoty je v programech Jednotného Ruska přítomen od samého počátku.

Při hodnocení programové náplně strany je zajímavé ji porovnat s očekáváním občanů. V říjnu 2007 provedla agentura Levada centr výzkum, kterým chtěla zjistit faktory působící na voličské rozhodování ve volbách do Státní dumy v prosinci 2007. Respondenti dostali seznam pozic a vyslovovali se, zda by hlasovali pro stranu, která sdílí daný postoj. 38 % respondentů se postavilo proti rychlým tržním reformám a nevměšování státu do ekonomiky. Kladně se k tomuto bodu vyslovilo pouze 26 % dotázaných. Na otázku, zda si lidé přejí posílení role státu v ekonomice a státní regulaci tržních reforem odpovědělo kladně 64 % respondentů, proti se postavilo jen 9 %. Z výzkumu je také patrná spokojenost s politickým vývojem, 46 % se vyjádřilo pro pokračování současného politického a ekonomického kurzu, proti se vyslovilo 20 % respondentů. 69 % dotázaných se vyjádřilo pro posílení ruské obranyschopnosti a zastavení expanze Západu. Výzkum také potvrdil, že pro Rusy je pořádek důležitější než svoboda. 53 % respondentů souhlasilo s tvrzením, že pořádek musí být sledován i za cenu omezení některých demokratických svobod, proti se postavilo pouze 15 % respondentů²⁷.

Opatrný postoj k tržním reformám, pokračování nastoleného politického kurzu, důraz na roli státu a pořádek a zdůrazňování suverenity jsou, jak jsme viděli výše, obsaženy v programových dokumentech. Ve zmíněném průzkumu považují voliči za důležité zájmi region (71 %) a 68 % respondentů chce sociální ochranu zaměstnanců a penzistů na stejné úrovni jako před perestrojkou. Pouze v těchto dvou bodech není program Jednotného Ruska shodný s preferencemi voličů. Tento průzkum ukázal, že Jednotné Rusko dokáže reagovat na voličskou poptávku. To je jeden z důvodů vysokých výsledků dosažených ve volbách.

Zkoumání programů ukázalo jednu důležitou věc. Strana vytváří svůj program na základě myšlenek, které vznikají v exekutivě a jejichž autory jsou lidé z okolí prezidenta. Základní programová linie je dlouhodobě stejná, jen se k ní vždy přidá nějaká idea, která přijde shora. Příkladem jsou národní projekty, suverénní

²⁷ Data pocházejí z průzkumu veřejného mínění, který provedl Levada center ve dnech 19. - 23. 10. 2007 na vzorku 1600 respondentů. Čto vlijajet na vybor? *Levada-centr, press vypusk*, 8. 11. 2007. Ověřeno ke dni 27. 1. 2011. <http://www.levada.ru/press/2007110802.html>.

demokracie nebo modernizační Vize 2020. Jednotné Rusko tedy neformuluje vlastní politiku, ale pouze vykonává přání exekutivy a prezidenta. Jeho základní programové teze reflektují většinovému názoru ve společnosti.

Jednotné Rusko dlouho nahrazovalo svoji nejasnou ideovou bázi Putinovou osobností a důrazem na silný stát. Když se ale Putin stal jeho předsedou a premiérem, Jednotné Rusko muselo hledat nová ideová zakotvení. Novou ideologií strany se stal ruský konzervatismus, který je zatím definován velmi povrchně. Zatím se nezdá, že by tato nová ideologie přinášela do programu nějaké převratné změny.

3.3.1.6. Voličská struktura a mobilizace veřejného mínění

Proprezidentské strany vznikají se zadáním účastnit se voleb a získat v nich co nejlepší výsledek, Jednotné Rusko není výjimkou. Jednotné Rusko ve volbách dosahuje výrazných zisků a to na všech úrovních. Z jakých společenských vrstev se rekrutují voliči? Odpověď na tuto otázku nám pomůže najít průzkum veřejného mínění, který provedl Fond veřejného mínění (FOM) po volbách do Státní dumy v prosinci 2007²⁸.

Z těch, kdo se zúčastnil voleb, hlasovalo pro Jednotné Rusko 41 % respondentů. Pro stranu hlasovalo 48 % žen a 33 % mužů. Pro Jednotné Rusko hlasovali spíše starší lidé, ve věkové skupině nad 55 let pro něj hlasovalo 49 % respondentů, ve věkové skupině 36 až 54 let pro něj hlasovalo 40 % dotázaných. Nejmenší podíl 36 % získalo ve věkové skupině 18 až 35 let. Stranu podpořilo 50 % respondentů se základním vzděláním, 38 % se středním vzděláním, 41 se středním odborným vzděláním a 40 % dotázaných s vysokoškolským vzděláním. Nejpopulárnější bylo Jednotné Rusko na venkově, kde pro něj hlasovalo 49 % respondentů. Ve městech do 100 tisíc obyvatel pro něj v průzkumu hlasovalo 41 % a ve městech do 500 tisíc obyvatel 36 % dotázaných. Ve městech nad 500 tisíc obyvatel se pro něj vyslovilo 38 %, v Moskvě pak pouze 28 % respondentů. Pro Jednotné Rusko hlasovalo 51 % těch, kteří plně důvěřovali prezidentu Putinovi a 23 % těch, kteří mus spíše důvěřovali. To, že byla osoba prezidenta Putina pro voliče Jednotného Ruska důležitá, ukazují také odpovědi na otázku, kvůli čemu jste volili

²⁸ Uvedená data jsou odpovědi na dotaz „ Pro jakou stranu jste hlasovali 2. prosince 2007 ve volbách do Státní dumy? Na tuto otázku odpovídali pouze ti, kteří řekli, že se voleb účastnili. Průzkum uskutečnil FOM 5. – 7. 12. 2007 na vzorku 1500 obyvatel. Motivy i faktory elektoral'nogo vybora. *FOM, press vypusk*, 13. 12. 2007. Ověřeno ke dni 28. 1. 2010.
http://bd.fom.ru/report/cat/elect/parl_el/election_2007/d074922.

Jednotné Rusko. 41 % respondentů volících Jednotné Rusko uvedlo jako hlavní důvod své volby Putina, 10 % dotázaných volilo stranu proto, že jí důvěřuje.

Důležitou úlohou Jednotného Ruska je vysvětlování politiky nejvyšších státních institucí (Kremlu, vlády a strany samotné) občanům. Strana organizuje manifestace, jejichž prostřednictvím mají občané vyjádřit souhlas s politickou linií vedení státu (Příhoda 2010, 177). V souvislosti se světovou finanční krizí se konala na počátku roku 2009 řada mítinků s názvem Lid, Putin, Medveděv – společně zvítězíme, kde Jednotné Rusko za asistence nejvyšších státních představitelů žádalo občany o podporu antikrizových opatření²⁹.

Kreml a Jednotné Rusko v současnosti věnují v rámci společnosti největší pozornost mládeži. Mládež byla dlouhodobě opomíjena, panovalo totiž přesvědčení, že je apolitická a tudíž pro vedoucí činitele nezajímavá. Tento pohled se změnil v souvislosti s Oranžovou revolucí na Ukrajině, na níž se významnou měrou podíleli studenti (Příhoda 2010, 177). Kreml se velmi obával možnosti takových událostí, jeho cílem proto je zabránit možnosti rozšíření barevných revolucí na ruské území (Atwal 2009, 745). Mládež proto měla být politicky angažována ve prospěch státní politiky.

Kreml se přímo podílel na vzniku mládežnického hnutí Naši, jehož hlavní programovou tezí byla podpora kurzu tehdejšího prezidenta Vladimira Putina a odmítnutí barevných revolucí (Atwal 2009, 745). Ve stejnou dobu byla v rámci Jednotného Ruska transformována mládežnická organizace Mladá Jednota (Molodoje Jedinstvo) v Mladou Gardu (Molodaja Gvardija) (Savina 2005). Cílem této přeměny bylo zapojit tuto mládežnickou organizaci více do stranického života.

Hlavními událostmi, kterým byla podřízena činnost těchto mládežnických hnutí, byly volby do Státní dumy v roce 2007 a prezidentské volby v roce 2008. Jejich úkolem bylo ovládnout ulice a zabránit tak obsazení tohoto prostoru opozicí. Na akce opozice typu Rusko bez Putina nebo pochod nesouhlasu reagují manifestacemi na podporu Putina. Mladí lidé byli cvičeni v dovednostech, jako je bránění výstavby stanových městeček³⁰.

²⁹ Čeljabinsk – Medveděv – Putin! Vmestě pobědim. *Jedinaja Rossija*, 7. 2. 2009. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://www.edinros.ru/text.shtml?6/3905>.

³⁰ Stanová městečka stavěla během Oranžové revoluce ukrajinská opozice na hlavním kyjevském náměstí (Majdan). Molodaja gvardija otrepetirovala paločnyj boj s oppozicijej. *Lenta.ru*, 26. 4. 2007. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. <http://lenta.ru/news/2007/04/26/guard/>.

V roce 2006 Jednotné Rusko zavedlo kvótu, podle níž musí být podíl mladých kandidátů ve volbách na všech úrovních dvacet procent (Melikova et al. 2006). Kreml trápilo, že jednotlivé skupiny spolu moc nespolupracovaly, snažil se je tedy přimět, aby lépe koordinovaly svoji činnost a dohodly se na společném postupu během volební kampaně. Jednotlivé skupiny se dohodly na společné koordinaci kampaně a vytvoření společného štábu. Jednotné Rusko mělo poskytnout místa na kandidátních listinách kromě Mladé gardy také ostatním prokremelským mládežnickým skupinám (Naši, Mladé Rusko a další) (Nagornych 2007).

Protože po volbách již nebylo potřeba zvýšené pouliční aktivity, došlo k reorganizaci Mladé gardy, která ji měla připravit na utlumení aktivity. Někteří členové byli zvoleni do Dumy, jiní se přesunuli na posty ve státní správě nebo získali místa v kancelářích zvolených poslanců. Reorganizace se dotkla také samotného vedení Mladé gardy. Ivan Děmidov, předseda koordinační rady Mladé gardy, se stal vedoucím úřadu pro otázky ideologie v Jednotném Rusku. Andrej Turčak, další člen vedení Mladé gardy, byl jmenován zástupcem tajemníka Jednotného Ruska pro otázky spojené s mládeží a sportem (Muchameb'jarova 2008). V roce 2009 přišlo jeho další povýšení, byl totiž jmenován gubernátorem Pskovské oblasti. Ruslan Gattarov, další člen Mladé gardy, byl navržen tamní exekutivou a následně také schválen do Federální rady (Pljusnina, Tirmaste 2010).

Výše zmíněné příklady jsou důkazem toho, že členství v Mladé gardě je vhodnou příležitostí ke startu politické kariéry. Možnost získat nějaký zajímavý post ve státní správě je vedle souhlasu se státní politikou hlavním důvodem, proč mladí lidé vstupují do Mladé gardy a jiných prokremelských mládežnických organizací. Jednotné Rusko s tím počítá a prezentuje možnost začít svoji politickou kariéru jako hlavní klad vstupu do Mladé gardy (Příhoda 2010, 178). V Mladé gardě vzniknul projekt s názvem Politzavod, jehož úkolem je vytipovat vhodné adepty pro politickou kariéru. Touto cestou se hledají jednak lidé vhodní pro místo na kandidátní listině, ale také osoby, které mají být asistenty politiků. Náborové akce se konají po celé zemi (Kabakova, Savina 2006).

Členové Mladé gardy najdou dále uplatnění v mládežnických parlamentech. Mládežnické parlamenty mají vzniknout v každém federálním subjektu a mají mít poradní hlas v otázkách spojených s problémy mládeže. Cílem tohoto projektu je především zvýšit zájem mladých lidí o politiku a poskytnout jim jiné fórum než ulici.

Tímto způsobem se má také zabránit nárůstu extremismu mezi mladými lidmi (Příhoda 2010, 178).

Mládežnické parlamenty nebo lákání členů na kariérní růst je kromě mladých lidí výhodné také pro Jednotné Rusko. Slouží pro něj jako kádrová rezerva a umožňuje mu vyzkoušet si budoucí kandidáty na významné státní pozice v praxi. Tímto způsobem usiluje také o omlazení členské základny a vytvoření nějaké protiváhy starším členům, kteří pocházejí zejména z řad státní byrokracie. Protože se tito lidé cítí ohroženi, stavějí se proti těmto projektům (Melikova et al. 2006). Sociolog Alexandr Tarasov ale upozorňuje, že členové Mladé gardy jsou již mladými byrokraty, kteří rádi chodí v obleku a jejichž jediným zájmem je rychlý start politické kariéry (Melikova et al. 2006). Omlazení tedy nemusí nutně znamenat snížení vlivu byrokratických kádrů.

3.3.1.7. Perspektivy

Kreml podpořil v roce 2006 vznik strany Spravedlivé Rusko³¹, která se měla profilovat jako sociálnědemokratický subjekt zaujímající v politickém spektru pozici od středu doleva. Cílem bylo vybudování dvoustranického systému s tím, že hlavní stranou by zůstalo i nadále Jednotné Rusko³². Spravedlivé Rusko mělo být levou nohou systému (Gel'man 2008, 923). Daný projekt se ale zatím nezdařil.

Předsedou této strany je Sergej Mironov, předseda Federální rady a člověk loajální Putinovi. Spravedlivé Rusko si v regionálních volbách vedlo docela slušně, ale stačilo to v celkovém průměru pouze na třetí místo, KPRF tedy neporazilo. Regionální volby také ukázaly, že dochází k soutěži mezi vládními elitami, tedy k narušení její jednotnosti, což pro Kreml není žádoucí. Spravedlivému Rusku klesly preference v momentě, kdy Putin oznámil, že povede kandidátní listinu Jednotného Ruska, do Státní dumy se ale Spravedlivé Rusko dostalo (Gel'man 2008, 923). Na rozdíl od Bloku Ivana Rybkina, který byl prvním pokusem o vybudování loajální levicové strany, se Spravedlivé Rusko dostalo do parlamentu. V té době už s ním ale Kreml nepočítal. To je také důvod, proč věnujeme zvláštní pozornost Rybkinovu bloku a ne Spravedlivému Rusku.

³¹ Spravedlivé Rusko vzniklo v říjnu 2006 sloučením stran Rodina, Ruské strany důchodců a Ruské strany života

³² Podle Surkova by Jednotné Rusko mělo zůstat dominantní politickou silou minimálně dalších 10 až 15 let (Surkov 2006).

Spravedlivému Rusku se povedlo integrovat řadu malých levicových subjektů, například Strana sociální spravedlivosti. Spravedlivé Rusko již není favoritem Kremlu, v některých regionech mu před tamními volbami dokonce nebyla udělena registrace. Strana musí hledat jiné cesty, jak se prosadit. V únoru předseda Mironov v televizním rozhovoru prohlásil, že jeho strana ne vždy bude podporovat návrh vlády premiéra Putina. Tato slova vyvolala hysterickou reakci z řad Jednotného Ruska. Mironov byl označen za zrádce a krysu. Navíc ve straně sílil požadavek na odvolání Mironova z postu předsedy Federální rady. Celý konflikt byl nakonec vyřešen podpisem Dohody o spolupráci, která garantuje Mironovovi setrvání na postu předsedy Federální rady. Obě strany se navíc dohodly, že spolu budou jednotlivé návrhy konzultovat³³.

Ačkoli Boris Gryzlov říká, že je nezbytná diskuse politických stran a že je škoda, že žádná jiná normální strana neexistuje (Gryzlov 2009), v praxi se spíše ukazuje, že Jednotné Rusko není na politickou diskusi a plně svobodnou politickou soutěž připraveno. Jako příklad uveďme volby do moskevské městské dумы na podzim 2009. Jednotné Rusko v nich získalo 32 z 35 míst. Konečný výsledek se rozchází o 20 % oproti předvolebním průzkumům. Ostatní strany podaly stížnosti k soudu na jejich průběh³⁴.

V roce 2008 vznikly v rámci strany tři kluby, které mají podpořit diskusi uvnitř strany. Tento krok by měl také straně pomoci formulovat její vlastní politiku. Jde o kluby sociálně-konzervativní, liberální klub 4. listopadu a patriotický (Tul'skij 2008; Makarenko 2009, 57). Myšlenka frakcí není ničím nová, mluvílo se o ní již v roce 2004. Tehdy se diskutovalo o vytvoření pravého křídla pod vedením Vladimira Pligina a levého křídla pod vedením Andreje Isajeva (Ivanov 2008, 196-201; Tul'skij 2008). Tuto diskusi utnul předseda Gryzlov, který byl velkým kritikem vytvoření křídel uvnitř strany. Tento nápad komentoval slovy, že medvědi křídla nepotřebují, protože medvědi nelétají (Tul'skij 2008)³⁵. Idea vnitrostranických křídel byla zavržena až do roku 2008, kdy vznikly zmíněné kluby.

³³ Jedinaja Rossija předložila Sergeju Mironovu ujiť v odstavku. *Lenta.ru*, 3. 2. 2010. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://lenta.ru/news/2010/02/03/furious/>.

³⁴ Komunisty osporjat itogi vyborov v mosgordumu v sudě. *Lenta.ru*, 24. 11. 2009. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://lenta.ru/news/2009/11/24/cancel/>.

³⁵ Medvěd je obsažen ve znaku Jednotného Ruska, proto se o této straně občas píše jako o medvědech.

Prvním úkolem nově vzniklých klubů bylo vymyslet způsob, jak snížit dopad ekonomické krize na ruské občany. Jejich nakonec vyšla vniveč, protože vláda v čele s Putinem vypracovala svoji vlastní strategii, kterou také prosadila v parlamentu (Makarenko 2009, 57). Stále tedy platí, že Jednotné Rusko není schopné iniciovat svoji vlastní politiku. V březnu 2010 vzniknul liberální klub. Zatím není jasné, v čem se liší od liberálního klubu 4. listopadu³⁶. Protože se členská základna rozrůstá, strana se nevyhne dalším diskusím o svém vnitřním uspořádání, což zahrnuje otázku postavení klubů nebo jiného frakčního uspořádání.

Budoucí role Jednotného Ruska také záleží na tom, jaké budou vztahy mezi vedoucím tandemem, tedy prezidentem Medveděvem a premiérem Putinem. Pokud jejich tandem bude fungovat bez problémů, Jednotné Rusko bude stále proprezidentskou stranou. Pokud by ale došlo k rozporu mezi oběma lídry, pak by se Jednotné Rusko stalo silou, kterou by se předseda Putin snažil použít ve svůj prospěch v tomto případném sporu. Postavení Jednotného Ruska také závisí na tom, zda se mu podaří zůstat silou, která sjednocuje elity.

Hlavní událostí, která určí další směřování strany, jsou volby do Státní dumy v roce 2011 a prezidentské volby v roce 2012. Otázkou je budoucí složení vedení Jednotného Ruska. Stále není jasné, jestli premiér Putin, nynější předseda strany, bude kandidovat na prezidenta. Pokud se stane prezidentem, zůstane předsedou strany? V roce 2010 skončili ve svých funkcích starosta Moskvy Lužkov a prezident Tatarstánu Šajmijev, kteří byli součástí nejužšího vedení Jednotného Ruska od jeho vzniku. Zatímco Lužkov ze strany odešel, Šajmijev ve straně zůstal a zůstala mu také funkce spolupředsedy. Není jasné, jak silná je v současnosti jeho moc. Dostanou se do vedení noví lidé? Změní se struktura stranických orgánů? To jsou některé problémy, které bude muset Jednotné Rusko řešit.

Dnešní Jednotné Rusko nemá mechanismy na řešení vnitřních konfliktů, nepodílí se na vládě a nedokáže formulovat ani svou vlastní politiku. To z něj dělá nástroj exekutivy. Jednotné Rusko není dominantní stranou jako například Strana institucionalizované revoluce v Mexiku. Aby Jednotné Rusko bylo skutečně dominantní silou, muselo by mít sílu rozhodovat o obsazení státních orgánů (včetně exekutivy), formulovat politiku a řešit případné konflikty mezi elitami.

³⁶ Jedinorossy sozdali vtoroj liberal'nyj klub. *RIA Novosti*, 15. 3. 2010. Ověřeno ke dni 29. 1. 2011. <http://www.rian.ru/society/20100315/214396820.html>.

Závěr

V politickém systému Ruské federace má dominantní postavení prezident, což se projevuje zejména šíří jeho pravomocí. Má možnost vydávat dekrety, má právo zákonodárné iniciativy a za určitých okolností může rozpustit parlament. Vláda by podle Ústavy Ruské federace měla být odpovědna jak prezidentovi, tak parlamentu, v praxi je ale více závislá na prezidentovi. Nestojí na pevném stranickém půdorysu, ministři jsou spíše technokraté.

Rusko mělo dosud dva prezidenty, kteří odsloužili svá funkční období. Boris Jelcin a Vladimir Putin vykonávali svůj úřad odlišným způsobem. Jelcin odmítal být spojován s konkrétní stranou. Snažil se balancovat mezi různými skupinkami, které mezi sebou soutěžily o jeho vliv. Putin dbal na utvoření stálé parlamentní většiny, která mu umožňovala prosazovat jeho návrhy. Další částí Putinovy agendy bylo posílení státu, k čemuž měla dopomoci opatření posilující centrum na úkor regionů nebo omezení vlivu oligarchů. V současnosti je prezidentem Dmitrij Medveděv, jehož hlavním cílem je modernizace Ruské federace. Jeho dosavadní činnost charakterizují postupné reformy a pozvolná liberalizace politického prostředí.

Problémem současného Ruska jsou slabé politické strany. Političtí vědci identifikují celou řadu příčin tohoto stavu. Celkově je lze rozdělit na dvě velké skupiny: institucionální a sociálně-kulturní. Strany netvoří vládu, nehrají roli ani při volbách prezidenta. Nejsou zakořeněny ani v Ruské společnosti. Jejich problémem je hlavně slabá organizační struktura, která jim neumožňuje proniknout do regionální politiky. Strany navíc nejsou schopny reflektovat štěpné linie (cleverages), které jsou v zárodečné fázi vzniku.

V těchto podmínkách vznikají proprezidentské strany. Na začátku devadesátých let byly mobilizační schopnosti jednotlivých politických skupin velmi malé. Iniciativu tak musela převzít vládní elita, která zakládala strany, jejichž cílem bylo na základě voleb uchovat její pozice. Proprezidentská strana vzniká, aby se účastnila voleb a v nich získala většinu parlamentních křesel. Je těžké u ní rozeznat program založený na jasném ideologickém základě. Jsou v ní nejvyšší státní úředníci, strana užívá státní finance k sebepropagaci. Proprezidentské strany jsou pouhým nástrojem v rukách Kremlu, na moci se nepodílejí, vládu netvoří, jen vykonávají zadané příkazy.

Mezi volbami se aktivita proprezidentských stran utlumí. Jejich další činnost záležela na výsledku voleb. Pokud proprezidentská strana neuspěla, postupem času zanikla. Je totiž jednodušší založit stranu novou než udržovat při životě neúspěšný projekt. Pokud se jí ale daří, Kreml v ní vidí vhodný nástroj k prosazování své politiky a snaží se o její další rozvoj. Navíc elity pochopí, kdo drží administrativní zdroje a ke straně se postupně připojí. Sjednocení elity je pro Kreml velmi důležité.

Pro volby v roce 1993 byly vytvořeny dvě proprezidentské strany, Volba Rusko a Strana ruské jednoty a shody (PRES). Ani jedna z nich neuspěla podle svých představ. Neúspěch Volby Rusko znamenal definitivní konec liberálních reforem a Jelcinův odklon od Gajdarovy strany. Před volbami v roce 1995 prezidentská administrativa podporovala vznik dvou stran. První byla strana Náš dům Rusko (NDR), kterou vedl premiér Černomyrdin, měla být stranou pravého středu. Levý střed měl pokrýt Blok Ivana Rybkina. Tento projekt byl ale odsouzen k nezdaru již před volbami, protože tento blok nebyl schopný integrovat uskupení levého středu. Obě strany nakonec ve volbách neuspěly.

Pro volby v roce 1999 bylo vytvořeno hnutí jednota, které mělo hájit zájmy Kremlu proti alianci Vlast - Celé Rusko (OVR), které zastupovalo zájmy regionálních elit. Hlavním úkolem Jednoty bylo prosadit Putina za Jelcinova nástupce, což se podařilo. Jednota a OVR se sloučily v jednu velkou proprezidentskou stranu Jednotné Rusko, která měla většinu v Dumě a byla schopná pravidelně vítězit ve volbách každého typu.

S nástupem prezidenta Putina se zvýraznily snahy Kremlu kontrolovat vývoj stranického systému. Kreml nepodporoval vznik pouze proprezidentských subjektů, ale také stran, jejichž jediným cílem bylo odebrat hlasy jemu nepřátelským silám.

Pokud proprezidentské strany mají silné postavení a jasnou podporu Kremlu, jsou schopny plnit úspěšně roli nástroje v jeho rukou. Pokud ovládají parlamentní většinu, vytváří prostor k prosazování prezidentovy politiky a tím posilují jeho vliv. Proprezidentská strana byla zvýhodňována, což limituje možnosti jiných stran prosadit se. Toto zvýhodňování se dělo hlavně za prezidenta Putina. Proprezidentská strana nebyla původcem těchto zásahů. Byl jím Kreml, který se tímto způsobem pokoušel prosadit své zájmy.

Jednotnému Rusku se podařilo prosadit se v regionálních parlamentech a získat do svých řad gubernátory a prezidenty republik. Oproti minulým proprezidentským stranám se mu podařilo proniknout do všech regionů země a

vatvořit silnou organizační strukturu. Strana se dlouhodobě profilovala jako subjekt podporující politiku populárního prezidenta Putina. Ztotožnění strany s Putinem jí umožňovalo nahradit vágně formulovaný program. Po té, co se stal Medveděv prezidentem, stal se Putin předsedou Jednotného Ruska, do strany ale nevstoupil. Strana se snaží Putinovu osobu nahradit programem ruského konzervatismu, což se jí zatím příliš nedaří. Tento program je stále příliš obecný a nenabízí řešení aktuálních politických problémů. Na podporu Jednotného Ruska ve Státní dumě spoléhá Dmitrij Medveděv při prosazování své politiky.

Budoucnost Jednotného Ruska závisí na vztahu současného vládnoucího tandemu Medveděv - Putin a na výsledku příštích parlamentních a prezidentských voleb. Důležité také bude, zda Jednotné Rusko dokáže být organizací ke sjednocení ruské elity.

Resumé

The aim of this work is to explain how parties of power can influence political and party system of the Russian Federation. These parties are created to take part in elections with aim to win the majority of seats in the assembly. They are lacking any coherent ideology what should help them in competition. These parties are captured by top-state officials and use state resources for campaigning. Parties of power are usually not parties in power what means that they do not make government. They are tools in president's hand for promotion of his policy rather than agents.

Russia has had two presidents serving for full term, Boris Yeltsin and Vladimir Putin. Their attitudes to parties of power have been different. During Yeltsin's years, performance of parties of power in the elections was poor and did not fit president's expectation. They did not provide Yeltsin with possibility for policy-making, so their role and activity after the elections was declined and they gradually ceased to exist. Putin's strategy was to build stable majority in Duma. He needed for this purpose strong and well developed party of power. He could promote his policy and his power was increased.

Literatura

- Atwal, Maya. 2009. Explaining Nashi's Sustainability: Autonomy, Agency and Activism. *Europe-Asia Studies*. 61 (5): 743-758.
- Belin, Laura; Orttung, Robert W. 1997. *The Russian Parliamentary Elections of 1995: The Battle for the Duma*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Borisov, Pavel. 2010. Operativnaja zamena: V Baškirii utverdili novogo prezidenta. *Lenta.ru*, 19. 7. 2010. Ověřeno ke dni 23. 1. 2011.
<http://lenta.ru/articles/2010/07/19/newbashi/>.
- Bremmer, Ian; Charap, Samuel. 2006 - 2007. Siloviki in Putin's Russia: Who They Are and What They Want?. *The Washington Quarterly*. 30 (1): 83-92.
- Cappelli, Ottorino. 2008. Pre-Modern State-Building in Post-Soviet Russia. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 24 (4): 534-572.
- Clark, William A. 2009. The Presidential Transition in Russia, March 2008. *Electoral Studies*. 28 (2): 342-345.
- Collier, David; Levitsky, Steven. 1997. Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research. *World Politics*. 49: 430-451.
- Colton, Timothy J.; Skach, Cindy. 2005. The Russian Predicament. *Journal of Democracy*. 16 (3): 113-126.
- Čeljabinsk – Medveděv – Putin! Vmestě pobedim. *Jedinaja Rossija*, 7. 2. 2009. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://www.edinros.ru/text.shtml?6/3905>.
- Čto vlijajet na vybor? *Levada-centr, press vypusk*, 8. 11. 2007. Ověřeno ke dni 27. 1. 2011. <http://www.levada.ru/press/2007110802.html>.
- Feděral'nyj zakon ot 11 ijulja 2001 g. I 95-F3 „O političeskich partijach“. *Rossijskaja gazeta*, 11. 7. 2001. Ověřeno ke dni 30. 1. 2011.
<http://www.rg.ru/2001/07/11/partii-dok.html>.
- Fish, M. Stephen. 2005. *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*. New York: Cambridge University Press.
- Fish, M. Stephen. 2001. When More is Less: Superexecutive Power and Political Underdevelopment in Russia. In *Russia in the New Century: Stability or Disorder?*. eds. Victoria E. Bonnel; George W. Breslauer, 15-34. Colorado: Westview Press.
- Fleron, Frederic J.; Ahl, Richard; Lane, Finbarr. 1998. Where Now in the Study of Russian Political Parties? *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 14 (1): 224-252.

- Flikke, Geir. 2004. From External Success to Internal Collapse: The Case of Democratic Russia. *Europe-Asia Studies*. 56 (8): 1207-1234.
- Gaddy, Clifford G.; Kuchins, Andrew C. 2008. Putin's Plan. *The Washington Quarterly*. 31 (2): 117-129.
- Gadzhiev, Gadis. 2001. Power Inbalance and Institutional Interests in Russian Constitutional Engineering, In *Democratic Consolidation in Eastern Europe Vol. 1: Institutional Engineering*. ed. Jan Zielonka, 269-292. Oxford: Oxford University Press.
- Gaman-Golutvina, Oxana. 2008. Changes in Elite Patterns. *Europe-Asia Studies*. 60 (6): 1033-1050.
- Gel'man, Vladimir. 2008. Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy. *Europe-Asia Studies*. 60 (6): 913-930.
- Gel'man, Vladimir. 2006. From Feckless Pluralism to Dominant Power Politics? The Transformation of Russia's Party system. *Democratization*. 13 (4): 545-561.
- Gel'man, Vladimir. 2005. Political Opposition in Russia: A Dying Species? *Post-Soviet Affairs*. 21 (3): 226-246.
- Glebova, Irina I. 2005. Partija vlasti v rusškoj publičnoj politike. *Političeskaja nauka*. (1): 70-104.
- Golosov, Grigorij V.; Lichtenštejn, Anna V. 2001. Partija vlasti i Rossijskij institucional'nyj dizajn: Teoretičeskij analiz. *Polis, političeskie issledovanija*. (3): 6-14.
- Golosov, Grigorii V. 1998. Who Survives? Party Origins, Organizational Development, and Electoral Performance in Post-Communist Russia. *Political studies*. 46: 511-543.
- Gosduma okončateľ'no snizila porog minimal'noj čislennosti partij. *Lenta.ru*, 15. 4. 2009. Ověřeno ke dni 30. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2009/04/15/duma/>.
- Gryzlov, Boris. 2009. Naša iděologija – iděologija stabilnosti i razvitija. XI. sjezd partii Jedinaja Rossija, Sankt Petěrburg, 21. 11. 2009. Ověřeno ke dni 30. 5. 2010. <http://edinros.er.ru/er/text.shtml?10/9267,110027>.
- Hahn, Gordon M. 2010. Medvedev, Putin and Perestroika 2.0. *Demokratizatiya*. 18 (3): 228-259.
- Hale, Henry E. 2006. *Why not Parties in Russia? Democracy, Federalism and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hale, Henry E. 2004. The Origins of United Russia and the Putin Presidency: The Role of Contingency in Party-System Development. *Demokratizatsiya*. 12 (2): 169-194.
- Hanson, Stephen E. 1998. Ideology, Uncertainty and the Rise of Anti-System Parties in Post-Communist Russia. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 14 (1): 98-127.
- Holzer, Jan. 2004. *Politické strany Ruska: Hledání Identity*. Brno: CDK.
- Holzer, Jan. 2001. *Politický systém Ruska: Hledání státu*. Brno: CDK.
- Chaisty, Paul. 2008. The Legislative Effects of Presidential Partisan Powers in Post-Communist Russia. *Government and Opposition*. 43 (3): 424-453.
- Chaisty, Paul. 2005. Majority Control and Executive Dominance: Parliament-President Relations in Putin's Russia. In *Leading Russia: Putin in Perspective*. ed. Alex Pravda, 119-137. Oxford: Oxford University Press.
- Ivanov, Vitalij. 2008. *Partija Putina: Istorija Jedinnoj Rossii*. Moskva: Olma media print.
- Izmeněnice zakona o partijach ně lišit postov Putina i Gryzlova. *Lenta.ru*, 26. 1. 2009. Ověreno ke dni 31. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2009/01/26/two/>.
- Jedinaja Rossija garantirovala Sobjaninu post mera Moskvy. *Lenta.ru*, 15. 10. 2010. Ověreno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/10/15/guaranteed/>.
- Jedinaja Rossiaj gotova otkazať Lužkovu v doverii. *Lenta.ru*, 28. 9. 2010. Ověreno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/09/28/edro/>.
- Jedinaja Rossija predložila Sergeju Mironovu ujti v otstavku. *Lenta.ru*, 3. 2. 2010. Ověreno ke dni 30. 4. 2010. <http://lenta.ru/news/2010/02/03/furious/>.
- Jedinorossy sozdali vtoroj liberal'nyj klub. *RIA Novosti*, 15. 3. 2010. (Ověreno ke dni 29. 1. 2011). <http://www.rian.ru/society/20100315/214396820.html>.
- Jurij Lužkov vyšel iz Jedinoj Rossii. *Lenta.ru*, 28. 9. 2010. Ověreno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/09/28/official/>.
- Kabakova, Julija; Savina, Jekatěrina. 2006. Molodaja gvardija stavit ideologičeskuju rabotu na konvejer . *Kommersant*, 20. 4. 2006. Ověreno ke dni 11. 7. 2010. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?fromsearch=fcbf16f6-9f53-4eb4-9bba-f2c05a58d5e5&docsid=668432>.
- Komunisty osporjat itogi vyborov v mosgordumu v sudě. *Lenta.ru*, 24. 11. 2009. Ověreno ke dni 30. 4. 2010. <http://lenta.ru/news/2009/11/24/cancel/>.

- Konitzer, Andrew; Wegren, Stephen K. 2006. Federalism and Political Recentralization in the Russian Federation: United Russia as the Party of Power. *Publius: Journal of Federalism*. 36 (4): 503-522.
- Korguňuk, Jurij G. 1999. *Sovremennaja Rossijskaja mnogopartijnost'*. Moskva. Indem.
- Kryštanovskaya, Olga; White, Stephen. 2003. Putin's Militocracy. *Post-Soviet Affairs*. 19 (4): 289-306.
- Lipset, S. M.; Rokkan, S. eds. 1967. *Party systems and Voters Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.
- Makarenko, Boris I. 2009. *Partijnaá sistema Rossii v 2008-2009 gg.: Analitičeskij doklad*. Moskva: INION RAN.
- Makov, Valentin. 2010. Moskovskije chroniki: Kak razvivalis' sobytija pered otstavkoj mera Moskvy Lužkova. *Lenta.ru*, 28. 9. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://lenta.ru/articles/2010/09/28/chronicles/>.
- March, Luke. 2006. The Contemporary Russian Left after Communism: Into the Dustbin of History? *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 22 (4): 431-456.
- March, Luke. 2004. The Putin Paradigm and the Cowering of Russia's Communists. In *Russian Politics under Putin*. ed. Cameron Ross, 53-75. Manchester: Manchester University Press.
- Massicotte, L.; Blais A. 1999. Mixed Electoral Systems: A Conceptual and Empirical Survey. *Electoral Studies*. 18 (3): 341-366.
- McAllister, Ian; White, Stephen. 2008. Voting Against All in Post-Communist Russia. *Europe-Asia Studies*. 60 (1): 67-87.
- McFaul, Michael. 2001. Explaining Party Formation and Nonformation in Russia: Actors, institutions, and chance. *Comparative Political Studies*. 34 (10): 1159-1187.
- McFaul, Michael. 1999. Lessons from Russia's Protracted Transition from Communist Rule. *Polittical Science Quaterly*. 114 (1): 103-130.
- McFaul, Michael. 1998. Russia's Choice: The Perils of Revolutionary Democracy. In *Growing Pains: Russian Democracy and the Election of 1993*. ed. Timothy J. Colton; Jerry F. Hough, s. 115-139. Washington, DC: Brookings Institution.
- Medveděv, Dmitrij. 2010. Naša děmokratija něsoveršena, my eto prekrasno ponimajem. No my iděm vperjod. *Videoblog preziděnta*, 23. 11. 2010. Ověřeno ke dni 31. 1. 2011. <http://blog.kremlin.ru/post/119/transcript>.

Medveděv, Dmitrij A. 2009. Rossija, vpered! *Videoblog prezidenta*, 10. 9. 2009. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://www.kremlin.ru/news/5413>.

Medveděv, Dmitrij A. 2008. Zpráva o stavu federace. Kreml, Moskva, 5. 11. 2008. Ověřeno ke dni 30. 4. 2008. http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2008/11/05/2144_type70029type82917type127286_208836.shtml.

Medveděv naznačil otvestvennogo za Severnyj Kavkaz. *Lenta.ru*, 19. 1. 2010. Ověřeno ke dni 30. 1. 2011. <http://lenta.ru/news/2010/01/19/hloponin/>.

Medveděv utverdil popravki k konstitucii. *Lenta.ru*, 30. 12. 2008. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. <http://lenta.ru/news/2008/12/30/term/>.

Melikova, Natal'ja; Rodin, Ivan; Samarina, Alexandra. 2006. Molodaja gvardija rvjotsja v elitnyje kabiněty: Konkurentam ostajetsja tol'ko zavidoval'. *Nězavisimaja gazeta*, 11. 4. 2006. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. http://www.ng.ru/politics/2006-04-11/1_molodezh.html.

Molodaja gvardija otrepetirovala paločnyj boj s oppozicijej. *Lenta.ru*, 26. 4. 2007. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. <http://lenta.ru/news/2007/04/26/guard/>.

Moraski, Bryon. 2007. Electoral System System Reform in Democracy's Grey Zone: Lessons from Putin's Russia. *Government and Opposition*. 42 (4): 536-563.

Morgan-Jones, Edward; Schleiter, Petra. 2004. Governmental Change in a President Parliamentary Regime: The Case of Russia 1994-2003. *Post-Soviet Affairs*. 20 (2): 132-163.

Moser, Robert G. 2001. *Unexpected Outcomes: Electoral Systems, Political Parties, and Representation in Russia*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.

Motivy i faktory elektoral'nogo vybora. *FOM, press vypusk*, 13. 12. 2007. Ověřeno ke dni 28. 1. 2010. http://bd.fom.ru/report/cat/elect/parl_el/election_2007/d074922.

Muchameb'jarova, Lilija. 2008. Novyj prizyv Molodoj gvardii: Junoj porosli Jedinoj Rossii opjat' obeščajut vlast'. *Nězavisimaja gazeta*, 14. 2. 2008. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. http://www.ng.ru/politics/2008-02-14/4_gvardia.html.

Nagornych, Irina. 2007. Jedinaja Rossija sobirajet proputinskiju molod'ož dlja vyborov v gosdumu. *Kommersant*, 31. 5. 2007. (Ověřeno ke dni 11. 7. 2010). <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?fromsearch=f8b6c38b-1265-441e-a95c-f4f9a7a99845&docsid=770452>.

Nětreba, Petr. 2005. Premjer nacional'nogo nedoverija. *Kommersant*, 24. 10. 2005. Ověřeno ke dni 30. 5. 2009. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=620298>.

- Novák, Miroslav. 1997. *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: SLON.
- Oates, Sarah. 1998. Party Platforms: Towards a Definition of the Russian Political spectrum. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 14 (1): 76-97.
- Ostrow, Joel M. 2000. *Comparing Post-Soviet Legislatures: A Theory of Institutional Design and Political Conflict*. Columbus: Ohio State University Press.
- Oversloot, Hans. 2007. Reordering the State (without Changing the Constitution): Russia under Putin's Rule, 2000-2008. *Review of Central and East European Law*. 32: 41-64.
- Pljusnina, Marija; Tirmaste, Marija-Luiza. 2010. Molodaja gvardija pošla na povyšeniye: Jejo liděra mogut dělegirovat' v Sovet feděracii. *Kommersant*, 15. 4. 2010. Ověřeno ke dni 11. 7 2010.
<http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1354524>.
- Podvincev, Oleg. 2010. Gliňanyje nogi partii vlasti. *Pro et Contra*. 14 (3): 97-105.
- Ponomarev, Alexej. 2010. Znak četyrech: Kreml nameknul gubernatoram-starožilam na blizost' otstavky. *Lenta.ru*, 9. 2. 2010. Ověřeno ke dni 23. 1. 2011.
<http://lenta.ru/articles/2010/02/09/fabfour/>.
- Predvybornaja programma Vsjerossijskoj političeskoj partii Edinaja Rossija Plan Putina - dostojnoje buduščee velikoj strany. Přiřata VIII. Sjezdom partii, Moskva, 1. 9. 2007. Ověřeno ke dni 30. 4. 2010. <http://edinros.er.ru/er/rubr.shtml?110099>.
- Přihoda, David. 2010. Jednotné Rusko: Případ úspěšné pro prezidentské strany?. *Acta Politologica*. 2 (2): 161-185. Ověřeno ke dni 9. 2. 2011.
http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPO-25-version1-2010_Prihoda_02_02.pdf.
- Putin, Vladimir V. 2000. Zpráva o stavu federace. Kreml, Moskva, 8. 7. 2000. Ověřeno ke dni 30. 4. 2009.
http://www.kremlin.ru/eng/text/speeches/2000/07/08/0000_type70029type82914_152371.shtml.
- Remington, Thomas F. 2008. Patronage and the Party of Power: President-Parliamentary Relations Under Vladimir Putin. *Europe-Asia Studies*. 60 (6): 959-987.
- Remington, Thomas F; Kunicova, Jana. 2008. Mandates, Parties and Dissent: Effect of Electoral Rules on Parliamentary Party Cohesion in the Russian State Duma, 1994-2003. *Party Politics*. 14 (5): 555-574.

- Remington, Thomas F; Haspel, Moshe; Smith, Steven S. 2006. Lawmaking and Decree Making in the Russian Federation: Time, Space, and Rules in Russian National Policymaking. *Post-Soviet Affairs*. 22 (3): 249-275.
- Remington, Thomas F. 2006. Presidential Support in the Russian State Duma. *Legislative Studies Quarterly*. 31 (1): 5-32.
- Remington, Thomas F. 2000. The Evolution of Executive-Legislative Relations in Russia since 1993. *Slavic Review*. 59 (3): 499-520.
- Reuter, Ora John. 2010. The Politics of Dominant Party Formation: United Russia and Russia's Governors. *Europe-Asia Studies*. 62 (2): 293-327.
- Reuter, Ora John; Remington, Thomas F. 2009. Dominant Party Regimes and the Commitment Problem: The Case of United Russia. *Comparative Political Studies*. 42 (4): 501-526.
- Reynolds, Andrew; Reilly, Ben; Ellis, Andrew et al. 2005. *Electoral system design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: IDEA.
- Rjabov, Andrej. 1998. Partija vlasti v političeskoj sisteme sovremennoj Rossii. In *Formirovanije partijno-političeskoj sistemy v Rossii*. eds. M. Makfol; S. Markov; A. Rjabov, s. 80-96, Moskva: Moskovskij centr Karnegi.
- Robinson, Neil. 1998. Classifying Russia's Party System: The Problem of Relevance in a Time of Uncertainty. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 14 (1): 159-177.
- Rose, Richard; Munro, Neil; White, Stephen. 2001. Voting in a Floating Party System: The 1999 Duma Elections. *Europe-Asia Studies*. 53 (3): 419-443.
- Rose, Richard; Tikhomirov, Evgeny; Mishler, William. 1997. Understanding Multi-Party Choice: The 1995 Duma Elections. *Europe-Asia Studies*. 49 (5): 799-823.
- Ross, Cameron. 2004. Putin's Federal Reforms. In *Russian Politics under Putin*. ed. Cameron Ross, 155-175. Manchester: Manchester University Press.
- Rossija: sochranim i primnožim! Prihat na XI. sjezdě Partii Jedinaja Rossija, Sankt Petěrburg, 21. 11. 2009. Ověreno ke dni 30. 4. 2010.
<http://edinros.er.ru/er/text.shtml?10/9535,110738>.
- Sakwa, Richard. 2010. The Dual State in Russia. *Post-Soviet Affairs*. 26 (3): 185-206.
- Sakwa, Richard. 2008a. *Russian Politics and Society*. London and New York: Routledge.
- Sakwa, Richard. 2008b. *Putin: Russia's Choice*. London and New York: Routledge.

- Sakwa, Richard. 2004. Regime Change from Yeltsin to Putin: Normality, Normalcy or Normalisation?. In *Russian Politics under Putin*. ed. Cameron Ross, 17-36. Manchester: Manchester University Press.
- Sakwa, Richard. 1995. The Development of the Russian Party System: Did the Elections Change Anything? In *Elections and Political Order in Russia: The Implications of the 1993 Elections to the Federal assembly*. ed. Peter Lentini, 169-201. Budapest: Central European University Press.
- Sartori Giovammi. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: CDK.
- Sartori, Giovanni. 2001. *Srovnávací ústavní inženýrství: Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. Praha: SLON.
- Savina, Jekatěrina (2005). Molodoj gvardii propisali ustav: U novogo molodežnogo dviženija budut komandiry, štaby i korpusa. *Kommersant*, 10. 11. 2005. Ověřeno ke dni 11. 7. 2010. <http://www.kommersant.ru/doc.aspx?fromsearch=8d127416-acac-466c-8378-87e4fa1c58f4&docsid=625192>.
- Shevchenko, Iulia. 2005. Easy Come, Easy Go: Ministerial Turnover in Russia, 1990-2004. *Europe-Asia Studies*. 57 (3): 399-428.
- Shevtsova, Lilia. 1999. *Yeltsin 's Russia. Myths and Reality*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace.
- Shugart, Matthew S.; Wattenberg, Martin P. 2001. *Mixed-Member Systems*. New York: Oxford University Press.
- Shugart, Matthew S; Carey, John M. 1997. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schleiter, Petra. 2003. Mixed Constitutions and Political Instability: Russia 1991-1993. *Democratization*. 10 (1): 1-26.
- Smyth, Regina; Lowry, Anna; Wilkening Brandon. 2007. Engineering Victory: Institutional Reform, Informal Institutions, and the Formation of a Hegemonic Party Regime in the Russian Federation. *Post-Soviet Affairs*. 23 (2): 118-137.
- Smyth, Regina. 2002. Building State capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of the President's Reform Agenda in Russia. *Politics and society*. 30 (4). 555-578.
- Stoner-Weiss, Kathryn. 2001. The Limited reach of Russia's Party System: Underinstitutionalization in Dual transitions. *Politics and Society*. 29 (3): 385-414.

- Surkov, Vladislav. 2006. Suverenitět – eto političeskij sinonim konkurentosposobnosti. Stěnogramma vystuplenija Vladislava Surkova pered slušateljami Centra partijnoj učoby i podgotovki kadrov partii Jedinaja Rossija 7. fevralja 2006, 28. 2. 2006. Ověreno ke dni 6. 2. 2011.
<http://www.kreml.org/media/111622794>.
- Ševčuk, Michail. 2008. Dmitrij Medveděv vozglovil preziděntskij sovět po nacprojektam. *Kommersant*, 11. 7. 2008. Ověreno ke dni 30. 5. 2009.
<http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=911411>.
- Thames, Frank C. 2007. Discipline and Party institutionalization in Post-Soviet Legislatures. *Party Politics*. 13 (4): 456-477.
- Treisman, Daniel. 1998. Between the Extremes: The Moderate Reformist and Centrist Blocs. *Growing Pains: Russian Democracy and the Election of 1993*. ed. Timothy J. Colton; Jerry F. Hough, s. 141-175. Washington, DC: Brookings Institution.
- Tul'skij, Michail. 2008. Javnyje i tajnyje kryl'ja v Jedinoj Rossii. *Argumenty nēdēli*, 2. 7. 2008. Ověreno ke dni 29. 1. 2011.
<http://www.argumenti.ru/politics/2008/07/37983/>.
- Ustav Vserossijskoj političeskoj partii „Jedinaja Rossija“. Jedinaja Rossija. Ověreno ke dni 30. 4. 210. <http://www.edinros.ru/rubr.shtml?110102#6>.
- Vendil, Carolina. 2001. The Russian Security Council. *European Security*. 10 (2): 67-94.
- Vujačić, Veljko. 2001. Serving Mother Russia: The Communist Left and Nationalist Right in the Struggle for Power, 1991–1998. In *Russia in the New Century: Stability or Disorder?*. eds. Victoria E. Bonnel; George W. Breslauer, 290-325. Colorado: Westview Press.
- White, David. 2007. Victims of Managed Democracy? Explaining the Electoral decline of the Yabloko Party. *Demokratizatsiya*. 15 (2): 209-229.
- White, David. 2005. Going Their Own Way: The Yabloko Party's Opposition to Unification. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 21 (4): 462-486.
- White, Stephen. 2007. Russia's Client Party System. In *Party Politics in New Democracies*. eds. Paul Webb; Stephen White, 21-52. Oxford: Oxford University Press.
- Wilson, Kenneth. 2009. Party-System Reform in Democracy's Grey Zone: A Response to Moraski. *Government and Opposition*. 44 (2): 188-207.

Wilson, Kenneth. 2006. Party-System Development under Putin. *Post-Soviet Affair*. 22 (4): 314-348.

Zagorec, Jaroslav. 2010a. Tri goda vmestě. *Lenta.ru*, 30. 12. 2010. Ověřeno ke dni 23. 1. 2011. <http://lenta.ru/articles/2010/12/30/tandem/>.

Zagorec, Jaroslav. 2010b. Toržestvo modě nizacii: Tatarstan ostalsja bez Mintimera Šajmijeva. *Lenta.ru*, 25. 1. 2010. Ověřeno ke dni 23. 1. 2011. <http://lenta.ru/articles/2010/01/25/mintimer/>.

Zagorec, Jaroslav. 2010c. Baškirbaši: Murtaza Rachimov gotovitsja k otstavke. *Lenta.ru*, 9. 7. 2010. Ověřeno ke dni 23. 1. 2011. <http://lenta.ru/articles/2010/07/09/bash/>.

Zagorec, Jaroslav. 2010d. Mer feděral'nogo značeniija: Čto stoit za kritikoj Jurija Lužkova?. *Lenta.ru*, 13. 9. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://www.lenta.ru/articles/2010/09/13/luzhkov/>.

Zakatnova, Anna. 2010. Klik – i v partii: Jedinorossy sosčitali. *Rossijskaja gazeta*, 19. 4. 2010. Ověřeno ke dni 24. 1. 2011. <http://www.rg.ru/2010/05/19/edro.html>.

Internet

Oficiální stránky politické strany Jednotné Rusko. <http://er.ru/index.shtml>

Oficiální stránky prezidenta Ruské federace. <http://president.kremlin.ru>

Portál orgánů státní správy Ruské federace. www.gov.ru

Videoblog Dmitrije Medveděva. <http://blog.kremlin.ru/>

Kommersant, ruský denník. <http://www.kommersant.ru>

Lenta.ru, ruský zpravodajský server. <http://lenta.ru>

Nězavisimaja gazeta, ruský deník. www.ng.ru

Rossijskaja gazeta, oficiální tiskový materiál vlády Ruské federace. www.rg.ru

Argumenty něděli, ruský týdeník. <http://www.argumenti.ru/>

RIA Novosti, ruská tisková agentura. www.rian.ru

Baza dannyh "Rossijskaja elektoral'naja statistika. Centr sodějstvija demokratii i pravam čeloveka "GELIKS", databáze volebních výsledků. <http://db.irena.org.ru/>

Fond Obščestvenogo mněniija (FOM), organizace pro výzkum veřejného mínění. www.fom.ru

Levada centr, analytické centrum Jurije Levady. www.levada.ru

VCIOM, centrum pro výzkum veřejného mínění. <http://wciom.ru/>

Zkratky hlavních politických stran

APR – Agrární strana Ruska (Agrarnaja partija Rossii)

DR – Demokratické Rusko (Děmokratičeskaja Rossika)

DVR - Demokratická volba Rusko (Děmokratičeskij vybor Rossii)

ER – Jednotné Rusko (Jedinaja Rossija)

GS - Graždanskaja sila (Občanská síla)

KPRF – Komunistická strana Ruské federace (Kommunističeskaja partija Rossijskoj Federacii)

KPSS – Komunistická strana Sovětského svazu (Kommunističeskaja partija Sovetskogo sojuza)

KRO – Kongres ruských občin (Kongress rossijskich obščin)

LDPR – Liberálně demokratická strana Ruska (Liberal'no demokratičeskaja partija Rossii)

MEDVED – Mezuregionální hnutí Jednota (Mežregional'noje dviženije Jedinstvo)

NDR – Naš dům Rusko (Naš dom Rossija)

NPRF – Lidová strana Ruské federace (Narodnaja partija Rossijskoj federacii)

OVR – Vlast – Celé Rusko (Otečestvo – Vsja Rossija)

PRES – Strana ruské jednoty a shody (Partija rossijskogo jedinstva i soglasija)

PVR – Strana ruského obrození (Partija vozroždenije Rossii)

RKRP – Ruská komunistická dělnická strana (Rossijskaja kommunističeskaja rabočaja partija)

SPS – Svaz pravicových sil (Sojuz pravych sil)

SR – Spravedlivé Rusko (Speavedlivaja Rossija)

VKP(b) – Všesvazová komunistická strana (bolševiků) (Vserossijskaja kommunističeskaja partija bolševikov)

Přílohy

Příloha č. 1: Prezidentské volby (1991 - 2008)

rok voleb	kandidát	% získaných hlasů	
		1. kolo voleb	2. kolo voleb
1991	B. Jelcin	57,30	
	N. Ryžkov	16,90	
	V. Žirinovskij	7,80	
	A. Tulejev	6,80	
	A. Makašov	3,70	
	V. Bakatin	3,40	
1996	B. Jelcin	35,30	54,40
	G. Zjuganov	32,00	40,70
	A. Lebed'	14,50	
	G. Javlinskij	7,30	
	V. Žirinovskij	5,70	
	ostatní	3,80	
2000	V. Putin	52,90	
	G. Zjuganov	29,20	
	G. Javlinskij	5,80	
	A. Tulejev	3,00	
	V. Žirinovskij	2,70	
	ostatní	2,60	
2004	V. Putin	72,00	
	N. Charitonov	14,00	
	S. Glazjev	4,00	
	I. Chakamada	4,00	
	O. Malyškin	2,00	
	S. Mironov	1,00	
	Proti všem	4,00	
2008	D. Medveděv	70,28	
	G. Zjuganov	17,72	
	V. Žirinovskij	9,35	
	A. Bogdanov	1,30	

Zdroj: (Sakwa 2008a, 175-182; Clark 2009, 345)

Příloha č. 2: Volby do Státní Dumy 1993 - 2007 - obecné informace

datum	počet mandátů - kandidátní listiny	počet mandátů - jednomandátové obvody	uzavírací klauzule (%)	počet kandidátních listin	počet úspěšných listin	účast (%)
12.12.1993	225	225	5	13	8	54,8
17.12.1995	225	225	5	43	4	64,4
19.12.1999	225	225	5	26	6	61,7
7.12.2003	225	225	5	23	4	55,7
2.12.2003	450		7	11	4	64,1

Zdroj: (McAllister, White 2008a, 945; Sakwa 2008a, 186)

Příloha č. 3: Parlamentní volby 1993 - Státní дума

politické uskupení	% v poměrné části	mandáty v poměrné části	mandáty ve většinové části	mandáty celkem
Liberálně demokratická strana Ruska	22,92	59	5	64
Volba Ruska	15,51	40	30	70
KPRF	12,40	32	16	48
Ruské ženy	8,13	21	2	23
APR	7,99	21	12	33
Blok Javlinskij-Boldyrev-Lukin	7,86	20	3	23
Strana ruské jednoty a shody	6,76	18	1	19
Demokratická strana Ruska	5,52	14	1	15
Ruské hnutí demokrat.reforem	4,08	0	4	4
Občanský svaz	1,93	0	1	1
Ruská budoucnost - Nová jména	1,25	0	1	1
Ekologické hnutí"Cedr"	0,76	0	0	0
Důstojnost a milostrdenství	0,70	0	2	2
Nezávislí kandidáti			141	141
Proti všem	4,22			

Zdroj: (Sakwa 2008a, 170)

Příloha č. 4: Parlamentní volby 1995 - Státní дума

politické uskupení	% v poměrné části	mandáty v poměrné části	mandáty ve většinové části	mandáty celkem
Komunistická strana Ruské federace	22,30	99	58	157
Liberálně demokratická strana Ruska	11,18	50	1	51
Náš dům Rusko	10,13	45	10	55
Jabloko	6,89	31	14	45
Ruské ženy	4,61	0	3	3
Komunisté - Pracující Rusko - Za SSSR	4,53	0	0	0
Kongres ruských občin	4,31	0	5	5
Strana samosprávy pracujících	4,01	0	1	1
Demokratická volba Rusko	3,86	0	9	9
Agrární strana Ruska	3,78	0	20	20
Děřava	2,59	0	0	0
Kupředu, Rusko!	1,94	0	3	3
Moc lidu	1,61	0	9	9
Blok Ivana Rybkina	1,12	0	3	3
Pamfilova-Gurov-Lysenko (Republikánská strana RF)	1,60	0	2	2
Odbory a průmyslníci Ruska-Svaz práce	1,55	0	1	1
Blok S.Govoruchina	0,99	0	1	1
Moje vlast	0,72	0	1	1
Mimostran.pol.hnutí Obecná věc	0,68	0	1	1
Transformace vlasti	0,49	0	1	1
Strana ruské jednoty a shody	0,36	0	1	1
Strana ekonomické svobody	0,12	0	1	1
Blok nezávislých	0,12	0	1	1
"89"- 89 ruských regionů	0,06	0	1	1
Nezávislí kandidáti			77	77
Proti všem	2,77			

Zdroj: (Sakwa 2008a, 173)

Příloha č. 5: Parlamentní volby 1999 - Státní дума

politické uskupení	% v poměrné části	mandáty v poměrné části	mandáty ve většinové části	mandáty celkem
Komunistická strana Ruské federace	24,29	67	47	114
Jednota	23,32	64	9	73
Vlast - Celé Rusko	13,33	37	29	66
Svaz pravicových sil	8,52	24	5	29
Blok Žirinovského	5,98	17	0	17
Jabloko	5,93	16	4	20
Strana důchodců	1,98	0	1	1
Náš dům Rusko	1,19	0	8	8
Kongres ruských občin a Hnutí J. Boldyreva	0,61	0	1	1
Všeruské pol.hnutí Za podporu armády, obr. průmyslu a voj. vědy	0,59	0	2	2
Blok gen.A.Nikolajeva, Ak.S.Fjodorova	0,56	0	1	1
Ruský všenárodní svaz	0,37	0	2	2
Ruská socialistická strana	0,24	0	1	1
Všeruské společensko-politické hnutí Duchovní dědictví	0,10	0	1	1
Nezávislí kandidáti			105	105
Proti všem	3,30			

Zdroj: (Sakwa 2008a, 178)

Příloha č. 6: Parlamentní volby 2003 - Státní дума

politické uskupení	% v poměrné části	mandáty v poměrné části	mandáty ve většinové části	mandáty celkem
Jednotné Rusko	37,57	120	103	223
Komunistická strana Ruské federace	12,61	40	12	52
Liberálně demokratická strana Ruska	11,45	36	0	36
Vlast	9,02	29	8	37
Jabloko	4,30	0	4	4
Svaz pravicových sil	3,97	0	3	3
Agrární strana Ruska	3,64	0	2	2
Strana Obrození Ruska - Ruská strana života	1,88	0	3	3
Lidová strana RF	1,18	0	17	17
Nový kurs - Automobilové Rusko	0,84	0	1	1
Rozvoj podnikání	0,35	0	1	1
Velké Rusko - Eurasijský svaz	0,28	0	1	1
Nezávislí kandidáti			67	67
Proti všem	4,70			

Zdroj: (Sakwa 2008a, 181)

Příloha č. 7: Parlamentní volby 2007 - Státní дума

politická strana	% hlasů	počet mandátů
Jednotné Rusko	64,3	315
KPRF	11,57	57
LDPR	8,14	40
Spravedlivé Rusko	7,24	38
APR	2,3	0
Jabloko	1,59	0
GS	1,05	0
SPS	0,96	0
Ruští patrioti	0,89	0
PSS	0,22	0
DPR	0,13	0

Zdroj: (McAllister, White 2008a, 947)

Příloha č. 8: Volby do Státní dумы v letech 2003 a 2007 - výsledky Jednotného Ruska v regionech

Region ¹	2007 (%)	2003 ² (%)
Čečensko	99,4	80,9
Ingušsko	98,7	57
Kabardino-Balkarsko	96,1	74,7
Mordovie	93,4	76
Karačajevo-Čerkesko	92,9	49,6
Tuva	89,2	66,8
Dagestán	89,2	65,7
Aginský burjatský autonomní okruh ⁷	83,2	57
Baškortostán	83,1	38,9
Tatarstán	81,1	59,5
Jamalskoněněcký autonomní okruh	79,3	45,8
Čukotský autonomní okruh	78,1	54,4
Kemerovská oblast	76,8	52,1
Ťumenská oblast	73,6	49,6
Kalmykije	72,4	50,6
Rostovská oblast	71,9	39
Ust'ordynský burjatský autonomní okruh ⁶	71,7	46,4
Severní Osetie	71,6	51
Adygeja	71	49,6
Penzenská oblast	70,3	45,1
Amurská oblast	69,8	32,3
Altaj	69,5	26,3
Marij-El	67,5	34,5

Region ¹	2007 (%)	2003 ² (%)
Židovská autonomní oblast	66,2	42,2
Uljanovská oblast	66,2	34
Chantymansijský autonomní okruh	66	41,2
Burjatsko	65,6	34,7
Belgorodská oblast	65,4	33
Kurganská oblast	64,4	33,6
Saratovská oblast	64,2	44,3
Sacha (Jakutsko)	64	38,9
Kamčatský kraj ³	63,7	
Kamčatská oblast		34,8
Korjacký autonomní okruh		47,3
Novgorodská oblast	63,1	37
Sachalinská oblast	63	30,1
Čitská oblast ⁷	62,8	38
Kurská oblast	62,7	30,1
Čuvaško	62,3	37,3
Lipecká oblast	62,3	28,2
Orenburská oblast	62,3	27,6
Permský kraj ⁴	62,3	
Permská oblast		30,7
Komi-Permjacký autonomní okruh		46,3
Stavropolský kraj	62,2	32
Komi	62,1	32,9
Sverdlovská oblast	62	34,1
Krasnodarský kraj	61,9	37
Brjanská oblast	61,8	34,7
Kalužská oblast	61,7	35,3
Tulská oblast	61,7	29,8
Čeljabinská oblast	61,1	33,8
Ivanovská oblast	60,8	33,6
Krasnojarský kraj ⁵	60,7	
Krasnojarský kraj		29,9
Tajmyrský autonomní okruh		48,1
Evenkijský autonomní okruh		52,2
Chabarovský kraj	60,7	34,3
Udmurtsko	60,6	42,1
Nižněnovgorodská oblast	60,6	32
Vologdská oblast	60,5	38,9
Orlovská oblast	59,9	44,6
Tambovská oblast	59,8	28,8
Tverská oblast	59,7	34,5
Moskevská oblast	59,6	33,8
Chakasie	59,5	30,3
Leningradská oblast	59,2	38,1
Novosibirská oblast	59,1	28,9
Omská oblast	59	32,7
Irkutská oblast ⁶	58,5	32,8
Tomská oblast	58,4	34

Region ¹	2007 (%)	2003 ² (%)
Astrachaňská oblast	58	31,7
Volgogradská oblast	57,7	28,9
Voroněžská oblast	57,5	25,9
Kaliningradská oblast	57,4	32
Karélie	57,3	37,8
Rjazaňská oblast	57,1	31,7
Vladimírská oblast	56,8	30,4
Archangelská oblast	56,7	37,9
Pskovská oblast	56,7	37,1
Kostromská oblast	56,4	34,1
Samarská oblast	56	32,6
Kirovská oblast	55,4	32,8
Magadanská oblast	55,3	34,3
Murmanská oblast	55,1	39,2
Primorský kraj	54,9	27,8
Altajský kraj	54,7	29,6
Moskva	53,9	34,4
Smolenská oblast	53,9	37,2
Jaroslavská oblast	53,2	35,6
Petrohrad	50,3	30,6
Něněcký autonomní okruh	48,8	39,2

Zdroj: (Ivanov 2008, 308-311), Baza danyh "Rossijskaja elektoral'naja statistika. Centr soďejstvija demokratii i pravam čeloveka "GELIKS". Ověřeno ke dni 1. 2. 2011.

<http://db.irena.org.ru/>.

¹ Regiony jsou řazeny podle výsledků voleb do Státní dumy v roce 2007. Tučně jsou orámovány regiony, které se staly součástí slučovacích procesů. Stejnými indexy jsou označeny regiony, u nich došlo ke sloučení do jednoho celku po volbách 2007.

² Jsou zde uvedeny pouze výsledky dosažené v proporční části.

³ Kamčatský kraj vznikl k 1. 7. 2007 sloučením Kamčatské oblasti a Korjackého autonomního okruhu.

⁴ Permský kraj vznikl k 1. 12. 2005 sloučením Permské oblasti a Komi-Permjackho autonomního okruhu.

⁵ K původnímu Krasnojarskému kraji byly s platností k 1. 1. 2007 připojeny Evenkijský autonomní okruh a Tajmyrský autonomní okruh.

⁶ K původní Irkutské oblasti byl s platností k 1. 1. 2008 připojen Ustordynský burjatský autonomní okruh.

⁷ K 1. 3. 2008 vznikl sloučením Čitské oblasti a Aginského burjatského autonomního okruhu Zabajkalský kraj.

**Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií**

Projekt magisterské diplomové práce

**Postavení proprezidentské strany
v politickém a stranickém systému
Ruské federace**

Autor: David Příhoda

Obor: Politologie

Akademický rok: 2007/2008

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.

Datum odevzdání: V Praze dne 30. 4. 2008

Podpis autora:

Podpis vedoucího práce:.....

Téma a cíl diplomové práce

Nejvlivnější složkou politického systému Ruské federace je exekutiva, v jejím rámci má dominantní postavení prezident, jemuž Ústava Ruské federace dává značné pravomoci, může například vydávat dekrety, za určitých podmínek rozpustit Státní dumu, dolní komoru ruského parlamentu nebo jmenovat soudce a státní úředníky. Pro analýzu prezidentských pravomocí, stejně jako celého ruského politického systému, je nezbytné zkoumat vedle ústavy také různé neformální mechanismy, které ovlivňují každodenní podobu politického uspořádání. V případě prezidenta jde především o jeho administrativu a proprezidentskou stranu, tyto instituce výrazně přispívají k posílení jeho postavení oproti ústavě. Dominance exekutivy, podporovaná navíc různými neformálními mechanismy, oslabuje pozici dalších institucí, zejména parlamentu a ostatních politických stran.

Cílem této práce je popsat a analyzovat postavení proprezidentské strany ve stranickém a politickém systému Ruské federace. Primárním cílem takové strany je účastnit se parlamentních voleb, dosažený výsledek následně slouží pro prezidenta a jeho okolí jako zpráva o jeho podpoře, na základě těchto informací je následně rozhodnuto o volbě strategie pro prezidentské volby. Důležitým znakem odlišujícím proprezidentskou stranu od ostatních subjektů je neomezený přístup ke státním zdrojům.

Ruská federace měla zatím dva prezidenty, Borise N. Jelcina, jenž zastával úřad v letech 1991 – 1999, a Vladimira V. Putina, který byl prezidentem v letech 2000 – 2008. Odlišnosti přístupu obou prezidentů k nejrůznějším institucím se také projevil v jejich vztahu k proprezidentské straně. V éře Borise Jelcina nenajdeme žádný subjekt, který by tuto úlohu plnil po celé prezidentovo funkční období, jeho pozici převzala v následujících parlamentních volbách jiná formace. Problémem byl také slabý zisk ve volbách, znemožňující prosazení prezidentovy politiky na parlamentní půdě. Putin naproti tomu usiloval o budování trvalé formace, schopné dosáhnout ve volbách výsledku zaručujícího pohodlnou proprezidentskou parlamentní většinu.

První část práce se zaměří na postavení prezidenta, měla by ukázat zdroje jeho moci, plynoucí jak z ústavy, tak z každodenní reality. Druhá část bude věnována politickým stranám, konkrétně jejich roli v ruském politickém systému. Třetí část bude sledovat vývoj konkrétních proprezidentských stran. Nejprve bude zkoumána Jelcinova éra, pozornost bude věnována především dvěma subjektům – Volbě Ruska

a politickému uskupení Náš dům Rusko. Následně se budeme zabývat proměnou vnímání proprezidentské strany za Vladimira Putina, zde je hlavním reprezentantem Mezuregionální hnutí Jednota, transformované po nástupu Putina do prezidentského úřadu ve stranu Jednotné Rusko.

Předběžná struktura práce

Úvod

1. Postavení prezidenta v politickém systému Ruské federace

2. Politické strany

3. Proprezidentské strany

3.1. Prezidentství Borise Jelcina

3.2. Prezidentství Vladimira Putina

Závěr

Seznam použitých zdrojů

Literatura neperiodická

- BARANY, Zoltan D., MOSER, Robert G. (eds.) *Russian Politics: Challenges of Democratization*. New York: Cambridge University Press, 2001.
- BROWN, Archie. (ed.) *Contemporary Russian Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- HERSPRING, Dale R. (ed.) *Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2003.
- HOLZER, Jan. *Politické strany Ruska: Hledání identity*. Brno: CDK, 2004.
- HOLZER, Jan. *Politický systém Ruska: Hledání státu*. Brno: CDK, 2001.
- LENTINI, Peter. (ed.) *Elections and Political Order in Russia: The Implication of the 1993 Elections to the Federal Assembly*. Budapest: Central European University Press, 1995.
- Макфол, Майкл, Петров, Николай, Рябов, Андрей. (eds.) *Россия в избирательном цикле 1999-2000*. Москва: Московский центр Карнеги, Гендальф, 2000.
- MOSER, Robert G. *Unexpected Outcomes: Electoral Systems, Political Parties and Representation in Russia*. Pittsburgh: University of Pittsburgh, 2001.
- NOVÁK, Miroslav. *Systémy politických stran: Úvod do jejich srovnávacího studia*. Praha: SLON, 1997.
- ROSS, Cameron. (ed.) *Russian Politics under Putin*. Manchester: Manchester University Press, 2004.
- SAKWA, Richard. *Putin: Russia's Choice*. London: Routledge, 2004.
- SAKWA, Richard. *Russian Politics and Society*. London and New York: Routledge, 2002.
- SHEVCHENKO, Iulia. *The Central Government of Russia: From Gorbachev to Putin*. Burlington: Ashgate, 2004.
- SHEVTSOVA, Lilia F. *Putin's Russia*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2005.
- SHEVTSOVA, Lilia F. *Yeltsin's Russia: Myths and Reality*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 1999.

Literatura periodická

- BAEV, Pavel K. The Evolution of Putin's Regime: Inner Circles and Outer Walls. *Problems of Post-Communism*. 2004, Vol. 51, No. 6, s. 3-13.
- BRADER, Ted, TUCKER, Joshua A. The Emergence of Mass Partisanship in Russia, 1993-1996. *American Journal of Political Science*. 2001, Vol. 45, No. 1, s. 69-83.
- CHAISTY, Paul, SCHLEITER, Petra, Productive but Not Valued: The Russian State Duma, 1994-2001. *Europe-Asia Studies*. 2002, Vol. 54, No 5, s. 701-724.
- CLÉMENT, Carine. New Social Movements in Russia: A Challenge to the Dominant Model of Power Relationships? *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 2008, Vol. 24, No. 1, s. 68-89.
- FISH, M. Steven. The Pitfalls of Russian Superpresidentialism. *Current History*. 1997, Vol. 96, No 612, s. 326-330.
- GEL'MAN, Vladimir. From Feckless Pluralism to Dominant Power Politics? The Transformation of Russia's Party System. *Democratization*. 2006, Vol. 13, No. 4, s. 545-561.
- GEL'MAN, Vladimir. Opposition in Russia: Is It Becoming Extinct?. *Russian Social Science Review*. 2005, Vol. 46, No. 4, s. 5-30.
- GEL'MAN, Vladimir. The Unrule of Law in the Making: The Politics of Informal Institution Building in Russia. *Europe-Asia Studies*. 2004, Vol. 56, No. 7, s. 1021-1040.
- Голосов, Григорий Васильевич. Сфабрикованное большинство: Конверсия голосов в места на думских выборах 2003 г. *Полис, политические исследования*. 2005, No. 1, s. 108-119.
- Голосов, Григорий Васильевич, Лихтенштейн, Алла Владимировна. Партия власти и российский институциональный дизайн: Теоретический анализ. *Полис, политические исследования*. 2001, No. 1, s. 6-14.
- GOLOSOV, Grigorii. Who Survives? Party Origins, Organizational Development, and Electoral Performance in Post-communist Russia. *Political Studies*. 1998, Vol. 46, No. 3, s. 511-543.
- HAHN, Gordon. From Chernomyrdin to Kirienko. *Problems of Post-Communism*. 1998, Vol. 45, No. 5, s. 3-16.

- HALE, Henry E., McFAUL, Michael, COLTON, Timothy J. Putin and the Delegative Democracy Trap: Evidence from Russia's 2003-2004 Elections. *Post-Soviet Affairs*. 2004, Vol. 20, No. 4, s. 285-319.
- HALE, Henry E. The Origins of United Russia and the Putin Presidency: The Role of Contingency in Party-System Development. *Demokratizatsiya*. 2004, Vol. 12, No. 4, s. 169-194.
- HOLZER, Jan. Proprezidentská strana - modelový typ ruské stranické soustavy? *Středoevropské politické studie*. 2000, Vol. 2, No. 4. Dostupný z WWW: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=104>>.
- ISHIYAMA, John T., KENNEDY, Ryan. Superpresidentialism and Political Party Development in Russia, Ukraine, Armenia and Kyrgyzstan. *Europe-Asia Studies*. 2001, Vol. 53, No. 8, s. 1177-1191.
- KITSCHOLT, Herbert, SMYTH, Regina. Programmatic Party Cohesion in Emerging Postcommunist Democracies: Russia in Comparative Context. *Comparative Political Studies*. 2002, Vol. 35, No. 10, s. 1228-1256.
- KITSCHOLT, Herbert. Formation Of Party Clevages in Post-Communist Democracies: Theoretical Propositions. *Party Politics*. 1995, Vol. 1, No. 4, s. 447-472.
- KONITZER, Andrew, WEGREN, Stephen K. Federalism and Political Recentralization in the Russian Federation: United Russia As the Party of Power. *Publius: Journal of Federalism*. 2006, Vol. 36, No. 4, s. 503-522.
- Макаренко, Борис Игорьевич. Российский политический строй: Опыт неоинституционального анализа. *Мировая экономика и международные отношения*. 2007, No. 2, s. 32-42.
- Макаренко, Борис Игоревич, Парламентские выборы 2003 г. как проявление кризиса партийной системы. *Полис, политические исследования*. 2004, No. 1, s. 51-65.
- McFAUL, Michael. Explaining Party Formation and Nonformation in Russia: Actors, Institutions, and Chance. *Comparative Political Studies*. 2000, Vol. 34, No. 10, s. 1159-1187.
- MORGAN-JONES, Edward, SCHLEITER, Petra, Governmental Change in a President-Parliamentary Regime: The Case of Russia 1994-2003. *Post-Soviet Affairs*. 2004, Vol. 20, No. 2, s. 132-163.

MOSER, Robert G. Independents and Party Formation: Elite Partisanship as an Intervening Variable in Russian Politics. *Comparative Politics*. 1999, Vol. 31, No. 2, s. 147-165.

MOSER, Robert G. The Electoral Effects of Presidentialism in Post-Soviet Russia. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. 1998, Vol. 14, No. 1, s. 54-75.

OSTROW, Joel M. Procedural Breakdown and Deadlock in the Russian State Duma: The Problems of an Unlinked Dual-channel Institutional Design. *Europe-Asia Studies*. 1998, Vol. 50, No 5, s. 793-816.

OVERSLOOT, Hans. Reordering of Stae (without Changing of Constitution): Russia under Putin's Rule, 2000-2008. *Review of Central and East European Law*. 2007, Vol. 32, s. 41-64.

REMINGTON, Thomas F. The Russian Federal Assembly, 1994-2004. *The Journal of Legislative studies*. 2007, Vol. 13, No. 1, s. 121-141.

REMINGTON, Thomas F., SMITH, Steven S. Political Goals, Institutional Context, and the Choice of an Electoral System: The Russian Parliamentary Election Law. *American Journal of Political Science*. 1996, Vol. 40, No. 4, s. 1253-1279.

ROSE, Richard. The Impact of President Putin on Popular Support for Russia's Regime. *Post-Soviet Affairs*. 2007, Vol. 23, No. 2, s. 97-117.

ROSE, Richard, TIKHOMIROV, Yevgeny, MISHLER, William. Understanding Multi-Party Choice: The 1995 Duma Election. *Europe-Asia Studies*. 1997, Vol. 49, No. 5, s. 799-823.

SCHWIRTZ, Michael. Russia's Political Youths. *Demokratizatsiya*. 2007, Vol. 15, No. 1, s. 73-84.

SMYTH, Regina, LOWRY, Anna, WILKENING, Brandon. Engineering Victory: Institutional Reform, Informal Institutions, and the Formation of a Hegemonic Party Regime in the Russian Federation. *Post-Soviet Affairs*. 2007, Vol. 23, No. 2, s. 118-137.

SMYTH, Regina. Building State Capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of President's Reform Agenda in Russia. *Politics and Society*. 2002, Vol. 30, No. 4, s. 555-578.

STONER-WEISS, Kathryn. Central Governing incapacity and the Weakness of Political Parties: Russian Democracy in Disarray. *Publius: Journal of Federalism*. 2002, Vol. 32, No. 2, s. 125-146.

STONER-WEISS, Kathryn. The Limited Reach of Russia's Party System: Underinstitutionalization in Dual Transitions. *Politics and Society*. 2001, Vol. 29, No. 3, s. 385-414.

WEBB, Paul, LEWIS, Paul G. The Lessons of Comparative Politics: Russian Political Parties as Independent Variables? *Journal of Communist Studies and Transition Politics*. Vol. 14, No. 1, s. 253-264.

WILSON, Kenneth. Party-System Development under Putin. *Post-Soviet Affairs*. Vol. 22, No. 4, s. 314-348.

Internet

Portál orgánů státní správy Ruské federace. <http://www.rsnet.ru>

Prezident Ruské federace. <http://president.kremlin.ru>

Ústřední volební komise Ruské federace. <http://www.cikrf.ru>

Ústava Ruské federace. <http://www.gov.ru/main/konst/konst0.html>

Moskevské centrum Carnegie. <http://www.carnegie.ru>

Oficiální internetové stránky politické strany Jednotné Rusko. <http://www.edinros.ru>